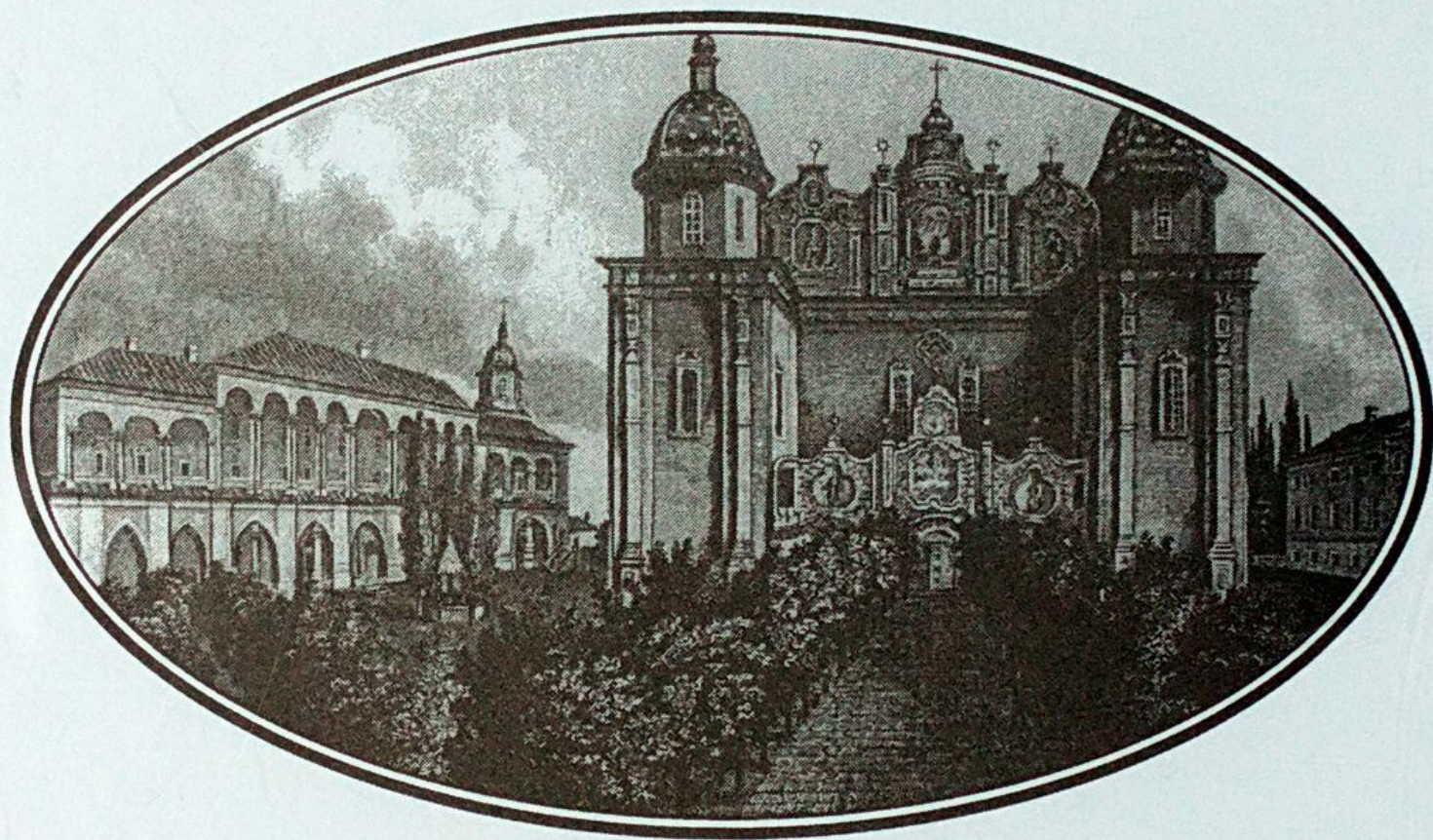

378.4(477-25)КНА/092
X-434

З. І. Хижняк

РЕКТОРИ
КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ
АКАДЕМІЇ.
1615–1817 рр.

До 10-річчя відродження
Києво-Могилянської
академії

КОЛЕГІУМ
ЯК ЄДИНЕ
СВОЄ НАДБАННЯ
ПРИ НАЙВИЩІЙ
ПОМІЧІ БОЖІЙ
НА ВІЧНІІ ЧАСИ
НАЩАДКАМ
ЗАЛИШАЮ.

Св. митрополит
Петро Могила

Cur Agnias tollis? tollis quid
Roma Leones!

Tulior hoc Signo Mohila
Pallas erit.

LABARVM Triumphale TRIADOS
per Tres Diuinitas Titularis aduira
Küoro Mohilaano Palladis militatibz
in Christo Poteris P. Procopii Kotaczynski
Emertissimi intra ferias a deumetissimoluo
PRESENTATVM

Trino Virtutu Theologiaru Choro
to Illustre sub Signis Alma Orthodoxa
Prafixum Ac Fatales Reuertissimj
eigdem Almj Orthodoxi Collegij Rectoris
Nomini Innocentio Szczytski, monacho O.D.B

З. І. ХИЖНЯК

РЕКТОРИ
КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ
АКАДЕМІЇ
1615–1817 рр.

Наукова бібліотека
Університету
"Києво-Могилянська
академія"

ДАРУНОК ВІД
міжнародного
благодійного
фонду відродження
КМА

Аб.

КИЇВ
ВИДАВНИЧИЙ ДІМ
«КМ АКАДЕМІЯ»
2002

ББК 74.58(4УКР)Г
Х43

В оригінальному ілюстрованому виданні, розрахованому на науковців, викладачів, студентів і всіх, хто цікавиться історією та духовною культурою нашої країни, зібрано автентичну інформацію про життєвий шлях та діяльність ректорів Києво-Могилянської академії за період 1615–1817 рр.

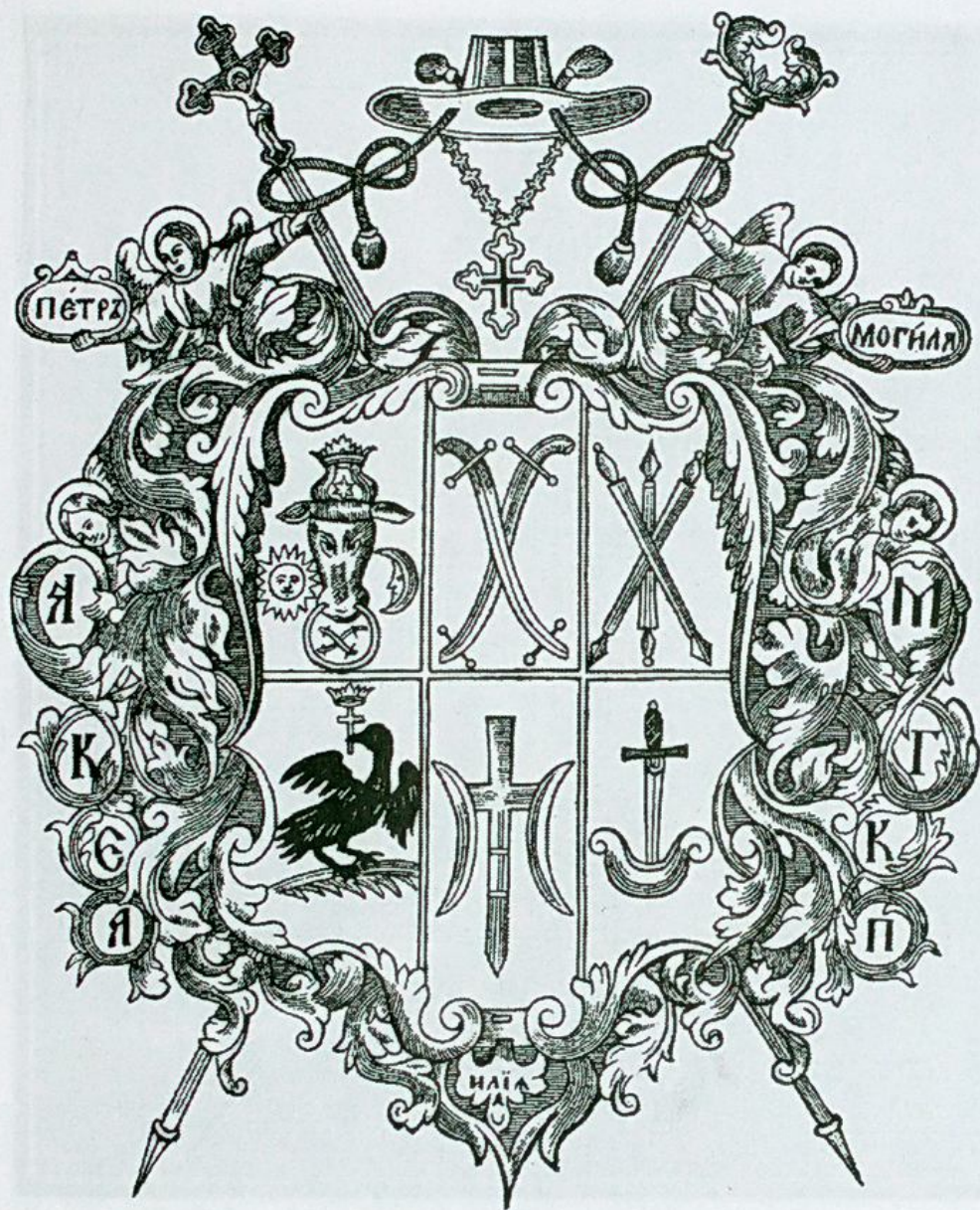
*Рекомендовано до друку Вченою радою НаУКМА.
Протокол № 13 (17.1) від 5 березня 2002 р.*

ISBN 966-518-164-5

© З. І. Хижняк, 2002

© Б. О. Плjuta, художнє оформлення,
макет, 2002

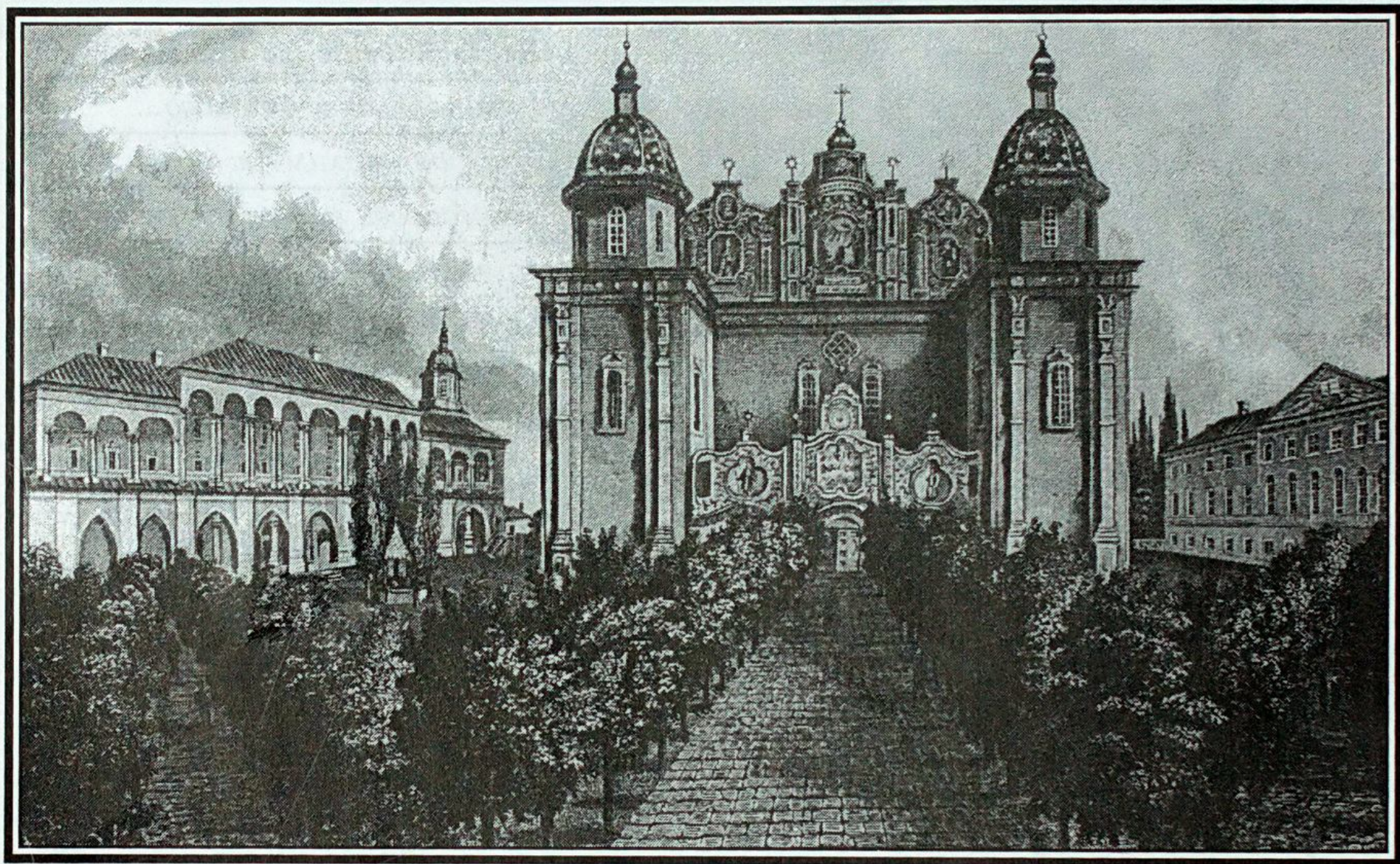
© Видавничий дім «КМ Академія», 2002

Герб св. Петра Могили

«Благословеніє же приємляй
з учителями и братією...
Смиренно молим Тя: ізбери
и благослови раба твоего,
сего честного ієромонаха...
и Духом твоим Святим просвѣти
и укрѣни ум его мудро правити,
строити же и окормляти,
в обитилі сей... начальствовати,
и во всѣх добродѣтелях
благочестіи же... обучатати
и предводити...»

«Чин благословенія ректора
или ігумена училищной обителі»
Киево-Могилянської академії
в Братському Богоявленському соборі

Братський Богоявленський собор з Києво-Могилянською академією. З гравюри. Середина XIX ст.

Галика Гулевичівна, Петро Конашевич-Сагайдачний. Картина нар. худож. Василя Забашти

П Е Р Е Д Н Е С Л О В О

Посаду ректора було запроваджено в Україні ще в братських школах, які виникли на хвилі культурно-національного відродження кінця XVI – початку XVII ст. Зрушення, що відбувалися в культурному житті, не оминули й освіти. Почався поступовий перехід від старих, слов'яно-візантійських, форм навчання до нових, загальноєвропейських. Довершеності цей процес набув у Києво-Могилянській академії. Змінювався не лише зміст навчання, а і його організація, з'явилися нові посади з відповідними назвами, як у західних школах, колегіумах, університетах, у їх числі – «ректор». Чи було це запозичення чисто зовнішнім? Пригадаємо, що відбувалися ці зміни в умовах наростання в Україні визвольної боротьби, коли гостро постало питання відродження й захисту національної культури, навчання й виховання високоосвіченої молоді, свідомої належності до свого народу, нації і здатної захищати його інтереси – землю, традиції, мову й віру. А це, в свою чергу, вимагало самовизначення освіти, її незалежнос-

Ректор в Академії – верховна влада
з Академічної інструкції 1763 р.

ті від влади Речі Посполитої та її католицької церкви. Чому українці беруть собі за взірць європейські університети й академії? На той час вони вже мали свою досить давню історію й виправдані форми навчання. Європейські університети являли собою корпорації, об'єднання людей, що навчають і навчаються (*Universitas magistrorum et scholarium*). В їх структурі, системі зв'язків, статутах багато чого було запозичено від організації цехів, саме слово ректор (*rector*) означало начальник цеху. Університети були самовряд-

Власноручний підпис Галики Гулевичівни

П Е Р Е Д Н Е С Л О В О

ними організаціями, вони обирали своїх ректорів, чинили власний суд, встановлювали зовнішні зв'язки і т. ін., тобто були повністю автономними. Саме це мали на увазі фундатори нової освіти в Україні, зокрема Київської братської школи (згодом Могилянської академії), переймаючи систему організації західних університетів.

Не можна твердити, що Києво-Могилянська академія, починаючи з перших часів свого існування, була повністю незалежною. Її ректорам і протекторам доводилося звертатись до самого короля Речі Посполитої, пізніше – до московського царя з питань затвердження наданих на Академію маєтностей, без чого вони не мали б юридичного захисту. Зі свого боку найвищі польські владні кола придивлялись до Київської академії, в якій убачали, за висловом польського дослідника Александра Яблоновського, розсадник культурної схизми [1], і тривалий час не дозволяли в ній читати богослов'я, покликане захищати православну релігію й церкву. Тому в часи Речі Посполитої Академія, будучи за змістом і рівнем навчання вищим закладом, так довго не отримувала статусу вищої школи: богословські фа-

культети були невід'ємною ознакою європейських вищих шкіл [2]. Решта – склад учнів, їхня кількість і походження, зміст й організація навчання, підручники, добір викладачів, лекції, матеріальне утримання і т. ін. офіційну владу Польщі, як згодом і Росії, не обходило, хоча остання, з часом знищуючи автономію України, чимраз настирливіше почала втручатися в справи Академії і врешті вдалася до такого акту вандалізму, як її закриття. Варто наголосити ще на одній особливості Києво-Могилянської академії. Ще як Братська школа вона пов'язала свою долю з монастирем, але не звичайним, а учительним. Завданням учительних монастирів було «школьного ученія... распространѣніе, милости требующих учнів... прокормлѣніе і друкарських книжных сосудов... сохранѣніе». Таким для Могилянської академії став Братський Богоявленський монастир, закладений за умовою дарчої Галшки Гулевичівни разом із Братською школою 1615 року.

За клопотанням першого ректора Братської школи Івана Матвійовича Борецького (1615–1619) та її покровителя гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного Братський Богоявленський

П Е Р Е Д Н Є С Л О В О

монастир 1620 р. отримав від вселенського Єрусалимського патріарха Теофана ставропігію, тобто право на повну незалежність його від церковних ієрархів. Патріарх разом з благословенною грамотою Братській школі водрузив у Братстві свій хрест-ставропігійон [3].

Отже, як школа народна, незалежна від місцевої й державної влади, Києво-Могилянська академія була захищена ще й від втручання церкви, що надавало їй право вільно обирати свій шлях розвитку.

На Братський Богоявленський монастир як на учительний надавалися чи дарувалися всі маєтності на утримання Братської школи, Колегії й Академії. Тому при возведенні на посаду кожен ректор одночасно отримував і сан ігумена Братського Богоявленського монастиря. З 1737 р. клопотанням протектора Академії архієпископа Київського Рафаїла Заборовського ректорам надавався вже почесний титул

архімандрита. Першим архімандритом Братського Богоявленського монастиря став ректор Амвросій Дубневич.

Відлік своїх ректорів Києво-Могилянська академія розпочала від Івана Матвійовича Борецького (чернече ім'я Йов). Учений, педагог,

*Митрополит Київський,
Галицький і всієї Руси
св. Петро Могила*

*Богдан Хмельницький,
гетьман України,
благодійник Академії*

П Е Р Е Д Н Є С Л О В О

поборник не конфесійної, а народної освіти, захисник незалежності українців, їхньої Віри й Церкви, Борецький користувався великою повагою серед учених, громадян та козаків. Авторитет ректора вивів його на найвищий щабель відтвореної української православної

Гетьман України
Іван Виговський, учень
і благодійник Академії

Гетьман України
Іван Мазепа, учень
і благодійник Академії

ієрархії: 1620 р. він обирається й висвячується на митрополита Київського, Галицького і всієї Руси. Але турбот своїх про школу Борецький не полишив, залишався її покровителем і благодійником до кінця життя, вважаючи це своїм святим обов'язком перед Бо-

гом і людьми. Помираючи (березень 1631 р.), Борецький передав турботу про школу своєму однодумцеві й соратникові архімандриту Києво-Печерської лаври Петру Могилі, духовним наставником якого він був. У своєму тестаменті, складеному в останні дні життя, Борецький писав: «За найперший і церкві Божій, і всьому православному народові руському найпотрібніший пункт у тому тестаменті остатньої волі моєї кладу: аби школи в Братстві Київському для цвічення діток християнських, а не де-інде фундовані були під неблагословенням наказую» [4]. 1632 р. Петро Могила об'єднує свою Лаврську школу з Братською, братчики визнають його

П Е Р Е Д Н Є С Л О В О

«старшим братом, дозорцею і хоронцем» об'єднаних шкіл, тобто вже Братського колеґіуму пожиттєво. Так було започатковано традицію, за якою кожен наступний митрополит Київський брав під свою опіку Києво-Могилянську академію. Внесок декотрих митрополитів у розвиток Академії часом був досить вагомий. Про це красномовно свідчить і назва Академії – Києво-Могилянська (на честь митрополита святого Петра Могили), під якою вона увійшла в історію. Певний час Академія носила ім'я ще й іншого свого покровителя, архієпископа, згодом митрополита Київського Рафаїла Заборовського (1731–1747) – Могило-Заборовська. Вагомий внесок у розвиток Академії, її матеріальний добробут і рівень навчання зробили й такі митрополити, як Варлаам Ясинський (1690–1707), Йоасаф Кроковський (1708–1718), Самуїл Миславський (1783–1796), які свого часу були її ректорами, а також Тимофій Щербацький (1748–1757), Гавриїл Кременецький (1770–1783).

Великий вплив на розвиток Академії мали і деякі державні мужі України: гетьман Богдан Хмельницький (1648–1657), який постійно дбав про її добробут й залучав до державного

життя її вчених, гетьман Іван Виговський (1657–1659), з ім'ям якого пов'язане отримання Академією офіційних прав вищого навчального закладу, гетьмани-меценати Іван Самойлович (1672–1687), Іван Мазепа (1687–1709),

Данило Апостол (1727–1734)

й інші. На честь свого найвідомішого покровителя й розбудовника Івана Мазепи Академія певний час носила ім'я Могило-Мазепинської.

Але повернімося до ректорів.

Йов Борецький, Мелетій Смотрицький, Касіян Сакович, Хома Євлевич, Спиридон Соболь, Тарасій Земка –

*Митрополит Київський
Рафаїл Заборовський,
учень і покровитель Академії*

П Е Р Е Д Н Е С Л О В О

ректори Братської школи обиралися Братством, ним утримувалися і йому звітували про свою діяльність. Це була давня традиція братств, записана до їх статутів: обирати для своїх шкіл ректорів «мудрих, побожних, бла-

гочестивих, дружелюбних і братолюбних». Затверджувалась кандидатура ректора на загальних зборах братчиків.

Ректорів Лаврської школи, а потім Братського колегіуму Петро Могила настановлював сам, формально погоджуючи свій вибір з Братством та професорами Колегіуму. Це Ісайя Трофимович-Козловський, Софроній Почаський, Леонтій Бронкевич, Ігнатій Оксенович-Старушич, Йосиф Кононович-Горбацький, Інокентій Гізель. З часом, як і в європейських університетах, ректорів обирають усією корпорацією, тобто зібранням усіх академічних учених. Це стало традицією і було закріплено академічними Правилами (Інструкціями), такими як «Leges Academicae docentibus et studentibus observandae...» 1734 р. та інструкціями наступних років (1754, 1763). Вибори відбувались урочисто. Запрошувалися всі викладачі й професори, вчене духовенство міста Києва — члени Консисторії, настоятелі

*Митрополит Київський
Тимофій Щербацький, покровитель
і благодійник Академії*

*Митрополит Київський
Гавриїл Кременецький, покровитель
і благодійник Академії*

П Е Р Е Д Н Є С Л О В О

монастирів тощо. Останнє пояснювалося тим, що переважно всі вищі духовні особи були вихованцями Академії, декотрі займали в ній учительські чи професорські посади, були її префектами чи ректорами, й життя Академії було їм небайдужим. На урочисте висвячення запрошувалися й студенти-богослови.

Обирали ректора, як правило, з числа професорів Академії, які достойно в ній потрудилися й проявили себе як освічені, дисципліновані й добродішні мужі. Вибори були відкриті. Кожен із членів учительської корпорації мав право подати кандидатуру й обґрунтувати свою пропозицію. Після цього відбувалося голосування. Ректором ставав той, хто набрав більше голосів. Були спроби дещо удосконалити відбір кандидатів у ректори. 1758 р. Стефан Гамалія, у чернецтві Сит, вихованець Академії, який працював кафедральним уставником у штаті митрополита Тимофія Щербаського, запропонував ставити на голосування кандидатуру в ректори лише після публічної лекції претендента: «имеючимся как в катедре, так и в Академии учительным людям дать, в подлежащем их богословию касающемся деле, публичную диспуту...» Але в життя цю пропозицію не було втілено.

Про наслідки виборів Академія доповідала митрополиту, й він урочисто, по-особливому «Чину благословенія ректора или ігумена училищной обители» висвячував ректора в Братській Богоявленській церкві в присутності всіх учителів, професорів і «всієї братії» монастиря, бо йшлося про спільну справу. Разом з ректором приймали благословення на успішне ведення дорученої справи учителі, префект і «вся братія». По висвяченню ректору вручалися ставлені грамоти митрополита й гетьмана. Так було в часи гетьманства Івана Мазепи, при якому всі вищі посадові особи, в тому числі духовні, обиралися лише за його згодою. Про це говорить, зокрема, грамота митрополита Варлаама Ясинського, надана новообраному ректорові Академії Йоасафу Кроковському: «Варлаам Ясинскій, милостию Божією православный архієпископ, митрополит Кіевскій, Галицкій і Малыя Росіи... нынѣ по благоволенію Божію, по нашему же пастырскому благословенію, а по соизволенію, данному на письмѣ ясневельможного его милости господина Ивана Мазепы, гетмана... такожде и по изволенном собрании честных отецъ Братского монастыря, вручили

есмы начал ректорства и игуменства Братского Киевского пречестному в Бозѣ отцу Иоасафу Кроковскому... человеку благоразумному и побожному... и всемошно желаем по Бозѣ за помощію ясневельможного его милости господина гетмана нынѣшняго, строителя й обновителя того ж монастыря Братского Киевского... дабы могли разширяться науки свободныя, дабы помножались ученія к защищенію церкви православной восточной, и житіє в монастырѣ по чину иноческому... дабы строено было... Из монастыря Святософійского катедрального Киевского, 1692, мѣсяца генваря в 20 день, рукою своею» [5].

Інколи митрополити порушували давні звичаї та права Академії й рекомендували або призначали ректорів без згоди академічної корпорації. Зокрема, це дозволяв собі митрополит Київський Гавриїл Кременецький (1770–1789), який закінчив Московську духовну академію, після чого пройшов добрий вишкіл на різних церковно-адміністративних посадах Москви й Петербурга.

Порушував академічні звичаї й гетьман Іван Мазепа. 1701 р. на ректуру був обраний Гедеон Одорський, який не був ні вихованцем,

ні викладачем Академії, але був обраний, бо отримав добрі рекомендації від Івана Мазепи й підтримку митрополита Варлаама Ясинського. Обидва користувалися високою повагою в Академії.

Деякі ректори також виходили з-під влади митрополита й тримали управління Академією і Братським Богоявленським монастирем повністю в своїх руках. Про це свідчить хоча б скарга митрополита Варлаама Ванатовича в Синод від 26.02.1726 р. Він просив допомогти, щоб «ректор і префект моему смиренію были повольными и послушными, понеже немалое уже оттуда... усмотрех ропшущее упрямство и несыновнее послушаніе, каковое единым токмо старческим моим молчаніем и болезненным терпеніем сношу» [6]. А митрополит Тимофій Щербацький вдався навіть до покарання: відіслав непокірного ректора Сильвестра Ляскоронського «на спочинок» до Київського Видубицького монастиря.

Майже всі ректори були вихованцями Академії. Більшість із них навчалася, крім того, в університетах Польщі, Італії, Франції, Нідерландів, Німеччини, Австрії, Англії. Так, Йов Борецький навчався в Краківській академії;

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Мелетій Смотрицький – у Віленській академії, Нюрнберзькому, Лейпцизькому й Вроцлавському університетах; Касіян Сакович – у Краківській і Замойській академіях; Ісайя Трофимович-Козловський – у Віленській, Люблінській і Замойській академіях; Інокентій Гізель – у Польщі й Англії; Йоасаф Кроковський та Теофан Прокопович – в Академії св.Афанасія в Римі, в університетах Німеччини; Іриней Фальковський – в університеті Будапешта, Давид Нащинський – у Бранденбурзькій академії. Традицію підготовки викладачів у зарубіжних університетах започаткував ще митрополит Петро Могила. На його кошти навчалися майбутні ректори: Інокентій Гізель, Сильвестр Косов, Тарасій

Земка, Ісайя Трофимович-Козловський, Софроній Почаський, Ігнатій Оксенович-Старушич. Традицію, започатковану Могилою, підтримували ректори Варлаам Ясинський, Самуїл Миславський, покровителі Академії митрополити Рафаїл Заборовський, Арсеній

*Заняття в Падуанському
університеті.
Малюнок XVI ст.*

Могилянський, Гавриїл Кременецький, гетьман Іван Мазепа. Декотрим посланцям Академії, щоб потрапити до провідних католицьких університетів, доводилося приймати унію. Але, як говорив Стефан Яворський, «...відступництво учинив не серцем, лише єдиними устами створив науки ради». В Академії тоді побутував латинський вислів: «Caelum non animus mutant, qui trans mare surgunt» («Ті, що виїзять за море, міняють небо, а не душу»). Поверталися могилянці з новітніми знаннями, книгами, ідеями. Більшість із них по поверненні працювали в рідній Академії, викладали філософію, іноземні мови, богослов'я, риторичу, математику, писали твори, передаючи здобуті знання на користь української науки, культури.

Характеризуючи той дух, в якому зростала і ви-
ховувалася молодь в Академії і який залежав

Ілля Тимківський – юрист,
філолог, автор спогадів
про Академію, її вихованець

значною мірою від її провідників-ректорів, відомий письменник і громадський діяч Ілля Тимківський, колишній її учень, писав у своїх спогадах: «Тоді в нашій краї не було ще чути тієї високої істини, що шляхетній людині для себе, товариства й служби не багато науки потрібно. Ми росли серед голів, навчених не тільки в Києві, але й поіменно – Кенігсберзі, Лейпцизі, Лейдені, Геттінгемі, Оксфорді й Едінбурзі. Такі були глибоко шановані» [7].

Діяльність ректора, як і його заступника – префекта, також суперінтенданта – помічника префекта, наглядача за бурсами, бібліотекаря, сеньйорів (директорів) бурс, як й інших адміністративних осіб, регламентувалася певними документами. Спочатку це були шкільні статuti, згодом – академічні інструкції. Розробляли інструкції, як правило, самі ректори. Кожен наступний ректор мав право її коригувати, доповнювати або складати нову.

П Е Р Е Д Н Є С Л О В О

Ректор не лише здійснював загальне керівництво навчальним процесом, справами монастиря, а й мав певні обов'язки. Перевіряв і схвалював підготовлені викладачами курси лекцій. Один раз на тиждень повинен був відвідувати два старші класи – філософії і богослов'я, інші – на вибір, і сам мав пересвідчуватися, «чого і як учать учителі», чи не запізнюються вони на уроки, не пропускають їх, не проводять час у пустих балачках. На уроках ректор мав право сам опитувати студентів. Від його остаточного рішення залежало переведення спудеїв у старші класи. Щоб пересвідчитись в об'єктивності атестації студентів викладачами, ректор переглядав окупації й екзерциції (домашні та шкільні роботи) учнів молодших класів, вірші, листи й інші твори українською, польською й латинською мовами спудеїв

середніх класів, аналізував їхні промови тощо. Обов'язково відвідував диспути, де студенти захищали філософські й богословські тези своїх «малих дисертацій». Сам ректор зай-

мав посаду професора богослов'я. Особливою турботою ректорів був підбір викладачів і розподіл між ними обов'язків. Викладачі, як і ректор, обиралися вільними голосами членів академічної корпорації. Перед початком навчального року ректор подавав митрополиту «Репорт». Так, 1753 р. такий «Репорт» подав Георгій Кониський: «Мне учитъ по-прежнему священную богословію. Іеромонаху Давиду Нащинскому философію і бытъ на месте префекта Георгия Щербацкого префектом. Синтаксиму передать Наркиссу, инфиму – иеродиакону Иринею, риторику – іеромонаху Владиміру Крижановскому, пиітику – іеромонаху Неонілу, аналогію – Григорію Яновскому, греческий язык – слышателю Кіев-

*Варлаам Ляцевський,
ректор Московської слов'яно-
греко-латинської академії,
вихованець Академії*

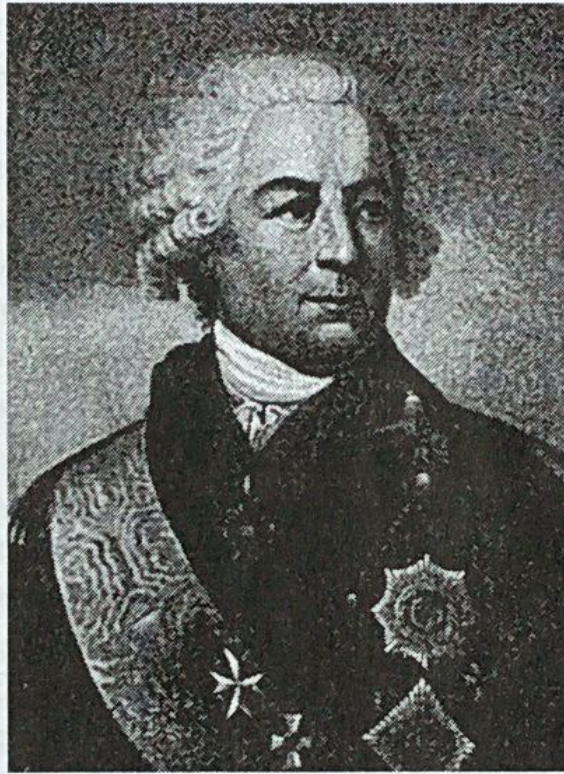
П Е Р Е Д Н Є С Л О В О

ской академіи богословія Василю Ладыженскому, немецкий и еврейский – Константину Крыжановскому, математику же – ієродиакону Федору Нежинцю» [8]. Або: 18.08.1754 р.

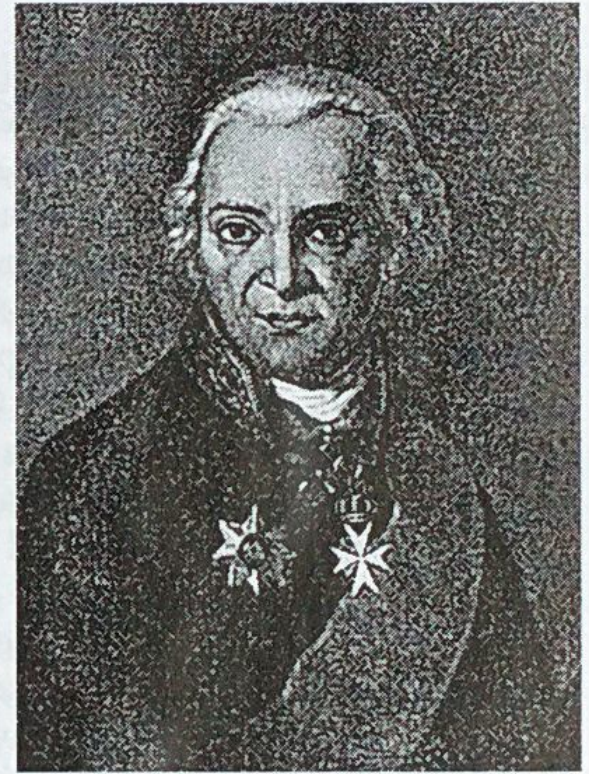
«Репорт» подається митрополитові Тимофію Щербацькому: «Мнение ректора Киевской академии Георгия Конисского и префекта Давида Нащинского о распределении занятий

Князь О. Безбородько,
канцлер Російської імперії, сенатор,
засновник гімназії вищих наук
у Ніжині. Вихованець Академії

Граф П. Завадовський,
міністр народної освіти Росії.
Вихованець Академії,
її благодійник

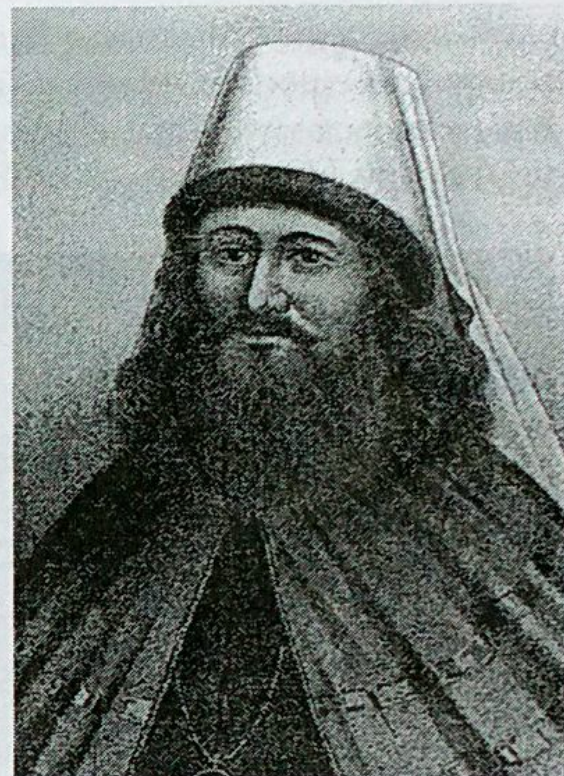
М. Бантиш-Каменський,
бібліограф, археограф, історик.
Вихованець Академії,
її благодійник

на следующий год: немецкий, еврейский, французский язык преподавать Константину Крыжановскому, а греческому – Василию Ладженскому обучать». Резолюція Щербацького: «Французскому языку охотных учеников обучать через следующие два месяца до июля 10 дня 1755 года изволяем» [9].

Викладачів Академії наказами Синоду й царського уряду часто забирали до Росії – найбільше до Московської слов'яно-греко-латинської академії й до інших навчальних закладів як їх організаторів і викладачів, а також перекладачами, видавцями, до різних цивільних установ, на церковні посади. Ось лише деякі дані про виклики могилянців до Московської слов'яно-греко-латинської академії: квітень 1701 р. – 6 чоловік, липень 1702 р. – 3, жовтень 1702 р. – 3, січень 1703 р. – 2. Часто в наказі фігурувало слово «немотчав», тобто негайно. Це болісно позначалося на справах Академії. Доводилося призначати додаткові позапланові вибори викладачів, часом заміняти тих, хто вибув, студентами-богословами чи філософами. Деякі ректори намагалися зупинити це грабіжництво, писали до різних впливових осіб (здебільшого колишніх моги-

лянців) прохання й скарги, звертали увагу на скрутне становище, в яке потрапляла Академія, втрачаючи підготовлених викладачів і професорів, а митрополит Варлаам Ясинський просив повернути хоча б тих могилянців, які в Москві «заскорбѣли».

Важливим обов'язком ректора було чинити в Академії «верховний суд». Він розглядав усі скарги на студентів, які надходили від магістрату, сотенних чи полкових канцелярій, від приватних осіб, найчастіше – від

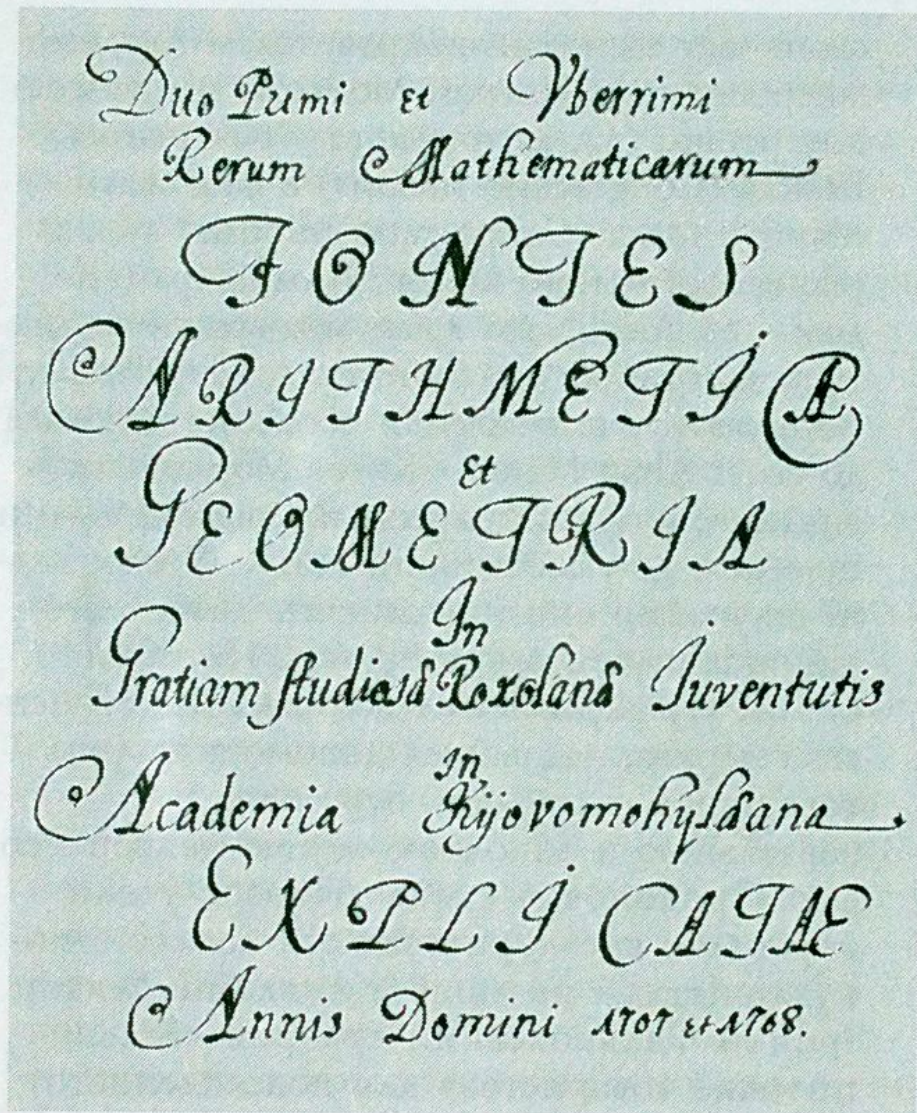
*Стефан Яворський,
вихованець Академії, її професор
й префект, засновник Московської
слов'яно-греко-латинської академії*

київських міщан, а також приймав рішення відносно тих студентів, які грубо й неодноразово порушили академічні правила, вчинили дії «супротиву правилам честі». Непорозуміння між учителями й студентами розглядав префект, але останньою інстанцією був ректор. Конфлікти між учителями й префектом – лише ректор. А вже коли виникав конфлікт між учителями й ректором, втручався митрополит. Так, митрополит Гавриїл Кременецький, дізнавшись про «непослушаніє» деяких учителів ректору Тарасію Вербицькому, який заборонив тілесні покарання студентів, видав суворий наказ: «Никто из учителей без дозволенія ректорского как сам от монастыря отлучатися, так и учеников своих приглашать к себе по своим собственным предприятиям и наказывать их телесно никоим отнюдь образом, кроме коленопреклоненіем, от пищи удержаніем или другим каковым приличным усмиреніем, не имеет (права)» [10].

Природно, що ректори дбали не лише про навчання студентів, а й про їхнє виховання. Ректором Йоасафом Кроковським, наприклад, були відновлені студентські братства,

свого часу засновані покровителем Академії митрополитом Петром Могилою під назвою конгрегації (від латинського – об'єднання) – Велика (Congregatio Majoris) в ім'я святої Марії й Мала (Congregatio Minoris) в ім'я рівноапостольного князя Володимира (згодом – св. Анни), які мали виховувати студентів у душі глибокого благочестя, патріотизму, формувати у них почуття обов'язку й поваги до своєї Alma Mater – Києво-Могилянської академії, почуття братства й взаємодопомоги, привчати до самостійного життя. У спеціальні шнуровані книги вносились імена благодійників студентських братств. На зібрані кошти утримувалася студентська Благовіщенська церква, надавалася допомога хворим товаришам – спудеям, бурсакам.

З навчальною й виховною метою ректор Теофан Прокопович склав «Первое ученіє отрокам», яке користувалося великою популярністю, і не лише в Академії. Ректор Іриней Фальковський створив «Вільне піїтичне товариство» для повсякденного читання студентами найкращих книг, дозволяв бурсакам користуватися своєю бібліотекою тощо.

Титульна сторінка «Математики»
Теофана Прокоповича

Ректори мали багато обов'язків і поза Академією – тимчасових і постійних. Були членами Консисторії, рецензували промови і проповіді, які складалися й виголошувалися викладачами Академії. Ректор Сильвестр Кулябка за дорученням митрополита Рафаїла Заборовського склав посібник «О собственных всякого чина должностях и о прочем» (1744). Амвросій Дубневич з 1733-го по 1737 р. очолював Кодифікаційну «Комісію з перекладу й зведення законів Малої Росії», яка складалася переважно з могилянців. Наслідком їхньої праці був Кодекс України – «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1743). Іноді ректорів запрошували на різні урочисті, релігійні дійства: 1703 р. Гедеон Одорський освятив костел у Білій Церкві, повернутий православним від уніатів; 1692 р. Йоасаф Кроковський був запрошений на освячення церкви «мурованої Преображення Господня» в монастирі Лубенському Мгарському. У монастирському літопису під назвою «За посвященіє церкви кому яка нагорода була» писар записав: «...Его милости митрополиту отцу Варлааму Ясинскому червоних двадцать и талерей двадцать; колясу пароконную с конмы

и шорамы и с коверцамы и що до коляси належить и другую колясу пароконную с конми бѣлыми и с коверцамы; палуб пароконный и што в палуб належить; воез з конмы шесть прости, з накладами жита осмачок пятьдесят, пшеницѣ осмачок двадцать; и еще коверцов два; рострухан з покришкою великій позлоцѣстий... Отцу Иоасафу Круковскому... червоних пять и талярей пять и кубок злоцѣстий дали» [11].

Як архімандрит Братського Богоявленського монастиря ректор мусив займатися і його справами. Дбав про маєтності, їх юридичне закріплення за монастирем і Академією, розпоряджався прибутками, складав кошториси, розподіляв харчі, головував на всіх загальних зібраннях, правив служби під час важливих свят і відповідав за інші богослужіння, за моральність ченців.

Одночасне виконання обов'язків ректора й ігумена часом викликало ускладнення. Ті ректори, які у протистоянні між «неучащим монастирским братством» й «учащим», тобто викладачами, ставали на бік останніх, викликали незадоволення перших, і навпаки. Так, ректор Варлаам Ясинський внаслідок «лямен-

тації», поданої на нього 1673 р. ченцями митрополитові, змушений був подати у відставку. Мусив зробити це також Давид Нащинський, хоча був добрим господарником і вправним ректором, бо «учена братія» 1761 р. подала на нього скаргу митрополитові Арсенію Могилянському, в якій писалося, що нібито він більше приділяє уваги монастирській «невченій братії», а їх тримає «на скудном довольствіи». У своєму поясненні Нащинський писав, що харчами викладачі й префект забезпечені: «Префекту риби свіжої дається по чотири порції завжди, риби в'яленої – стільки ж, якщо немає свіжої. Окрім того, дається борщ, каша й інші страви, хліба – два на день, один ситний збірний 8-фунтовий, другий – звичайний у стільки ж фунтів, а в свято ще й чотири булки. Пива по 7 кварт на день, олія дається в середу і п'ятницю по півкварти, а масло – в скоромні дні по півфунту. Горілка дається на початку школи (занять), у свята Різдва й Паски, також – по закінченні школи. Лікери – по вимозі; меду – по кварти, солі – 5 гусок (стовпців) на тиждень, сиру і яєць – залежно від кількості їх у монастирській трапезній. Свічки даються

п'ятсот на рік. Дров стільки, скільки потрібно. Блюда й тарілки даються. Коляска з кіньми – коли потрібно» [12]. Отже, зрозуміло, що нестачі в харчах як префект, так і викладачі не мали. Швидше їх не задовольняла не кількість провізії, а спосіб її отримання, тобто залежність від монастиря.

Найпершим помічником ректора був префект. Він приймав студентів і «отведывал их память и остроуміе», зараховував до певного класу, чинив «добронравніи увещеванія» і суд над ними так, щоб вони були задоволені й не скаржились ректору, наглядав за бурсами, будинками, де квартирували студенти, вимагав від учителів вести реєстри студентів із зазначенням успіхів у навчанні й поведінці, готував атестати й свідоцтва, які підписував сам і давав на підпис ректорові, робив зауваження (наодинці) щодо зовнішнього вигляду, чистоти одягу, волосся і т. ін. Важливим обов'язком префекта було стежити за непопущеністю академічних інструкцій. «Префект Київської академії, доброму керівництву якого повинні скорятися всі студенти всіх шкіл і навіть наставники оних, зобов'язується неодмінно і сам старанно дотримуватись та ви-

конувати всі пункти, і всіх академістів зобов'язувати їх виконувати» (з Інструкції 1734 р.). Обов'язки префекта були фактично необмежені, тому він не завжди міг узяти на себе частину турбот ректора.

17.09.1798 р. в Академії було створено Академічне правління під головуванням ректора. Членами правління (ректорату) були: префект, скарбник (економ), бібліотекар, діловод, комісар (відав постачанням), два писарі із студентів, один або два викладачі як помічники. Збиралися один раз на тиждень, якщо потрібно було, то позачергово. Цей колегіальний орган, знявши частину навантажень з ректора, прискорював розв'язання справ. Кожної суботи, вранці, засідали всі керівні особи академічної корпорації (щось на зразок Вченої ради). Протягом двох годин розглядалися важливі справи, пов'язані найперше з навчальним процесом, заслуховувались доповіді: про кількісний і становий склад новоприбулих студентів, про відхід студентів з Академії, про поповнення бібліотеки, про стан лікарні й бурс, про порушення правил академічного життя. Розглядалися різні скарги й прохання викладачів, захищалися студентські

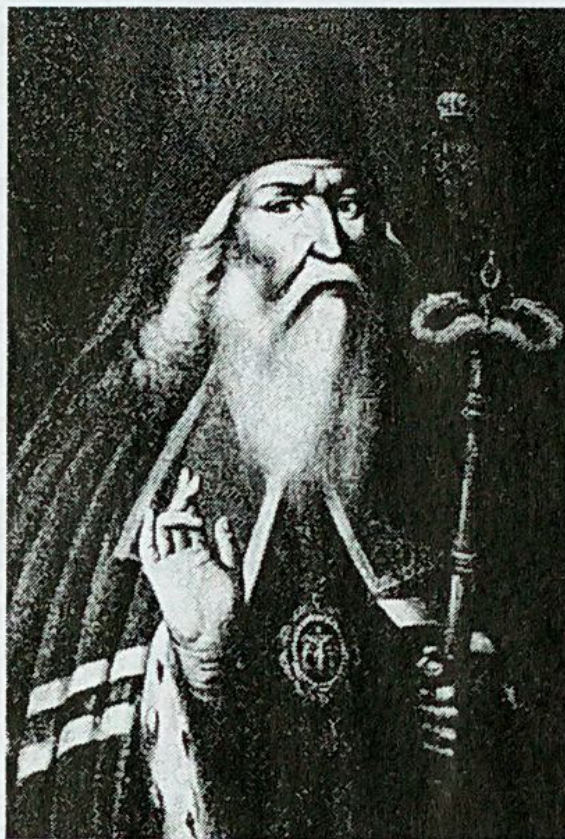
(філософів і богословів) дисертації. Урочисте засідання відбувалося щороку в день святої Анни (як вважалося в Академії, в день народження Галшки Гулевичівни). На цьому засіданні приймали нових членів до академічної корпорації, винагороджували студентів, які відзначилися в навчанні: іноді це була просто подяка від ректора, іноді – добрі книги. Наприклад, 1806 р. нагороду отримали 124 студенти.

Архімандричий сан ректорів Києво-Могилянської академії, як і чернецтво деяких викладачів, не впливали ні на зміст навчання, ні на виховання могилянської молоді, ні на вибір нею шляху подальшої діяльності. Чернецтво й священництво в освітньому житті було характерним для тих часів у всій Східній і Південній Європі, частково – у Західній. Більше того, як зазначав дослідник раннього Просвітництва в Німеччині й Україні Едуард Вінтер, саме із середовища ченців і священнослужителів вийшло найбільше вчених, вільнодумців і єретиків по всій Європі [13].

Більшість могилянських ректорів були відомими вченими, письменниками чи поетами, богословами, дипломатами, правниками тощо.

Іван Матвійович (Йов) Борецький, перший ректор Київської братської школи, згодом митрополит Київський, Галицький і всієї Руси, уславився як провідний педагог, знавець класичних мов, письменник-полеміст, громадський і церковний діяч. Касіян Сакович – автор двох підручників з філософії для студентів і «Вършів на жалосный погреб зацного рыцера Петра Конашевича Сагайдачного... гетмана» – стояв біля витоків київської поетичної й філософської школи. Мелетій Смотрицький – письменник-публіцист, автор знаменитого «Треноса» (1610) й низки інших полемічних творів, відомий також як автор «Грамматики Словенская» (1619), яка принесла йому ім'я всесвітньо відомого філолога. Ісайя Трофимович-Козловський, Стефан Почаський, Йосиф Кононович-Горбацький були визнані світовою Православною церквою як учені й отримали звання докторів богослов'я (1642). Помічники й однодумці Петра Могили Інокентій Гізель і Йосиф Кононович-Горбацький були відомими філософами, авторами курсів лекцій з логіки, філософії та філософсько-етичних творів, зокрема Гізель – творів «Об истинной вѣре» й «Мир з Богом

человѣку» (1669), Кононович-Горбацький уклав перший український підручник з риторики «Orator Mohileanus...» (1635) Лазар Баранович, згодом відомий церковний діяч, архієпископ Чернігівський – автор численних прозових творів і віршів (понад 1000), разом із членами заснованого ним інтелектуального чернігівського осередку стояв біля витоків українського бароко в поезії, мистецтві, архітектурі. Праці Йоанікія Галятовського (20 творів) обійшли весь православний світ. Одним із перших він пропагував в Академії природничі знання, склав перший підручник з гомілетики «Наука, альбо способ зложеня казаня» (1659). Сподвижники гетьмана Івана Мазепи Варлаам Ясинський, Йоасаф Кроковський, Гедеон Одорський відомі своєю вченістю, філософськими та історичними працями, відданістю Академії і справам осві-

Єпископ Гедеон Вишневецький, вихованець Академії, ректор Московської слов'яно-греко-латинської академії

ти. Одорський, засланий на Соловки як прихильник Мазепи, відкрив в Архангельську першу слов'яно-латинську школу (1713), був її ректором, укладав для учнів посібники.

Іван Мещерський, відомий своєю освіченістю, був призначений королем Яном II Казимиром у дипломатичний корпус Речі Посполитої. Амвросій Дубневич очолював державну комісію, створену за гетьмана Данила Апостола, по складанню єдиного Кодексу України. Теофан Прокопович, державний діяч, філософ, письменник, першим виклав в Академії методологію написання історії й започаткував курс вищої математики, був визнаний найвідомішим ученим першої половини XVIII ст. Сильвестр Кулябка, Сильвестр Ляскоронський, Давид Нащинський у своїх лекціях, творах, перекладах несли академічній молоді ідеї Просвітництва. Різносторонніми знаннями, обдарованістю

уславився Іриней Фальковський – філософ, поет, природознавець, дослідник церковної і громадянської історії, математик, богослов, викладав в Академії 23 предмети. Георгій Кониський – філософ, драматург, поет, історик – визнаний сучасниками як людина, ім'я якої назавжди залишиться в історії. Деякі ректори Академії стали згодом відомими релігійними діячами. Це митрополити Київські Йов Борецький, Варлаам Ясинський, Йоасаф Кроковський, Самуїл Миславський; архієпископи: Чернігівський – Лазар Баранович, Амвросій Дубневич; Білоруський – Йосиф Кононович-Горбацький, Георгій Кониський; Чигиринський – Іриней Фальковський. Мали архімандрію: Інокентій Гізель, Варлаам Ясинський, Йоасаф Кроковський у Києво-Печерській лаврі; Гедеон Одорський – у Крутицькому Батуринському; Іриней Фальковський, Ієронім Блонський –

*Св. Іоан Максимович,
митрополит Тобольський
і всього Сибіру.
Вихованець Академії*

у Михайлівському Золотоверхому; Йоасаф Кроковський, Самуїл Миславський – у Миколаївському Пустинному; Давид Нащинський – у Гамаліївському Різдвобогородицькому Харлампієвому, Глухівському Петропавлівському; Іларіон Левицький – у Лубенському Мгарському; Сильвестр Ляскоронський – у Ніжинському Благовіщенському монастирях. А скільки ректорів змушені були виїхати до Росії! Досить згадати, що єпископські й архієпископські посади займали в Росії Теофан Прокопович – Рязанський і Муромський, Сильвестр Кулябка – Санкт-Петербурзький, Самуїл Миславський – Ростовський і Ярославський, Теофілат Слонецький – Вологодський і Великоустюзький; архімандрити: Бізюківський Смоленський – Давид Нащинський, Курський Знаменський – Йоакимф Логановський, Луцький Троїцький – Павло Волчанський та ін. До речі, з 1732-го по 1766 р. усі

П Е Р Е Д Н Є С Л О В О

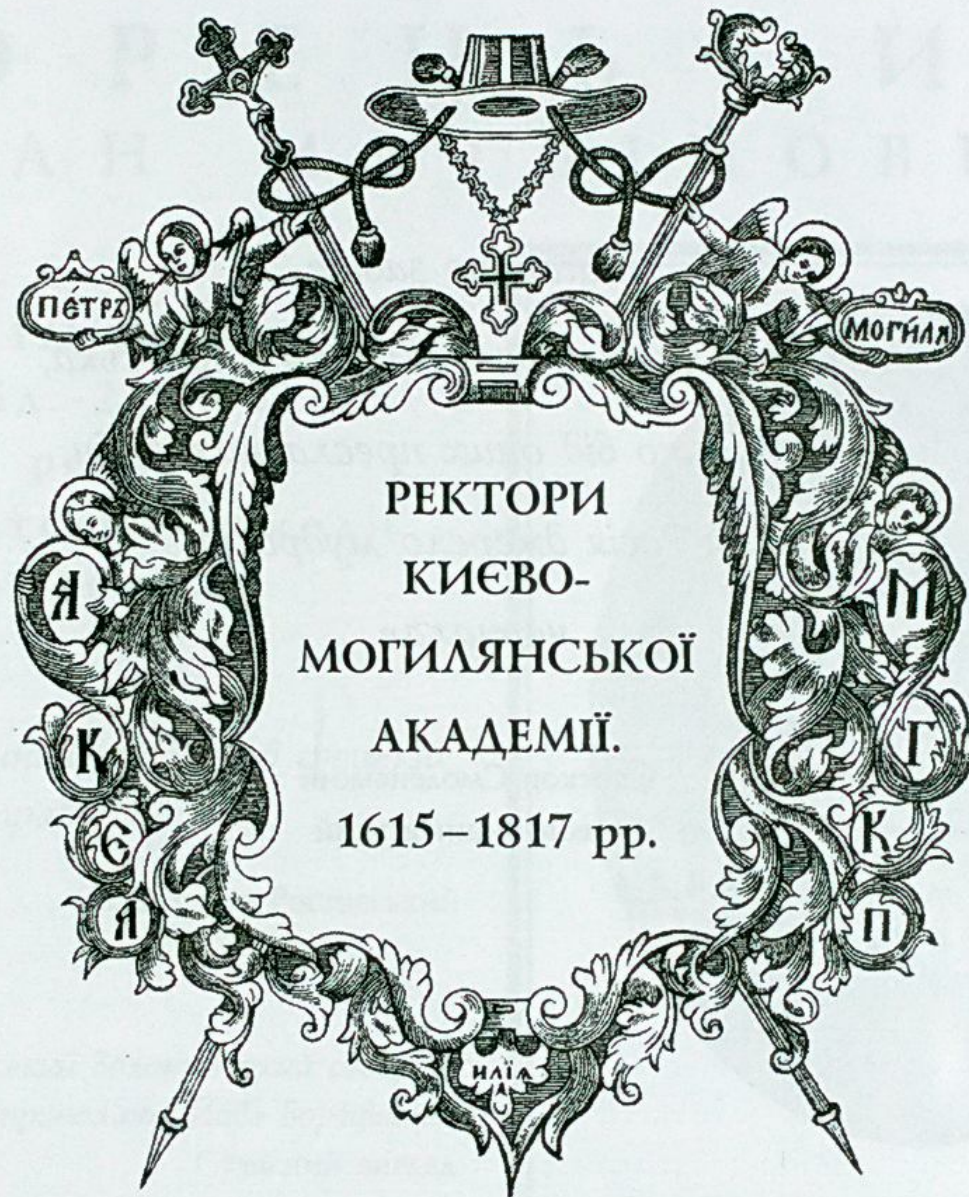
архімандрити Троїце-Сергіївської лаври були українцями.

Відірвані від України, своєї рідної Академії, майже всі вони «скорбѣли душею и непрерывно стремились в Киев», — так писав про одного з могилянських ректорів, а саме про Давида Нащинського, який змушений був нести архімандричий жезл у Смоленську, його біограф. Так можна сказати й про інших ректорів, які змушені були залишати під тиском непереборних обставин вир бурхливого, повноцінного академічного життя й оселятися в обителях російських монастирів.

Відомо, що українські вчені (серед них найбільше викладачі й ректори Академії) займали в Росії не лише духовні посади. Їхали вони на північ під жорстоким примусом імперських наказів. Але їхній досвід, знання, просвітницькі переконання були покладені в основу російського культурного становлення XVII–XVIII ст., і саме вони дали йому перший поштовх.

Україна тим часом втрачала інтелектуальну верству. Така була доля бездержавної нації в лабетах імперії. Проте втішало і втішає те, що сини України поклали неоціненні здобутки своєї праці на олтар загальнолюдського культурного поступу.

*«Багатою завше
на людей учених була Академія Київська,
і від неї, яко від оних преславних Афін,
уся Росія джерело мудрості
черпала».*

Єпископ Смоленський
Гедеон Вишневський

БОРЕЦЬКИЙ ІВАН МАТВІЙОВИЧ

чернече ім'я Йов
(р. н. невід. – 2.03.1631)

Перший ректор
Київської братської школи
(1615–11.1619)

*Премудр в Божественнім писанні, в грецькій
і латинській добре вправний.*

Св. Дмитро Ростовський

*Михайлівський Золотоверхий собор —
резиденція митрополита Йова Борецького.
Сучасний вигляд*

Походив з родини українського шляхтича з с. Бірча Руського воєводства, тепер містечко Городоцького району Львівської області. Навчався у Львівській братській школі й Краківському університеті. З 1604 р. викладав латинську й грецьку мови у Львівській братській школі. У 1604–1605 рр. її ректор, «котрому братія подала в моц школу, а також і порядки школные». 1610–1615 рр. Борецький – священик Київської Воскресенської церкви на Подолі, де мав власний двір (тепер вулиця Спаська) і заснував парафіяльну школу. Входив до вченого гуртка архімандрита Києво-Печерської лаври Єлисея Плетенецького.

«Диспут». Мініатюра початку XVIII ст.

Борецький – один із засновників Київського братства та Київської братської школи, її перший ректор (1615–1619) і професор. Викладав грецьку й латинську мови, ймовірно, філософію і богослов'я. Турбувався про учнів: за свій кошт постачав усе необхідне для навчання, утримував бідних та сиріт. Кияни шанували ректора й називали «другим Іоаном Милостивим». У грудні 1619 р. Борецький став ігуменом Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря. Разом з гетьманом Петром Конашевичем-Сагайдачним та іншими відомими оборонцями Православної Церкви сприяв відновленню української православної ієрархії, яку після Берестейської унії 1596 р. було замінено греко-

Й О В Б О Р Е Ц Ь К И Й

католицькою. 1620 р. висвячений Єрусалимським патріархом Теофаном на першого православного митрополита Київського, Галицького і всієї Руси відновленої ієрархії. Був ним до кінця життя.

Не полишав справ мирських. Підтримував київських друкарів Тарасія Вербицького й Спиридона Соболя. Брав участь у перекладі з грецької на старослов'янську й редагуванні «Анфологіону» (1619). Турбувався справами української освіти. Затвердив другий статут Луцької братської школи «Порядок школьний», в який за його пропозицією було внесено положення про рівність усіх дітей у школах: «Багатії над убогими в школі нічим вищі не мають бути, лише самою наукою». У творі «О воспитаніи чад» (1609), ймовірно, написаному Борецьким, наука ставиться понад усе, бо «з неї, як з жродла, все добре походить, і през ню чоловік чоловіком ся находить». Вважав, що саме освіта визначає місце людини в суспільстві й спроможна змінити саме суспільство. В умовах посиленого наступу на Україну Речі Посполитої Борецький гуртував українців до опору, брав участь у козацьких радах (заслужив славу «козацького

митрополита»), писав полемічні твори, в яких доводив, що українці мають історичне право на власну Вітчизну, Віру й Церкву, що висвячена Теофаном ієрархія законна. Захищав козацтво, як справжніх лицарів Христа, для яких віра й спасіння душ християнських православних – понад усе. Свої погляди з цього приводу найбільш повно виклав у «Протестації» (1621), яку написав разом з Іезекиїлем Курцевичем, ігуменом Тарахтемирівського монастиря, згодом єпископом Володимирським та Берестейським й Ісайєю Копинським, письменником, філософом, майбутнім митрополитом. «Ми ж спадкоємці й сини православних християн,— писали автори.— Ми громадяни своєї землі, добре й чесно в домах шляхетних уроджені, в ній осідок і оселі свої маємо... і взяли ми лише те, що нам предки наші заповіли». Книга мала великий вплив на піднесення національної свідомості українців і формування патріотичних почуттів. Ставши митрополитом, продовжував опікуватися Київською братською школою. Допомігав Київському братству в придбанні деяких маєтностей на її утримання. Добився королівської грамоти (19.02.1629), за якою Київське

ЙОВ БОРЕЦЬКИЙ

братство було нарешті визнане й затверджене: «Що б вони своїм накладом не побудували, то на вічні часи». Хоч про школу в грамоті не говорилось, але школа від Братства була невіддільна. Отже, було визнано й Київську братську школу.

Із записів сучасника, вихованця Київської братської школи Сильвестра Косова, довідуємося, що Борецький не полишив й учительства: «Йов Борецький, ставши митрополитом Київським, був і опікуном оних братських шкіл, і сам у них богословське вчення викладав». Останнє — ще й важливий факт з огляду іс-

торії школи, пізнання обсягу й змісту предметів, що в ній викладалися, зокрема богослов'я.

Помираючи, Борецький передав опіку над освітніми справами своєму духовному сину «превелебнійшому в Бозі отцю Петру Могилі», але застеріг його, щоб «школи в братстві київським, а не де індеї фундовані були».

Похований Йов Борецький за його заповітом «...при церкві святого Архистратига Михаїла над Києвом» Михайлівського Золотоверхого монастиря, що був на той час резиденцією митрополита.

С М О Т Р И Ц Ь К И Й М А К С И М Г Е Р А С И М О В И Ч

чернече ім'я Мелетій
(бл. 1575—27.12.1633)

Ректор Київської братської
школи (1619—1620)

*Послухай мене, сину... Візьмись за науку краще,
ніж за срібло. Ганяйся за мудрістю,
а не за золотом. Коли це збагнеш,
благословенним будеш і вічної слави заслужиш.
Очисти від серця твого ржу недбальства,
відкинь камінь лінощів, омий очі розуму твого
і пізнай самого себе.*

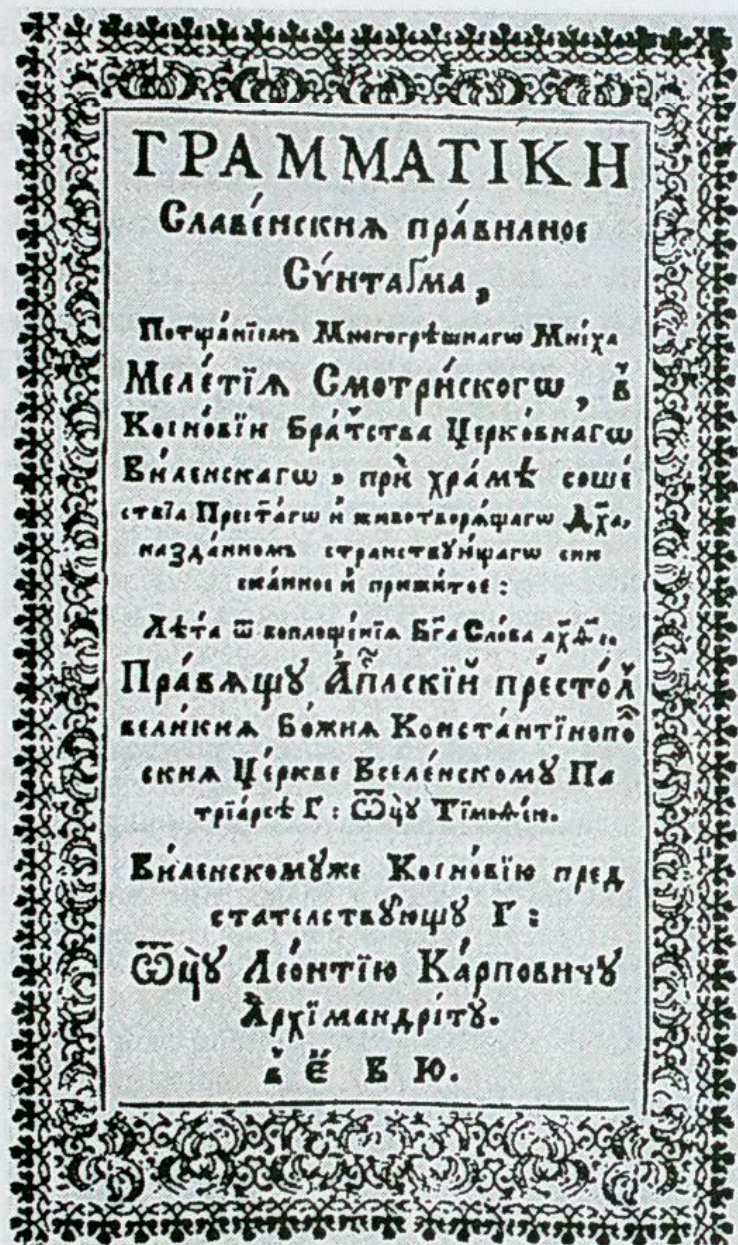
Мелетій Смотрицький

Р

одом з містечка Смотрич на Поділлі, тепер смт Дунаєвецького району Хмельницької області. Навчався в Острозькій школі, де батько його Герасим Смотрицький був ректором, потім – у Віленській єзуїтській академії, слухав лекції в Лейпцизькому, Віттенберзькому, Нюрнберзькому університетах. Здобув блискучу гуманітарну освіту. Повернувшись близько 1608 р. до Вільна, вступив до Віленського братства, вчителював у його школі. 1617 р. прийняв чернецтво у Святодухівському монастирі. 1619–1620 рр. викладав церковнослов'янську та грецьку мови у Київській братській школі, був її ректором. За час своєї педагогічної праці видає кілька посібників для шкіл: граматику грецької мови (Кельн, 1615), переклад «Євангелія учительного» староукраїнською мовою (1616), бере участь у написанні «Букваря языка славенска» (Єв'є, 1618). 1619 р. у м. Єв'є (Вевіс) неподалік від Вільна видає «Грамматіки славенския правильное синтаґма» – найвизначнішу працю славістичної науки, з якою він увійшов в історію як родоначальник україн-

ської філології. Граматика Смотрицького призначалася для шкільного вжитку, насамперед для викладачів. Автор першим в історії лінгвістики дав повний курс церковнослов'янської мови у прийнятих тоді частинах: орфографія, морфологія, синтаксис, просодія. Виділив вісім частин мови: «ім'я, містоіменіє, глагол, причастіє, нарчіє, предлог, союз, междоіменіє». Запропонований ним принцип поділу дієслів на дієвідміни зберігся і в наш час. Праця Смотрицького мала великий вплив на розвиток мовознавства в усьому слов'янському світі. Перевидавалася багато разів, її вплив позначився на багатьох укладених у XVII–XVIII ст. граматиках, зокрема на «Грамматыці словенская» (1643) Івана Ужевича, анонімних граматиках з м. Кременця (1638) і Почаєва (1773), на «Грамматыці новій старого і славного языка славенского» Якова Блоницького (1763), на філологічних працях хорватського лінгвіста Юрія Крижанича (Хорватія, 1666), на «Российской грамматике» Михайла Ломоносова (СПб., 1755) й ін. Була перекладена латинською мовою, мала визнання в Росії, Сербії, Болгарії, Румунії.

Завдяки їй українська філологія стала частиною європейського мовознавства. Смотрицький відомий як письменник-полеміст. Найзнаменитішим його твором є глибокопатріотичний «Тренос або плач східної церкви» (1610), виданий віленським Святодухівським братством. У ньому засуджуються відступництво від старожитної батьківської віри й церкви, релігійні й соціальні утиски з боку панівної Речі Посполитої, обґрунтовується історична правомірність православної віри й церкви в Україні. «Тренос» приніс велику славу авторові, був тим твором, за який «кров свою пролити і душу покласти годиться» — так писав про нього Дем'ян Наливайко.

Восени 1620 р. Смотрицький висвячується на архієпископа Полоцького, єпископа Вітебського й Мстиславського. Глибоко переживав розбрат в українському суспільстві, внесений Берестейською унією, війну «Руси з Руссю». Дошукувався істини в розбіжностях між православними й уніатами. 1624–1625 рр.

Титульна сторінка

«Граматики» Мелетія Смотрицького

МЕЛЕТІЙ СМОТРИЦЬКИЙ

подорожує по святих місцях східного християнства: відвідав Константинополь, Єгипет і Палестину. З метою примирення православної й уніатської церков пише «Апологію» (1628), яка була засуджена православним собором у Києві. Але Смотрицький і далі шукав шляхи примирення задля національної згоди і не знаходив... Перейшов в унію. Папа Урбан VIII дав йому титул архієпископа Ієрапольського.

6.07.1627 р. Смотрицький отримав архімандрію в Дерманському Троїцькому монастирі на Волині. До кінця життя не вважав себе зрадником православної віри. Видав ще кілька праць, в яких виправдовував свій учинок, закликав до унії, до спільного собору, до примирення. Врешті усамітнився, відрікся від усіх земних утіх і турбот. Помер і похований у Дерманському Троїцькому монастирі.

САКОВИЧ КАЛАІСТ

чернече ім'я Касіян
(1578–1647)

Ректор Київської братської
школи (1620–1624)

*Хто за вітчизну не хоче вмирати, той
потім мусить з нею погибати.*

Касіян Сакович

*Колегіум Петра Могили. 30-ті роки XVII ст.
Сучасний вигляд*

оходив з ро-
дини право-
славного свя-
щенника міс-

течка Потелич Белзького
воеводства, тепер село
Жовківського району
Львівської області. Осві-
ту здобув у Замойській
та Краківській академі-
ях. 1620 р. прибув до
Києва. Того ж року став
ректором Київської
братської школи, змі-
нивши на цій посаді
Мелетія Смотрицького.
Був очевидцем висвячен-
ня українських право-
славних ієрархів патрі-
архом Єрусалимським
Теофаном у Богоявлен-
ській церкві Братського
монастиря 1620 р., про
що згадує в «Epanortho-
sis'i». Належав до найосві-
ченішої частини діячів

Б Ъ Р Ш Ъ
НАЖАЛОСНЫЙ ПОГРЕБЪ

Зѣцного Рѣцера

ПЕТРА КОНЯШЕВНА

САГАНДІУНОГО, ГЕТМАНА

Войска Его К^в: Мѣти.

ЗЧЛОРОЗКОГО.

Зложонын Прэзъ Ёнока

КАСІАНА СЯКОВИЧА

РѢКТОРА ШКОЛЪ КІЕВСКІХЪ,

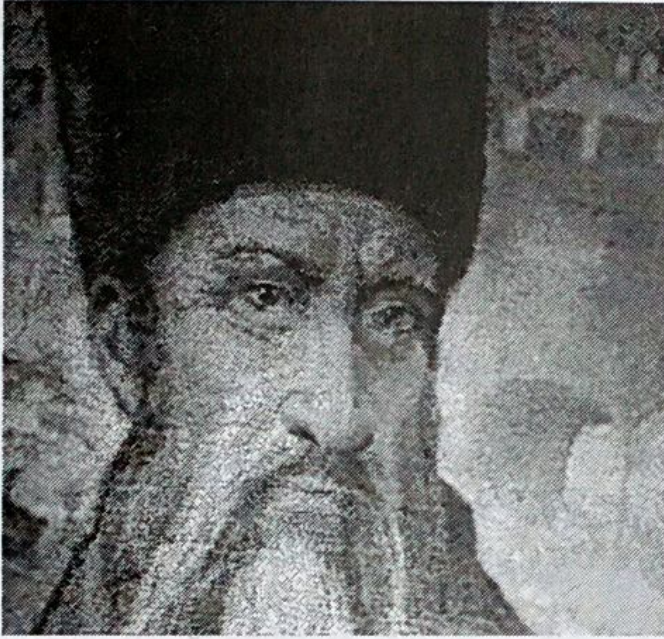
6594766.

Мовленіє ѿ єго Спудісѣ на Погрѣсѣ того
Цного Рлицера БКІЕВѣ, в Нїи Проводнїи,
року Бжого, 7нїсїа шїтєсїтє
дєдцїтє-второго.

 $\bar{x}, \bar{y} : \bar{r}.$

Нѣкѣстє ан ѡнѣхъ влѣхъ сѣмьхъ бж҃ихъ пдѣи зсѣдѣнь въ /пѣан.

Титульна
сторінка «Віршів
на жалосний
погреб... Петра
Конашевича
Сагайдачного»
Касіяна Саковича

Гетьман Сагайдачний.

Малюнок з «Віршів на жалосний погреб...». 1622

Київської братської школи, зусиллями яких школа швидко підіймалась до рівня вищої. Викладав поетику, риторику й філософію. Був палким поборником освіти, переконаним, що лише набуті знання й виховання роблять людину людиною, що освічена людина може творити своє здоров'я, характер, визначати рід діяльності й своє місце в світі. «Буває,— писав Сакович,— що в якомусь місці є десять

або п'ятнадцять церков, а школи немає жодної. Звідки ж будуть братися добрі читачі, писарі, півчі, а також і священики?..»

1622 р. складає «Віршів на жалосний погреб зацного рыцера Петра Конашевича Сагайдачного...», які читалися двадцятьма спудеями-риторами в день поховання гетьмана, покровителя Київської братської школи, в Богоявленській церкві Братського монастиря «в неділю проводную» 10.04.1622 р. «з великим плачем Войска Запорозкого і всіх людей православних». «Вірші» — безцінна літературна пам'ятка київської поетичної школи, біля витоків якої стояв і Касіян Сакович. Написані тодішньою українською літературною мовою, високопатріотичні вірші прославляють стачність у вірі, мужність козацтва, його подвиги в ім'я оборони Вітчизни.

Сакович автор двох філософських творів: «Aristoteles problemata, albo Pytania o przyrodzeniu człowieka» («Аристотелівські проблеми, або Питання про природу людини». Краків, 1620) і «Traktat o duszy» («Трактат про душу», Краків, 1625). За структурою це підручники, написані в часи ректорства Саковича в Київській братській школі. Їх поява, ерудиція

автора – Сакович залучає до підручників праці філософів від античної доби й Відродження до сучасних йому мислителів, одночасно проявляє знання суспільно-політичних процесів в Україні – свідчать, що в Україні вже на той час існувала своя філософська традиція й що філософія вивчалася в Київській братській школі.

Трагедія народу, у якого відбирали свою і на-
в'язували чужу віру, мову, культуру, стала

особистою трагедією і Саковича. 1625 р. він переходить в унію й стає архімандритом Дубнівського Свято-Преображенського монастиря на Волині. 1641 р. приймає католицтво й стає завзятим антиуніатським й антиправославним полемістом. Зміна конфесій, обмовляння православних, а потім і уніатів не принесли Саковичу спокою й визнання в теологічному світі, лише – недобру славу. Помер у Кракові. Там і похований.

С О Б О Л Ь

С П И Р И Д О Н Б О Г Д А Н О В И Ч

чернече ім'я
Сильвестр

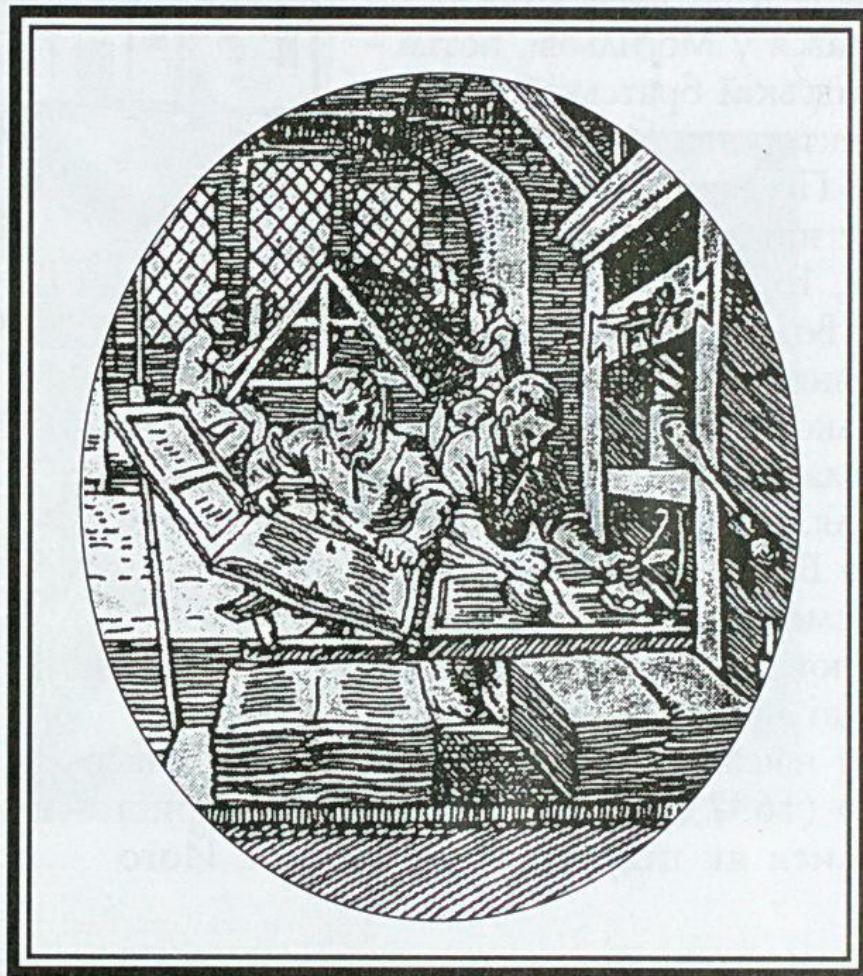
(кін. XVI ст.—1645)

Ректор Київської братської
школи (1626—1628)

*Тільки прочитай ю (книгу) з уваженням...
Обачиши великіи горы в ній премудрости
небесной і дивний світ розума.*

Кирило Транквіліон-Ставровецький

Друкарі. Гравюра XVI ст.

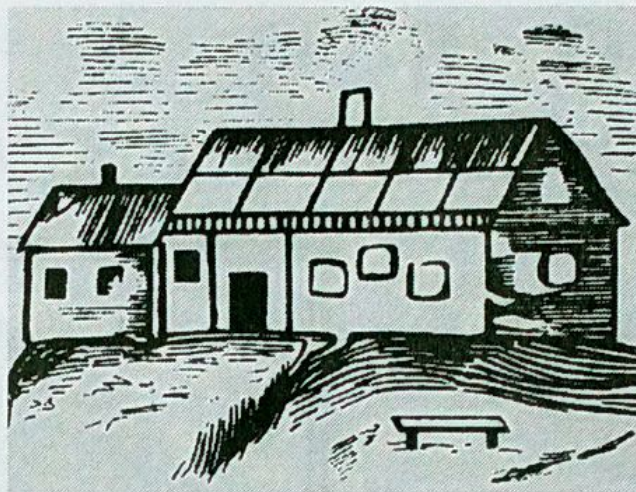

оходив із сім'ї бур-
мистра м. Моги-
льова (тепер Рес-
публіка Білорусь)

Богдана Ігнатовича Соболя.
Навчався у Могильові, потім –
у Київській братській школі
за ректорства Йова Борець-
кого. По закінченні навчання
був у ній «школьним масте-
ром», 1626–1628 рр. – ректо-
ром. Водночас брав участь у
видавничій справі Києво-Пе-
черської лаври. 1627 р. засну-
вав власну друкарню на подвір'ї свого покро-
вителя, тепер уже митрополита Київського
Йова Борецького.

Після смерті митрополита залишив Київ,
працював у Кутеїні (біля Орші), Могильові.
Видані ним «Апостол» (1631), «Буквар,
сиріч начало ученія дітѣм...» (1631), «Часо-
слов» (1632), «Псалтир» (1637) використо-
вувалися як підручники в школах. Його

*Перший будинок Лаврської друкарні.
З гравюри 1638 р.*

«Тестамент грецького царя
псевдо Василя» (1638), в яко-
му піднімалися питання дер-
жавної влади, мав великий
вплив на формування світо-
глядних засад діячів культурно-
національного руху. Видавничу
діяльність поєднував із викла-
дацькою. Близько 1635 р. Со-
боль обраний ректором Моги-
льовської братської школи.

На початку 1640 р. повернувся
до Києва, знову працював
у друкарні Києво-Печерської

лаври, прийняв чернецтво. Навчалися в Ки-
ївському колегіумі його четверо синів – Єв-
тихій, Леонтій, Тимофій та Іван. Соболь тіс-
но співпрацював з митрополитом Петром
Могилою, на його прохання влітку 1645 р.
виїхав до Волощини, щоб допомогти госпо-
дареві Матею Басарабу у друкарській спра-
ві. Там, «у Мулянтѣх», наприкінці року
й помер.

Є В Л Е В И Ч Х О М А

(Томаш) Якович

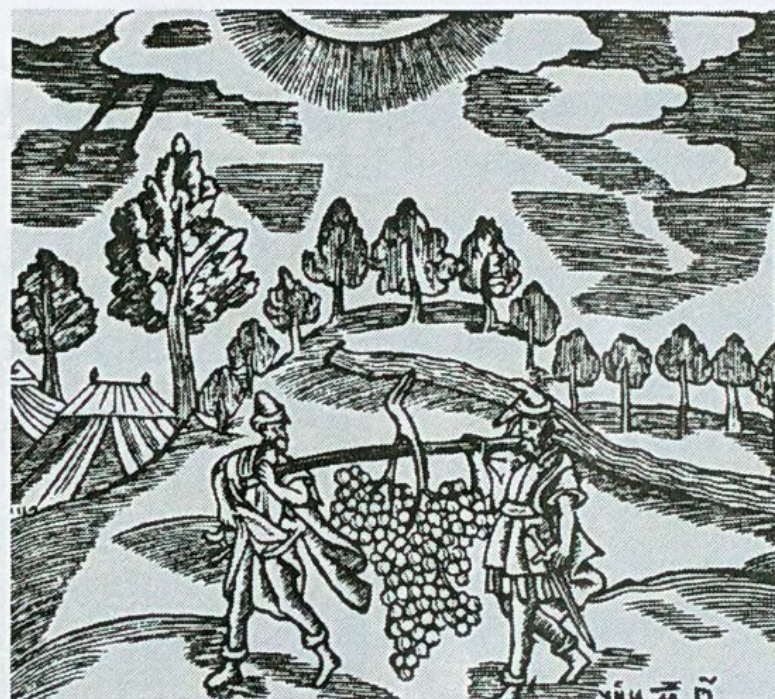
(р. н. невід. –
не пізніше 1647)

Ректор Київської братської
школи (1628–02.1632)

*Я – Мудрість, на руках своїх світ я нестую,
Його ширю і множу, бачу й рятую.
Я правлю за твердиню краям і поспільством,
Запорука усім славетним добродійствам.
...Ви ж, славетні слов'яни, розплющуйте очі,
До опіки науці ставайте охочі.*

Хома Євлевич

Ілля. Принесення виноградної лози з рідної землі.
Ілюстрація до Біблії. 1642

П

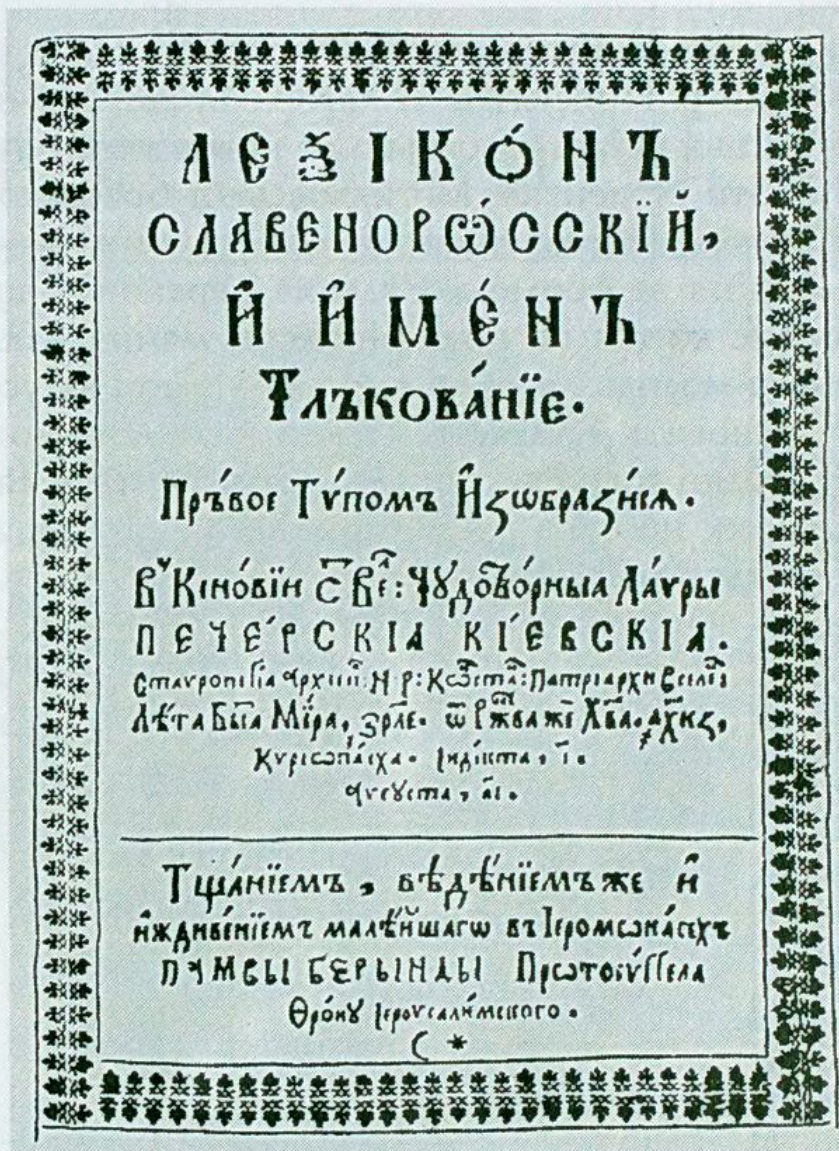
оходив з сім'ї білоруських міщан м. Могильова. Навчався в Замойській і Краківській академіях (1622–1625), повернувся до Могильова, вірогідно, вчителював у Могильовській братській школі. З 1628 по 1632 р. обіймає посаду ректора Київської братської школи.

За словами небожа ректора Ігнатія (Гната) Євлевича, учня цієї школи, всі вчителі школи (треба гадати, і її ректор) «були людьми світськими, шляхетними і достойними». З серпня 1630-го до квітня 1631 р. у Києві лютувало «морове повітріє», так називає, ймовірно, чуму Тарасій Земка. Митрополит Київський

Панорама Подолу та Верхнього Києва. За малюнком голландського художника А. Вестерфельда. 1651 р.

Йов Борецький запросив ректора з учителями й учнями, котрі не розійшлися по домівках, пересидіти пошесть у маєтку Михайлівського Золотоверхого монастиря – с. Юр'ївка. До Києва повернулися наприкінці грудня, а 2.01.1631 р. у школі відновилися заняття. 1632 р. відбулося об'єднання Київської братської і Лаврської шкіл. Об'єднані школи розпочали свою діяльність у вересні вже як Києво-Братський, або Києво-Могилянський колегіум. Провідними у ньому стали вчителі зі школи Петра Могили. Очевидно, цим обумовлений від'їзд ректора. Десь у половині лютого 1632 р. Євлевич виїхав до Могильова. Про його подальше життя та діяльність відомостей нема. Євлевич є автором поеми «Labyrinth, albo droga zawiklana, gdzie piękna mądrość z powinności swej pp. mohylowianom u im niektórych w przedsięwzięciach swych podobnym krótsza u daleką lepszą drogę pokazuje»). («Лабіринт, або Заплутана дорога, де вишукана мудрість з повинності своєї панам могилов'янам і ще декому, в заходах своїх подібному, коротшу і далеко кращу дорогу показує»). Видана поема окремою книжечкою

«Лексикон славеноросскій» Памва Беринди. 1627

у Краківській друкарні Франциска Цезарія 1625 р. Присвятив її автор «Братству молодшому Могильовському новопочатому», тобто студентам Могильовської братської школи. Поема цікава за змістом і високою дожною за формою. Євлевич переконує, що сенс життя не в накопиченні майна, закликає молодь до пізнання світу й понад усе підносить Мудрість. Тільки вона допоможе людині пізнати, «як іде світ з початку самого, як не було раніше взагалі нічого, як міняється місяць, чом сонце тьмяніє, чом в не-

бі нічному без ліку зорів зоріє; звідки люди і звірі, вогні, звідки роса..? Чом знає орч пору ріллю управляти, хліб сіяти чи сад новий справувати?». Саме завдяки Мудрості настане згода на землі, і тоді люди «на леміш гармати всі б перекували, шаблі криві на коси перейменували». Закінчує автор поему закликом до українців та білорусів, щоб до «науки ставали охочі...». Поет, педагог, просвітник, Євлевич гідно трудився і втілював свої ідеї серед молоді Києва й Могильова.

З Е М К А Т А Р А С І Й Л Е В К О В И Ч

(Лєвович)

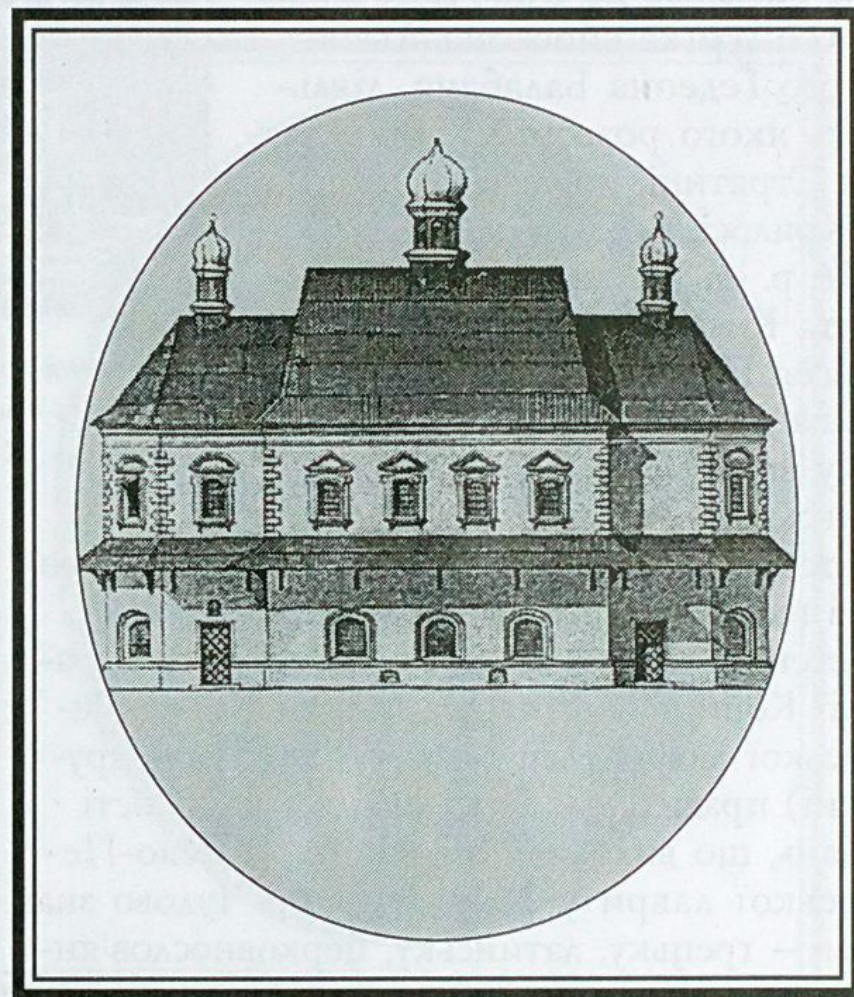
(ймовірно 1592–13.09.1632)

Ректор Київського братського
колегіуму (1632)

*Типографи! Друкуйте книгу вічної слави!
Готуйте для Тарасія жалісну епітафію
і скажіте: «Хай буде вишанована сія могила,
що схоронила таку шляхетну особу».*

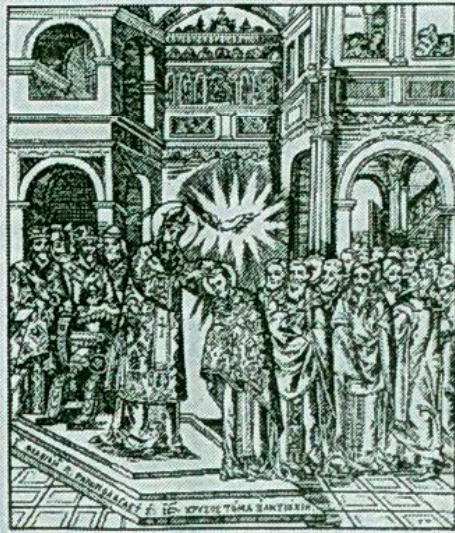
З епітафії Тарасію Земці

Колегіум Петра Могили.
30-ті роки XVII ст.
Реконструкція

Р

одом з Галичини. Ймовірно, навчався у Львівській братській школі, був її дидакалом. Належав до культурно-видавничого гуртка єпископа Львівського Гедеона Балабана, діяльність якого розгорталася в маєтках Стратині, поблизу м. Рогатин, та Крилосі, поблизу м. Галич. 1616 р. на запрошення архімандрита Києво-Печерської лаври Єлисея Плетенецького Тарасій Земка прибув до Києва. Того ж року вписався до Київського братства. Учителював у Братській школі. Разом з Памвом Бериндою став головним помічником архімандрита Плетенецького, а потім його наступника Захарії Копистенського у друкарні Києво-Печерської лаври. Мав титул «всього типу (друкарні) правитель». Брав участь у більшості видань, що виходили з друкарні Києво-Печерської лаври у 1624–1631 рр. Чудово знав мови – грецьку, латинську, церковнослов'янську, українську, польську. В «Бесѣдах Злато-

Висвячення Іоана Златоуста.
Гравюра з «Бесід Іоана
Златоуста». Київ, 1624

устаго на дѣянїя святих апостол» (1624) помістив свій вірш на герб мецената К. Долмата. В «Тріоді постній» (1627) помістив оповідальні статті, перекладені з грецької на українську й повністю перевірів за грецькими оригіналами «Тріодь цвѣтную» (1631). Автор прозових передмов і післямов, упорядник, редактор, перекладач й ісправитель (коректор). Прихильник використання української простої мови, зрозумілої кожному читачеві. Відомий як майстер геральдичних епіграм та емблем.

Брав участь у заснуванні Петром Могилою Лаврської школи і в об'єднанні її з Київською братською школою, тобто у заснуванні Києво-Могилянського колегіуму. Влітку 1632 р. обраний його ректором й ігуменом Братського Богоявленського монастиря, але невдовзі, у вересні того самого року, помер. Похований в Успенському соборі Києво-Печерської лаври з великим жалем усіх, хто знав цього вченого мужа, відданого справі освіти й науки.

Т Р О Ф И М О В И Ч - К О З Л О В С Ь К И Й

чернече ім'я Ісайя

(р. н. невід.-1651)

Ректор Лаврської школи
(1631-1632) й Могилянського
колегіуму (09.1632-1638)

Вбачаючи велику втрату для людських душ від невченості духівництва й ненавчання молоді і бажаючи при благословенні Божому... запобігти цьому... умислив я фундувати школи, щоб молодь у справжній побожності, звичаях добрих і науках вільних навчена була.

З угоди Петра Могили
з професорами Ісайєю Трофимовичем-Козловським
та Сильвестром Косовим

Києво-Софійський собор.
1640 р. тут відбувся Помісний православний собор

Н

авчався у
Львівській
братській
школі, а

також за кордоном.
Належав до тих про-
фесорів колеґіуму,
що, як писав Силь-
вестр Косов, «навча-
лись в академіях
латинських Польщі,
Литви, Відня».

У 1620–1630-х роках,
ймовірно, учителював
у Віленській брат-
ській школі. Згодом
переїхав до Львова.

Підтримував зв'язки
з Петром Могилою,
які склались, можли-
во, ще під час їхньо-

Вселенський собор. «Тріодь постна». Невідомий гравер

го спільного навчання
у Львівській братській
школі. 1631 р. у львівській церкві Успіння
Пресвятої Богородиці архімандрит Петро
Могила, «умисливши фундувати школи»,

укладає з Ісайєю Трофимовичем-Козловським
і Сильвестром Косовим угоду, за якою Трофи-
мович-Козловський з вересня 1631 р. до літа

ІСАЙЯ ТРОФИМОВИЧ-КОЗЛОВСЬКИЙ

1632 р. був ректором Лаврської школи (Лаврського гімназіуму), відкритого в приміщенні Київського Троїцького больничного монастиря Києво-Печерської лаври. По смерті Тарасія Земки з вересня 1632 р. до 1638 р. Трофимович-Козловський – ректор об'єднаних Лаврської й Братської шкіл, тобто Києво-Могилянського колеґіуму. Викладав філософію й неофіційно – богослов'я. Одночасно мав ігуменство у Пустинно-Миколаївському монастирі (1635–1651). Був найближчим до радником св. митрополита Петра Могили, його духівником. 1632 р., після обрання Петра Могили митрополитом Київським, Галицьким та всієї Руси на Генеральному Варшавському сеймі, їздив, маючи охоронну грамоту Владислава IV, разом з настоятелем Київського Кирилівського монастиря отцем Леонтієм до Константинопольського патріарха Кирила Лукаріса по сакру (благословення на митрополичий стіл, до якого додавалися атрибути митрополичого достоїнства – саккос і т. ін.). Усе це він «благоговійно отримав» і привіз в Україну. Готуючись у Києві до зустрічі нововисвяченого у Львові митрополита, дбав про повернення православним монастирів і цер-

ков, раніше переданих уніатам, і найперше – Софії Київської – «єдиної народу православного оздоби, голови і матері всіх церков». Відомий як богослов. Уклав разом з митрополитом Петром Могилою Катехізис під назвою «Православне сповідання віри», який розглядався на Православному соборі 8–18 вересня 1640 р. у Києві, де отримав високу оцінку й схвалення. На цьому ж Соборі розглядався укладений ним «Монастирський статут» (на сьогодні втрачений). Катехізис був схвалений також на міжнародному Помісному православному соборі в Яссах (15.09–30.10.1642), де посланці митрополита Ісайя Трофимович-Козловський, Ігнатій Оксенович-Старушич та Йосиф Кононович-Горбацький як «муже істинно чудніи и всякою мудростію и вѣдѣніем украшені» були удостоєні ступеня докторів богослов'я. У березні 1643 р. Катехізис у латинському перекладі, який зробив Трофимович-Козловський, був затверджений вселенськими патріархами Парфенієм Константинопольським, Йоаникієм Александрійським, Макарієм Антіохійським і Паїсієм Єрусалимським. Катехізис був

ІСАЙЯ ТРОФИМОВИЧ-КОЗЛОВСЬКИЙ

важливою подією у житті всіх православних, мав вплив на поліпшення стану Церкви, зокрема української – її правопорядку, звичаїв, благочестивого життя: «Щоб церква, – писав Петро Могила, – була достойно направлена до давньої краси». «Православне сповідання віри» було видане Петром Могилою 1645 р. в Україні, перевидавалося 1667 р. в Голландії, 1889 р. в Румунії та інших країнах.

1646 р., у грудні місяці, Трофимович-Козловський, як духівник св. Петра Могили, сповідав його, а по кончині митрополита читав над ним молитви. Помер соратник великого митрополита 1651 р. у сані ігумена Київського Пустинно-Миколаївського монастиря. Похований на цвинтарі Братського Богоявленського монастиря й Могилянської академії.

ПОЧАСЬКИЙ СТЕФАН

чернече ім'я
Софроній

(р. н. невід. – після 1640)

Ректор Києво-Могилянського
колегіуму (1638–08.1640)

*Той, хто прагне таємний сувій розгорнути,
Має знання пильно з історії здобути.
Зможе тоді він звитяги гетьманів русинських
збагнути,
В Азії, Європі й Африці побути...
Все це розум в глибинах історії чинить.*

Софроній Почаський

Петро Могила.

Гравюра з панегірика «Євхаристеріон»

Н

авчався в Київській братській школі, 1622 р. був серед учнів класу риторики професора Касіяна Саковича. Його ім'я стоїть

першим серед кращих 20 спудеїв-риторів, що підписалися під «Вършами на жалосный погреб... Петра Конашевича Сагайдачного» й виголошували їх на похороні гетьмана «у неділю проводную 10 квітня 1622 року». Почаський презентував першу частину «Вършів», де відтворений портрет Сагайдачного, його відданість Вітчизні. 20 спудеїв, які підписалися під «Вършами», належали до знатних і впливових київських родин, як-то Лукаш Беринда, Іван Сакович, Іван Казарин, Петро й Сазон Балики, Матвій Кизимович та ін. Вірогідно, що й Стефан належав до київської впливової родини. Після Братської школи навчався за кордоном разом із Сильвестром Косовим та Ісайєю Трофимовичем-Козловським. По поверненні Почаський – професор Лаврської школи Петра Могили. Викладає 1631/32 н.р. риторику. Пише «От спудеов Гимназіуму Его Милости з Школы Реторіки...» панегірик з нагоди Великодня «Євхаристеріон, або Вдячність Ясне преве-

ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟΝ

ЯБЕО,

В ДАЧНОСТЬ

Гіме Превеселенішому Хѣ Его Мати
Гімн сѣцѣ вѣ Петру Могили, воисходивъ Зіма
Мої дівкиге. Влікомъ Архимадрітовн Стѣн
Влікомъ Алевмъ Удотворенн Пірнкомъ Кіевкомъ,
Вѣри Православномъ в Црквн Стѣн Витѣмн:
Промоторомъ Побѣжкомъ, н ннмѣтїлкомъ Слѣви
Годномъ вѣгорнцн.

О ДА

Спудеов Гимназіуму Его Мати з Школы Реторіки,
За гонимъ Догородѣстїа, советѣ я Црквн Православномъ,
в Філаретїа Школы показанн. При вѣршїахъ сѣлїт
халїбнхъ вѣскїтїа Хѣ сѣтїтїа мїрѣ, повнїа
я вѣпрїахъ вѣдїахъ.

В Дрѣжїахъ тоїю Монастїрїа Петї: К:
Гонѣ, дѣхъ. Ідїа. Мѣрта. Кѣ, дѣл.

«Євхаристеріон, або вдячність... Петру Могили»
Софронія Почаського. 1632

лебнїйшому... Петру Могили... року 1632, місяця марта 29 дня». У двох частинах панегірика, «Парнас» і «Гелікон», оспівуються науки й музи, що оселились у школі. Їх перелік відображає той напрям навчання, який обрала Лаврська школа, спираючись на досягнення західноєвропейської освіти. Це загальноприйнята в Європі система «Семи вільних наук», які автор оселяє на Геліконі: граматика – «учить слів і мові», риторика – «учить слів і вимові», діалектика – «учить розумному в речах пізнавання», арифметика – «учить лічбі», геометрія – «учить землі розмірення», музика – «учить співам», астрономія – «учить рухів небесних» й теологія – «учить божьких речей». В «Євхаристеріоні» висловлюється впевненість, що сад знань і муз розквітне в українській землі, і що її сини, «нащадки славних роксоланів, в науках порівняють премудрих поганів». Написаний українською літературною мовою, панегірик є чудовою пам'яткою поетичного мистецтва й патріотичного виховання молоді.

Після об'єднання Лаврської школи з Братською (1632), тобто із заснуванням Колегіуму, Почаський читає тут риторику, 1638 р. обира-

ється ректором Колегіуму й ігуменом Братського Богоявленського монастиря як «муж мудрий і добродійний». Саме на ім'я Почаського як ректора й ігумена за клопотанням митрополита Петра Могили були надані два привілеї Владислава IV від 12.05.1638 й 7.06.1640 р., за якими до Братського монастиря було приєднано дві київські церкви – Трьохсвятительську й Воздвиженську (Андріївську) з усіма маєтностями: островом Влуків і сіножатями біля Вишгорода. За ректорства Почаського в Колегіумі викладали високоосвічені вчителі, зокрема Йосиф Кононович-Горбацький, Інокентій Гізель.

Почаський був послідовним прибічником і добрим помічником Петра Могили. Разом з Могилою записується в рік об'єднання шкіл до Братського реєстру – «Софроній Почаський, інок монастиря Печерського». Почаський разом з Трофимовичем-Козловським і Сильвестром Косовим по обранню Могили митрополитом, готуючись до його зустрічі в Києві, збирають міщан, шляхту й козаків, і з їхньою допомогою відбирають від уніатів Київський Софійський собор та інші церкви (2.07.1633). Почаський бере діяльну участь

у заснуванні Вінницького колегіуму (1638) і перенесенні його до Гощанського монастиря (1639).

Відомий Почаський і як богослов, листувався з константинопольським ученим Теофілом Коридалом (1638–1640). Вірогідно, брав участь в укладанні Петром Могилою й іншими вченими його кола «Православного сповідання віри», що було схвалене на Київському соборі (8.09.1640–18.09.1640). На Соборі Почаський уже не був присутній. Влітку, вірогідно у липні–серпні 1640 р., Почаський очолив групу діячів, яких Петро Могила направив до Молдови на прохання господаря Василя Лупула. Посланцями митрополита в Яссах

було засновано друкарню й колегіум на взірць Київського, згодом найменованій Слов'яно-греко-латинською академією, що стала, фактично, першою вищою школою Молдови. Почаський був її першим ректором й ігуменом монастиря «Трьох ієрархів» (ігуменом Молдавським Ясським). Історик румунської церкви Юстиніан називав Академію, засновану в Яссах, «світільником культури, запаленим у Києві». Вірогідно, після облаштування Ясського колегіуму (можливо, через поганий стан здоров'я) Почаський повернувся до Києва. Похований з почесними на цвинтарі Братського Богоявленського монастиря й Могилянської академії.

Б Р О Н К Е В И Ч

п о б а т ь к о в і А Н Д Р І Й О В И Ч

чернече ім'я Леонтій

(р. н. і см. невід.)

Ректор Києво-Могилянського
колегіуму (1640)

*За науку mocno ся тримаймо і єдин другого
добродѣтелною працею переходьмо.*

Лаврентій Зизаній

Трьохсвятительська церква.

Літографія XIX ст.

ихованець Києво-Могилянського колегіуму. Належав до найближчого оточення митрополита Київського, Галицького і всієї Руси св. Петра Могили. 9.02.1640 р. Бронкевич у складі посольства, до якого входили намісник Петра Могили Інокентій Оксенович-Старушич, архідиякон митрополита ієромонах Іринарх, архімандрит Пустинно-Миколаївського монастиря Амвросій Биковський, виїхав із важливою місією до Москви. У супровідному листі Петро Могила пропонував царю Михайлу Федоровичу заснувати у Москві учительний монастир, в якому б київські ченці навчали російських дітей «грамоти грецької і слов'янської». А ще – просив не відмовити посольству у коштах «для поновлення київських святинь». Річ у тім, що відібрані в уніатів декотрі церкви були розорені, а то й зруйновані. До Москви посольство дісталось 5 березня. 7 квітня Бронкевич подав на ім'я царя листи Петра Могили й чолобитну, в якій зазначалося, що Трьохсвятительська церква, збудована великим князем Володимиром в ім'я його ангела, відійшла тепер до Брат-

ського Богоявленського монастиря, але коштів на її відбудову й необхідне начиння немає. 9.04.1640 р. Бронкевич виголосив перед царем промову: «...ущедри нас щедротами твоїми, ущедри братію довольством, церкву – прикрасами... Церква потребує іконного украшения і священныя одежды, книг и Евангелія, ...училище – учителей, труждающихся в словѣхъ ученія, требующих и мзды достойные...». Цар «ущедри» посольство: Бронкевич отримав камку, адамашку, 40 соболів і 15 рублів. На Братський монастир і колегіум – 100 рублів соболями («40 соболей в шестьдесят рублей да другие 40 соболей по сороку рублей сорок»). Але пропозицію Петра Могили – прислати до Москви київських учених – цар відхилив. Лише 1649 р., уже після смерті митрополита, будуть запрошені до Москви перші могилянці. Після повернення до Києва Бронкевич був обраний ректором, змінивши Софронія Почаського, котрий поїхав до Молдови. Взявся за розбудову колегіуму і відновлення Трьохсвятительської церкви, але завершив цю справу вже ректор Ігнатій Оксенович-Старушич.

ОКСЕНОВИЧ-СТАРУШИЧ

ГНАТ (СТАРУШИЧ ГНАТ ОКСЕНОВИЧ)

чернече ім'я Ігнатій
(р. н. невід. – бл. 30.10.1651)
Ректор Києво-Могилянського
колегіуму (1640–1642)

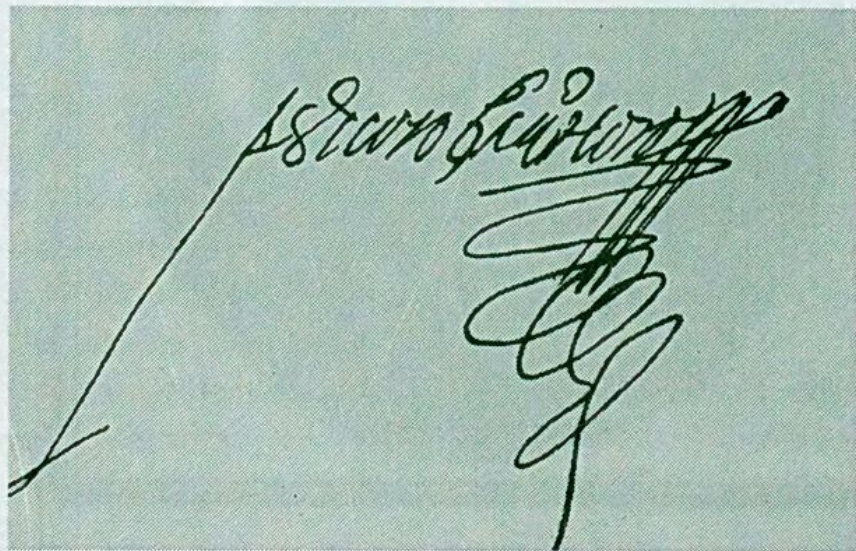
*Муж істинно чудний і всякою мудрістю
й знаннями прикрашений.*

З рішення Вселенського
православного собору в м. Ясси

В

ірогідно, був вихованцем Києво-Могилянського колегіуму. 7.02.1637 р. висвячений митрополитом Київським, Галицьким і всієї Руси Петром Могилою на священника церкви Успіння Богородиці Києво-Печерської лаври. Допомігав Петру Могилі повертати українській православній Церкві належні права, втрачені нею у часи інтенсивного наступу католицизму після Берестейської унії, відбудовувати православні храми, зокрема київські Трьохсвятительську та Воздвиженську церкви. 1638 р. став ігуменом новозаснованого Гойського Михайлівського

Власноручний підпис
св. Петра Могили. 1641

монастиря (м. Гоща). 5.02.1639 р. княгиня Регіна Соломирецька заснувала при монастирі колегіум. Опікуном його став Петро Могила, а ректором (1639–1640) – Ігнатій Оксенович-Старушич. Колегіум було об'єднано із заснованим 1638 р. (теж під опікунством Петра Могили) Вінницьким колегіумом з місцеперебуванням у Гощі. 1640 р. ректором Гойського колегіуму став Інокентій Гізель, а Оксенович-Старушич повернувся до Києва, очевидно, на виклик Петра Могили, бо вже у лютому–березні 1640 р. у складі посольства від київського духовенства виїхав до Москви просити кошти у царя Михайла Федоровича на відбудову православних храмів і з пропозицією Петра Могили відкрити в Москві учительний монастир, де б могилянські вчені навчали російську молодь.

Після повернення з Москви того ж року Оксенович-Старушич став ректором Київського колегіуму після Леонтія Бронкевича й ігуменом Київського Братського Богоявленського

ORTHODOXA CONFESSIO FIDEI CATHOLICA ET APOLOICA ECCLESIAE ORIENTALIS

QVAESITUM. I.

Homo Christianus Orthodoxus catholicus Vt vitam
aeternam assequatur, quae observare debet?

RESPONSUM.

Fides rectum & Bene vivere, qui enim hoc duo perdidit, bonus Chris-
tianus est, & certam spem salutis aeternae habet. Teste Scriptura.
Videtur quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex Fide tantum.
Paulo inferius. Fides. Sicut enim Corpus sine Spiritu mortuum est;
ita Fides sine bonis operibus mortua est. ab ipso. Et. Paulus hoc docet diu.
Habeas Fidem & bonam Conscientiam, quia quidam repellentes circa
Fidem naufragaverunt. Ideo alii in his. Habentes Mysterium Dei in
Conscientia pura.

Pauli: 2. 24.

1. Tim. 1. 19.

4. Tim. 3. 9.

QVAESITUM. II.

Quare nam Christianus prius credere, postea bene agere
aut vivere debet?

Responsum.

монастиря. На посаді ректора він залишався до травня 1642 р. У травні 1642 р. разом з Ісайєю Трофимовичем-Козловським та Йосифом Кононовичем-Горбацьким брав участь у Помісному православному соборі в Яссах (15.09.1642–30.10.1642), де вони представили «Православне сповідання віри» (Катехізис) – твір митрополита Петра Могили та Ісайї Трофимовича-Козловського, який називався спершу «Виклад віри церкви Малої Росії» й попередньо розглядався і був схвалений на Київському православному соборі (8.09.1640–18.09.1640). Існує припущення, що Оксенович-Старушич теж брав участь у підготовці цього Катехізису. Посланці від Петра Могили як «муже истинно чуднии и всякою мудростию и вѣдѣніем украшеннии» удостоєні були на Яському соборі ступенів докторів богослов'я. «Православне сповідання віри» було затверджене 11.03.1643 р. чотирма вселенськими патріархами православної церкви: Партенієм Константинопольським, Йоаникієм Александрійським, Макарієм

Титульна сторінка рукопису (латинська частина)
«Православного сповідання віри»

І Г Н А Т І Й О К С Е Н О В И Ч - С Т А Р У Ш И Ч

Антіохійським і Паїсієм Єрусалимським. 1645 р. Петро Могила видав твір українською мовою під назвою «Собрание короткои науки о артикулах вѣры православной кафолической христіанской...». Видавався твір також польською, грецькою, латинською мовами й став основою віровчення всього православного світу.

Після повернення з Ясського собору (11.1642) Оксенович-Старушич посів ігуменство у Київському Видубицькому монастирі. 12.07.1650 р. був висвячений на єпископа Білоруського

(Мстиславського, Оршанського і Могильовського), після того як його попередник Сильвестр Косов став митрополитом Київським, Галицьким і всієї Руси. Проте Оксеновичу-Старушичу не довелося належним чином зайнятися справами єпархії, бо незабаром після висвячення він помер, тому у списках білоруських архієреїв про нього не згадується. Точна дата смерті невідома. Поховано Оксеновича-Старушича біля Михайлівської церкви Видубицького монастиря, недалеко від входу.

КОНОНОВИЧ-ГОРБАЦЬКИЙ (ГОРБАЦЬКИЙ) ОСИП КОНОНОВИЧ

чернече ім'я Йосиф

(р. н. невід. – лют. 1653)

Ректор

Києво-Могилянського

колегіуму

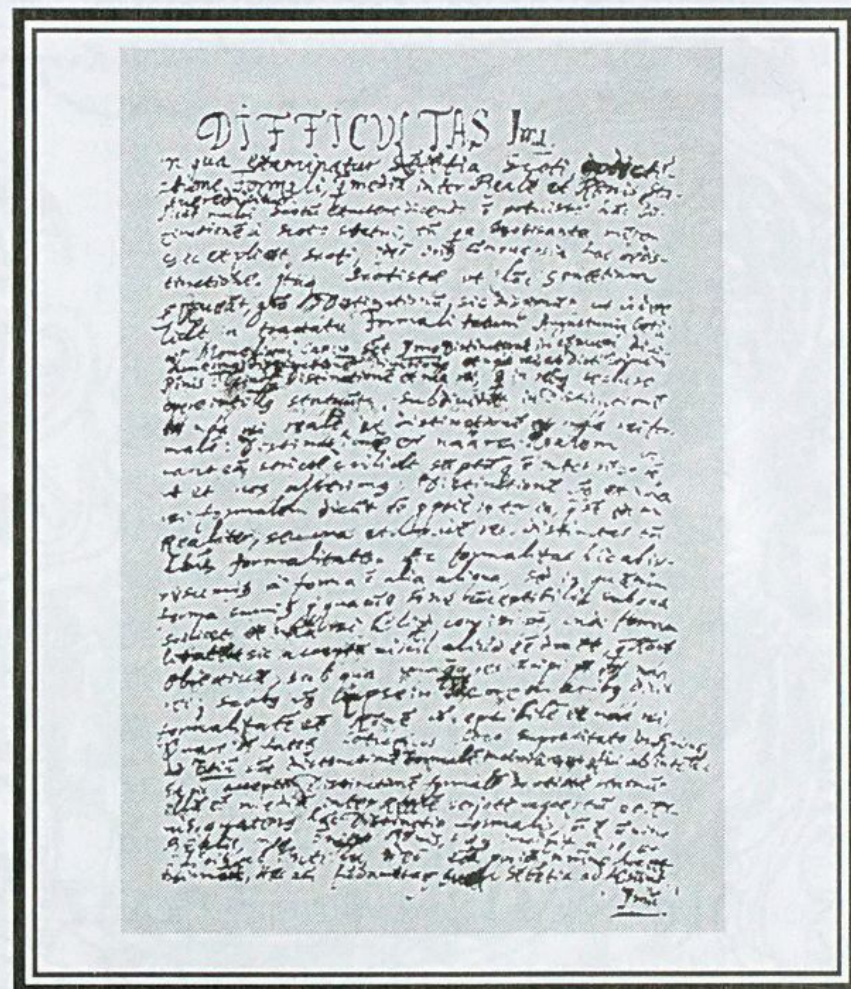
(11.1642 – 1646)

Ось з'явилися мої [України] сини, які піднімають мою забуту та поховану долю, зміцнюють її нечуваними чеснотами і найчеснішими мистецтвами, й відновилася нарешті сама мудрість.

Йосиф Кононович-Горбацький

Підручник логіки (1639–1640 рр.).

Студентський запис

Народився в міщанській родині. Освіту здобув у Замойській академії. 1635 р. запрошений до Києво-Могилянського колегіуму. У 1635–1642 рр. працює професором риторики й філософії. Входив до найближчого оточення митрополита св. Петра Могили. Був високоосвіченою людиною: чудово знав мови, твори античних і сучасних йому авто-

*Тайна святого хрещення.
Великий Требник
св. Петра Могили. 1646*

рів – письменників, філософів, богословів. Разом з Ісайєю Трофимовичем-Козловським та Ігнатієм Оксеновичем-Старушичем брав участь у написанні «Православного сповідання віри» Петра Могили, що його представляли на Помісному православному соборі в Яссах (15.09.1642–30.10.1642), де праця здобула високу оцінку вчених-богословів усього православного світу. Самі ж професори-могилянці, як «муже істинно чудни и всякою мудрістю и вѣдѣніем украшеніи», дістали звання докторів богослов'я.

Після повернення з Ясського собору Кононович-Горбацький у листопаді 1642 р. був обраний ректором Колегіуму й ігуменом Братського Богоявленського монастиря. Дбав про його розвиток і поширення освіти в Україні. Свої погляди з цього приводу він виклав у праці «Ученіє о школах». З ім'ям Кононовича-Горбацького пов'язаний розквіт риторики в Києво-Могилянській академії. Йому належить найстаріший в Україні риторичний курс «Оратор Могилянський, прикрашений найдосконалішими ораторськими розділами Марка Тулія Цицерона», прочитаний ним у

1635/36 н. р. Професор навчав: промовцеві, щоб досягти досконалості, необхідно мати різнобічну освіту, найперше – історичну й філософську. Трактат Кононовича-Горбацького «Оратор Могилянський» визначив зміст, стиль творчості українських поетів доби бароко з її вимогами пишності й урочистості. Кононович-Горбацький, як потім і його послідовники, робить значний крок на шляху поєднання теоретичних проблем риторики із суспільно-політичним життям. Красномовство в Академії – промови, панегірики, диспути – набуває ідеологічного змісту, спрямовується на виховання у молоді національної свідомості, патріотизму. Так, в «Ораторі Могилянським» Кононович-Горбацький, описуючи «розбиту й зранену долю України», звертається до умів і сердець вихованців: «Хто вилікує її рани, хто висушить сльози, хто прийде їй на допомогу?» І висловлює впевненість, що такі сини в Україні вже є. З іменем Кононовича-Горбацького пов'язується утвердження в Україні раціоналістичної філософії. У «Підручнику з логіки» (1639/40), який входив до курсу філософії,

ЙОСИФ КОНОНОВИЧ-ГОРБАЦЬКИЙ

Кононович-Горбацький стверджує силу розуму, завдяки якому людина, піднімаючись, «наче по шаблях», пізнає дійсність, формує культуру мислення. Його курси відзначаються вишуканим стилем та мовною вправністю. Вони вчать точності в оволодінні мовою та правилами її використання. Послідовниками Кононовича-Горбацького стали Інокентій Гізель, Йоасаф Кроковський, Стефан Яворський, Теофан Прокопович, Георгій Кониський.

Жив Кононович-Горбацький на Подолі, мав двір недалеко від Академії, поряд з двором київського воєводи Адама Киселя.

1646 р. Кононовича-Горбацького обрано ігуменом Михайлівського Золотоверхого монастиря в Києві, 2.05.1650 р. затверджено королівським привілеєм на єпископа Білоруського (Мстиславського, Оршанського, Могильовського). У цьому сані він і помер. Похований у Могильовському Спасо-Преображенському соборі.

Г І З Е Л Ї

чернече ім'я
Інокентій
(бл. 1600 – 18.11.1683)

Ректор
Києво-Могилянського
колегіуму (1646 – поч. 1650)

*Ім'я його і в наступні віки жити буде, бо
мудрість його й добрі справи всіма устами
восхваляються, і ти, часе, своїми зубами
забуття його не згризеш: у пам'яті вічно
він буде праведник.*

Св. Дмитро Ростовський

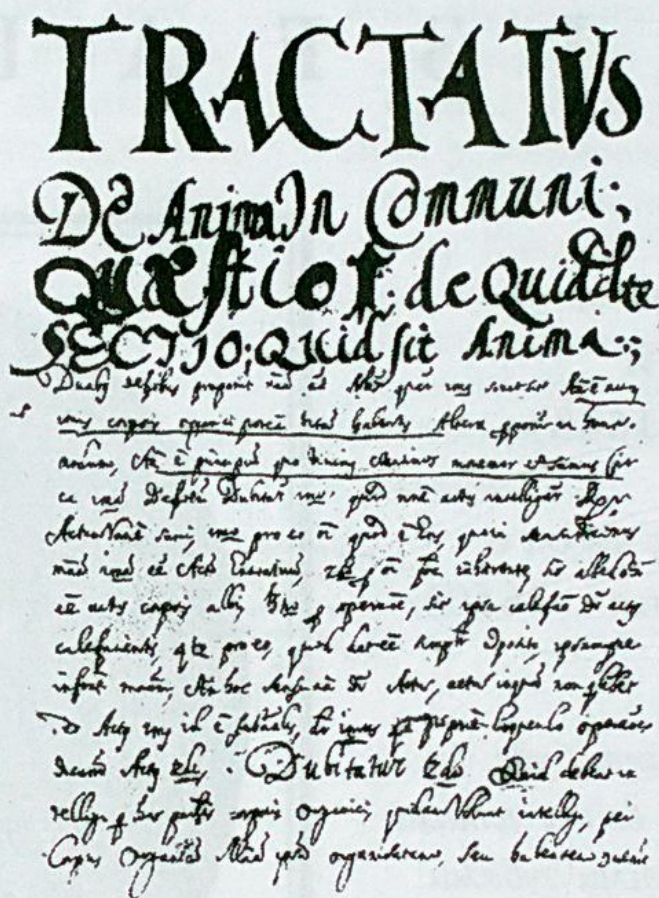

П

оходив з німецької протестантської сім'ї Пруссії, деякі історики

дотримуються думки, що Гізель — латинізоване слово «Кисіль», отже, він українець. Учився у Києво-Могилянському колегіумі часів св. Петра Могили, який 1642 р. відправив на власний кошт кількох «вправних у знаннях вільних наук і благочестивих» вихованців, у тому числі й Гізеля, за кордон «ради наук». Навчався Гізель у Замойській академії, у Пруссії і, нарешті, в Англії. Окрім філософії й богослов'я, вивчав там історію й право. Повернувшись до Києва, обіймав послідовно в Колегіумі посади вчителя граматичних класів, професора філософії й богослов'я. 1646 р. обраний ректором Києво-Могилянського колегіуму й ігуменом Братського Богоявлен-

ІНОКЕНТІЙ ГІЗЕЛЬ

Трактат з філософії І. Гізеля. 1646

ського монастиря. Трудився на ректорській посаді до 1650 р. Гізель був останнім ректором при житті митрополита Петра Могили, який на смертному одрі передав йому свій титул «благодійника і покровителя Київських шкіл» і доручив зберігати й підтримувати закладені ним традиції. Могила не помилився — Гізель з честю носив цей титул до кінця життя й виконував заповіт Петра Могили, сприяв розквіту не лише Колегіуму, а й освіти та культури в Україні. В часи ректорування Гізеля в Академії навчались, а потім і працювали такі відомі згодом учені, письменники, церковні ієрархи, як Йоникій Галятовський, Єпифаній Славинецький, Лазар Баранович, Мелетій Дзик, Симеон

Полоцький, віддані справі науки, просвітницьким ідеалам, Українській православній церкві.

На початку 1650 р. Гізеля обрано ігуменом Київського Кирилівського монастиря, проте деякий час він зберігав за собою посаду ректора. 1652 р. переведений ігуменом Пустинно-Микільського монастиря. 1656 р. за згодою Богдана Хмельницького, від якого він завжди мав підтримку й найкращі рекомендації, Гізеля обрано архімандритом Києво-Печерської лаври. Був ним 27 років, до дня кончини. Після смерті Сильвестра Косова (1657) київське духовенство розглядало кандидатуру Гізеля як можливого митрополита. Гізель активно долучався до громадсько-політичного життя. Очолював дипломатичні посольства до російського царя після укладення українсько-московського договору 1654 р. Відстоював незалежний стан Української церкви, захищав її історичні корені й правовий статус, права й привілеї монастирів, виборність митрополитів та інших ієрархів «по вольному ізбранію духовних мужей», невтручання московської влади у судочинство Київської митрополії, збереження її підпорядкованості Константинопольському патріарху, що було, як говорив Гізель, «коренем усіх наших вольностей і прав». Захист конфесійних

прав українців Гізель вважав найважливішою справою, що здавалося найбільш можливим за підтримки російського монарха. Тому він не визнав Гадяцької угоди (1658), не підтримав гетьмана Петра Дорошенка. Але й виступив проти російсько-польського Андрусівського перемир'я й проти передачі Києва польській стороні. Гізелю належить помітне місце у науковому й духовному житті України. У своєму підручнику «Твір про всю філософію» (1646/47) він високо підносить роль знань і пізнавальної діяльності людини. Значну частину твору присвячено натурфілософії, недостатньо розробленій його попередниками. Гізель проводив ідею єдності матерії землі й неба, її незнищенності й колообігу, а також універсальності руху у всесвіті та різноманітності його форм. Широко використовував спадщину філософів, істориків від античності до раннього Просвітництва – Арістотеля, Платона, Птолемея, Демокріта, Орігена, Ареопагіта, Августина, Томи Аквінського, вперше в Україні ознайомив студентів з ім'ям Коперніка, його геліоцентричним ученням. Філософією Гізеля покладений перший етап професійної філософії в Академії та Україні.

Твір Гізеля «Мир з Богом людині» (1669, перевиданий 1671) спрямований на утвердження моралі в тогочасному суспільстві. Його вчення про матерію та її форми, про таїну спокути, пости і т. ін. суперечили традиційним поглядам російського духовенства. На Московському православному соборі 1690 р. твір було засуджено на спалення.

Писав Гізель і полемічні твори, спрямовані на захист православ'я. Свою працю «Правдива віра» присвятив полеміці з єзуїтом Павлом Боймою про походження Святого Духа, місце папи римського в християнському світі. Багато років Гізель керував Лаврською друкарнею, гідно продовжуючи її освітні традиції,

закладені Петром Могилою. Саме тут друкувалися твори Йоанікія Галятовського, Лазаря Барановича, Антонія Радивиловського та інших відомих українських письменників. 1661 р. за сприяння Гізеля видано відомий «Патерик Печерський» (перевидано 1678). Дмитро Ростовський писав про Гізеля як про доброго пастиря: «Плодовитий був... сей благодійний муж, від котрого ніхто тщи́ма не відійшов руками».

18.11.1683 р. «нарочитий і знаменитий Інокентій Гізель... муж премудрий, столп благочестія святого, світило церковное, через наитіє смертное згаснуло» (Самійло Величко). Поховали Гізеля в Успенському соборі Києво-Печерської лаври.

Б А Р А Н О В И Ч Л У К А

чернече ім'я Лазар

(1620–3.09.1693)

Ректор

Києво-Могилянського

колегіуму

(1650–02.1657)

*Єдине моє бажання – залишити по собі
труди мої на користь церкви Божої
й заслужити від людей добру пам'ять.*

Лазар Баранович

Н

ародився в Білорусі. Навчався у Києво-Могилянському колегіумі, потім на кошти св. митрополита Петра Могили – в Калуській і Віденській академіях. З 1642 р. – викладач Колегіуму у класах фари, інфими, граматики, синтаксими, згодом – професор поетики, риторики, філософії й богослов'я. З 1650 р. – ректор Києво-Могилянського колегіуму й одночасно ігумен Київського Братського Богоявленського монастиря. 8.03.1657 р. за підтримки Богдана Хмельницького висвячений на єпископа Чернігівського та Новгород-Сіверського. З 1666 р. – архієпископ. Водночас упродовж майже 20 років (1657, 1659–1661, 1670–1685) управляв Київською митрополічною кафедрою, був фактично першою духовною особою в Гетьманщині. Постійно перебував у центрі політичного й культурного життя України, впливав на політику гетьманів. 27.05.1657 р. у Братському Богоявленському монастирі освятив гетьманські клейноди й подав їх новообраному гетьманові Івану Виговському. Був шанований серед козацтва, брав участь у козацьких радах. Виправдовував повстання проти царських воє-

вод, доводив цареві, що взагалі краще ліквідувати їх представництво в містах України і відновити вольності козацькі. Захищав інтереси України, домагався участі її представників в Андрусівських переговорах (1667), наполягав не віддавати Польщі Києва. Засудив підпорядкування Української церкви Московському патріархатові (1686). Вважав цей крок фатальним для України.

Велику увагу приділяв освіті, зокрема Києво-Могилянському колегіуму. У роки Національно-визвольної війни українського народу 1648–1658 рр. докладав чимало зусиль, щоб захистити Колегіум від розорення, забезпечити матеріально, піднести авторитет. Продовжував цю справу будучи єпископом й архієпископом Чернігівським. Залучав на допомогу гетьманів, зокрема Богдана Хмельницького, Івана Виговського та Дем'яна Многогрішного, впливових світських і церковних діячів. Лаврентій Крщонович, автор панегірика «*Redivivus phoenix, illustrissimus et reverendissimus Lazarus Baranowicz...*» («Воскреслий фенікс, найясніший і преосвященний Лазар Баранович...»), зазначав, що Баранович як «справжній Аполлон» «заквітчав гори Могилянського Парнасу».

ЛАЗАР БАРАНОВИЧ

Гравюра
І. Щирського
до панегірика
Л. Барановичу
«Відроджений
фенікс»

Опікувався Баранович також Чернігівською школою, яку перевів 1689 р. з Новгорода-Сіверського, облаштував її на зразок Києво-Могилянського колегіуму. Стараннями наступника Барановича єпископа Іоана Максимовича за підтримки Івана Мазепи школу перетворено на колегіум (1700 р.). 1674 р. в Новгороді-Сіверському Баранович заснував друкарню, 1679 р. переніс її до Чернігова. За життя Барановича чернігівською друкарнею було видано понад 50 книг: букварів, богослужбників, світських і релігійних творів. Серед них – праці самого Барановича, його однодумців: Йоанікія Галятовського, підтримувати якого Баранович вважав «за честь для науки», Данила Туптала, котрий певний час був на посаді проповідника при Чернігівській кафедрі, Стефана Яворського та ін. До освітньо-культурного гуртка Барановича, який склався навколо друкарні, належали також поети: Іван Величковський, Стефан Ялинський, Лаврентій Крщонович. Були тісно пов'язані з ним гравери Іван Щирський та Леонтій Тарасевич. Співробітничав Баранович із культурними діячами Києва, зокрема з архімандритом Києво-Печерської лаври Інокентієм

Троїцький Іллінський собор у Чернігові

Гізелем, ректором Києво-Могилянської академії й ігуменом Богоявленського Братського монастиря Варлаамом Ясинським, професором-казнодієм (проповідником) Антонієм Радивиловським, поетом і друкарем Іваном Армашенком.

Баранович любив і пропагував музику. Будучи ректором Києво-Могилянського колегіуму, створив при Братському монастирі великий хор і хорову школу, в якій могли навчатись і студенти. У Чернігові при своєму дворі мав хорову капелу, якою керував Семен Пекалицький, утримував церковний хор. Баранович — автор музичних творів. В одному з рукописних ірмологіонів (після 1700) вміщено його «Херувимську» (зберігається у Львівському історичному музеї). Канти і псалми, створені Барановичем, поширювалися в Україні. При ньому Чернігів став другим після Києва культурним центром Гетьманщини. Баранович вірив, що саме культура, якій він «служив ревностно, як і Богові», є ознакою найцивілізованіших країн Європи.

Баранович доклав багато зусиль для зміцнення Української православної церкви. З допомогою гетьманів повернув Чернігівській кафедрі

чимало земель та монастирів, відібраних католиками. Упорядкував у Чернігові Єлецький Успенський, Троїцький Іллінський, у Новгороді-Сіверському — Спасо-Преображенський та в Батурині — Крупицький Миколаївський монастирі. Реставрував своїм коштом Новгород-Сіверську Спаську церкву, Чернігівський Борисоглібський собор. Сподвижник Барановича Йоаникій Галятовський писав, що в цій справі Баранович наслідував «гетьмана Мойсея», тобто Богдана Хмельницького, з яким був свого часу тісно пов'язаний громадсько-політичними справами. Залучав до будівництва й реставрації храмів багатьох благочестивих жертводавців. Серед них — гетьмани Іван Самойлович та Іван Мазепа, брацлавський і київський воєвода Адам Кисіль, чернігівський полковник Василь Дунін-Борковський. Полковники Даміан та Василій Многогрішні за 40 верст від Кролевця на високому пагорбі серед лісу звели Пустинно-Рихлівський Миколаївський монастир, старець Іона Волховський на правому березі р. Снов збудував Кам'янський монастир. При храмах Баранович створював школи, ремісничі цехи, які навчали сиріт і немічних та піклувалися про них.

Лазар Баранович був одним з найвідоміших письменників і проповідників 2-ї пол. XVII ст. Вважав, що література не менше сприяє самоутвердженню нації, ніж козацька зброя. Літературну спадщину Барановича становлять різні за обсягом та жанром твори: проповіді, полемічно-богословські трактати, листи, вірші тощо. Про свої твори Баранович говорив як про земні й суєтні, просякнуті духом щоденного життя. Писав польською, староукраїнською, слов'янською мовами. Більшість проповідей вміщено у збірниках «Меч духовний» (К., 1666; 2-ге вид. К., 1679), «Трубы словес проповедных...» (К., 1674; 2-ге вид. К., 1686). Вагома частина творчої спадщини Барановича – польськомовні вірші (бл. 1500), вміщені у збірках «Лютня Аполлона» (1671), «Книга смерті» (1676), «У вінок матері Божої», «П'ять нот» (обидві 1680) та ін. Баранович та його учні, поети й художники, були зачинателями нового мистецького оформлення

книг, названого згодом бароко, що ґрунтувалося на естетичності, образності, символах. У своїх працях, особливо віршах, Баранович виявив себе як справжній патріот, що любить Вітчизну і її народ. Він палко молив Бога, щоб Той відтворив в Україні мир та спокій.

Похований Лазар Баранович у Чернігівському Борисоглібському соборі. Того ж року в курсі риторики, що читався в Києво-Могилянській академії, було вміщено вірші на його смерть. Високоерудований невідомий автор писав, що за Барановичем плаче вся Русь, бо доброчинствами своїми ще за життя він заслуговував більшої поваги, ніж карійський цар Мавсол. Той уславлений був лише гробницею (мавзолеєм), прирівняною до семи чудес світу, а преосвященний Лазар відродиться, як Фенікс, у споминах не лише в стінах Києво-Могилянської академії, а й серед народу.

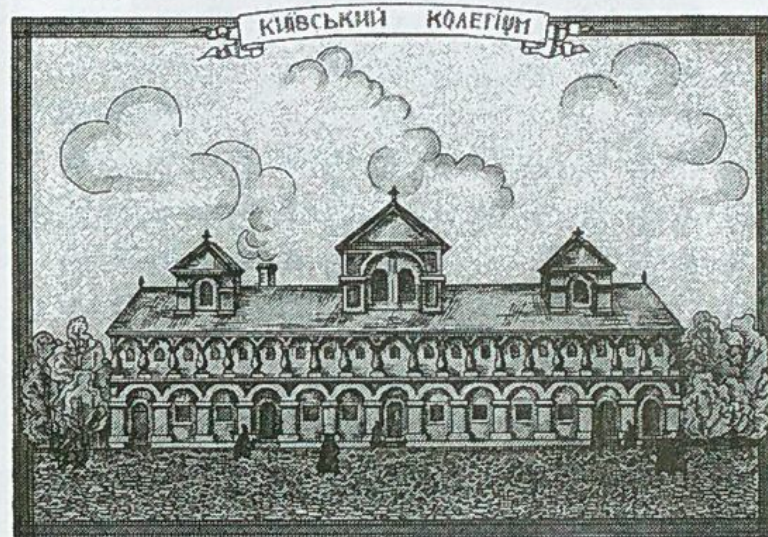
М Е Щ Е Р С Ь К И Й (МЕЩЕРИН, МЕЩЕРИНІВ) ІВАН ІВАНОВИЧ

чернече ім'я Йосиф
(р. н. невід. – р. см. невід.)

Ректор
Києво-Могилянської
академії
(серпень 1657 – серпень 1658)

*Щасливий ти... що живеш між людьми,
з якими хліб мудрості ділити можеш.*

Симеон Полоцький –
ректору Лазарю Барановичу

П

оходив з українського князівського роду Мещерських. Мав родинні стосунки з гетьманом Іваном Виговським, брат якого Костянтин

Виговський був одружений з сестрою Мещерського. Служив дипломатом короля Речі Посполитої Владислава IV, представляв його інтереси при дворі баварського князя Філіппа-Вільгельма, воював у складі баварських військ проти Франції, служив капітаном піхоти війська Речі Посполитої під прапором коронного маршалка Єжи Любомирського. Брав участь у військових діях проти Трансільванії, зокрема в облозі під Меджибожем трансільванського князя Дьєрдя (Юрія) II Ракоці (літо 1657), після чого виїхав до Львова. З отриманням Іваном Виговським гетьманської булави на початку серпня 1657 р. прибув до Києва й прийняв чернечий постриг у Братському Богоявленському монастирі. 11.10.1657 р. був присутній на похороні сестри Івана Виговського. Незабаром за сприяння гетьмана обійняв посаду ректора Києво-Могилянської академії (після залишення ректорства Лазарем Барановичем і Мелетієм

Дзиком). Ректорував до серпня 1658 р. Ще ректором отримав привілей короля Яна II Казимира на архімандрію Чернігівську. Був одним із кандидатів на Київську митрополію після смерті Сильвестра Косова. 18.10.1657 р. був присутній на виборах митрополита Київського Діонісія Балабана у Софійському соборі. Того ж року їздив до Московського царства, де в Смоленську клопотався про звільнення із в'язниці свого родича Стефана Гурка.

На прохання короля займався дипломатичними справами. 25.08.1657 р. зустрічався в Києві з московським послом до Трансільванії Іваном Желябузьким, консулював його з питань, що стосувалися ситуації в Речі Посполитій та умов капітуляції під Меджибожем князя Дьєрдя II Ракоці. Ян II Казимир неодноразово звертався до Мещерського по допомогу в дипломатичних справах. У зв'язку з цим Мещерський 7.07.1659 р. у Варшаві подав прохання про звільнення його з Чернігівської архімандрії, яке було затверджене універсалом короля, і був залучений до участі у дипломатичних місіях Речі Посполитої.

Г А Л Я Т О В С Ь К И Й

чернече ім'я Йоаникій
(бл. 1620–12.01.1688)

Ректор Києво-Могилянської
академії (1658–1663)

Треба читати книги про різні країни, про те, що в них діялося й діється... [також] – про звірів, птахів, гадів, риб, дерева, зілля, каміння і rozmaїті води, котрі в морі, ріках, студнях й інших місцях знаходяться, й уважати їх натуру, властивості й користь...

Йоаникій Галятовський

П

оходив з Волині. Освіту здобув у Києво-Могилянському колегіумі (1640-ві рр.). По завершенні навчання повернувся на Волинь, близько 1650 р. прийняв чернечий постриг, служив у Куп'ятицькому монастирі (біля Пінська). Наприкінці 1655 р. на запрошення свого вчителя, професора Києво-Могилянського колегіуму Лазаря Барановича та київського полковника Василя Дворецького, який уболівав за відродження Колегіуму, повернувся до Києва. Деякий час був учителем молодого Юрія Хмельницького у Чигирині та Сувотів.

1657/58 навч. р. викладав у Академії риторику. 1658 р. обраний ректором та ігуменом Київського Братського Богоявленського монастиря. Ректорство Галятовського розпочалося у знаменний для Києво-Могилянської академії рік: 6.09.1658 р. гетьман Іван Виговський підписав з представниками польського короля Яна II Казимира Гадяцький договір (ратифікований Польським сеймом у квітні 1659). Однією зі статей договору Києво-Могилянському колегіуму офіційно надавалися права вищого навчального закла-

ду, тобто – академії на рівні Краківського університету. Проте 1658–1659 рр. Академія була майже повністю знищена вогнем. Галятовський самовіддано береться за відбудову приміщень монастиря й Академії, поновлює документи на земельні володіння: містечка Ксаверов і Мухоїди, поселень Плесецьке, Чорногородка, Рильське та ін. Уже 1662 р. відновилися заняття у граматичних класах, 1665 р. – у класах поетики й риторики. Проте через невідомий конфлікт з єпископом Мефодієм Филімоновичем Галятовський 1665 р. мусив залишити Київ і понад 3 роки, за його власними словами, «скитався на Подолі, Волині, Литві й в інших місцях, не маючи своєї обителі». У липні 1668 р. на запрошення архієпископа Чернігівського і Новгород-Сіверського Лазаря Барановича Галятовський прибув до Новгород-Сіверського, де 1669 р. отримав архієпископську грамоту на архімандрію в Єлецькому Успенському монастирі. Галятовський виявив себе дбайливим «строїтелем, правителем і господарем», і незабаром «місце тоє святоє яко красен крин во честь Господу Богу проквітнуло».

Як письменник, освітній та церковний діяч Галятовський залишив помітний слід у духовному житті України 2-ї половини XVII ст. Працюючи в Києво-Могилянській академії, підготував і 1659 р. видав у Лаврській друкарні збірку ораторських промов на різні теми – «Ключ разумѣнія» (перевидана у Львові 1663 р. і в Києві 1665 р.). До збірки Галятовський додав перший вітчизняний курс ораторської науки під назвою «Наука, або способ зложеня казаня», де виклав теоретичні засади проповіді й практичні рекомендації до побудови їх жанрових різновидів. Одна з основних вимог до проповідника полягає в тому, що казання його має бути доступним і цікавим. Щоб пробуджувати думку й розширювати уявлення слухачів про світ, не можна обмежуватися переказом одного лише Святого Письма та книг отців Святої Церкви, а треба залучати приклади зі світу природи, історії, народні перекази тощо. Перу Галятовського належить близько 20 творів полемічного характеру: збірка оповідань-чудес «Небо новое...» (тричі видана), збірка оповідань-легенд «Скарбница потребная» (1676); теологічний трактат «Душѣ людей

«Месія правдивий»
Йоаникія Галятовського

ЙОАНИКІЙ ГАЛЯТОВСЬКИЙ

умерлых» (1687); полемічно-богословські трактати «Месія правдивый» (1659), «Alkogan» (1663), «Rozmowa białocerkiewska» (1676), «Stary kościół» (1678), «Łabędź» (1679), «Fundamenta» (1683), «Боги поганські» (1686) та ін. Твори Галятовського антикатолицького спрямування репрезентують другий, пізній період полеміки, представники якого, переважно вихованці Києво-Могилянської академії, були людьми освіченими й ерудованими. З іменем Галятовського, як і його послідовників, професорів Академії, пов'язаний новий етап теоретичної думки, наукової, художньої, публіцистичної творчості. Їхнім творам притаманний високий художній стиль, науковий рівень викладу, енциклопедичні знання, ілюстрація окремих

положень прикладами з різних галузей життя, літератури, історії, мистецтва, міфології. Галятовський писав українською й польською мовами. Вагомий його внесок у становлення української літературної мови. Ґрунтуючись на українській книжній, він широко залучав народну мову, використовував не тільки її окремі слова, а й цілі фрази, речення. Твори Галятовського поширювалися в Україні, Білорусії, у Молдові, Румунії, Московії. Наукова й літературна діяльність Галятовського розкриває його як людину широкого світогляду, глибоких і різноманітних знань, основи яких він набув у Києво-Могилянській академії.

Поховано Йоаникія Галятовського у Чернігівському Єлецькому Успенському монастирі.

Д З И К

М И Х А Й Л О М И К О Л А Й О В И Ч

чернече ім'я Мелетій

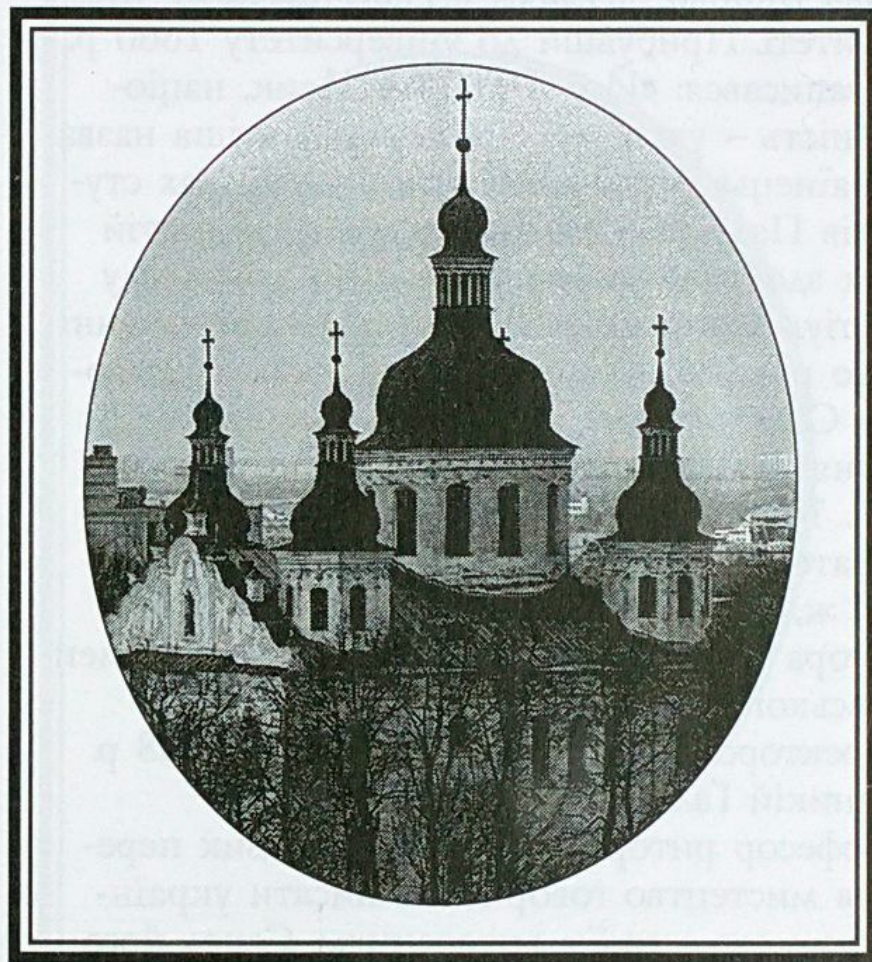
(р. н. невід.—7.02.1682)

Ректор (виконував обов'язки)
Києво-Могилянської академії
(1655–1657, 1662–11.1665)

Вправний провідник слова Божого й учитель.

Макарій Булгаков

*Кирилівська церква
Київського Кирилівського монастиря*

П

оходив з українського шляхетського роду з Брацлавщини. У родині Дзиків велику увагу приділяли освіті дітей. Молодший брат

Дзика Данило навчався в Падуанському університеті. Прибувши до університету 1660 р., він записався: «Йозеф Данило Дзик, національність – українець». (Це найдавніша назва «українець», яка зустрічається в списках студентів Падуанського університету.) Мелетій Дзик здобув освіту у Києво-Могилянському колегіумі (2-га пол. 1640-х рр.), по закінченні якого разом із Теодосієм Баєвським і Теодосієм Софоновичем залишився там на запрошення ректора Лазаря Барановича вчителювати. 1655–1657 рр. – намісник Барановича у Братському Богоявленському монастирі. Тоді ж, за традицією, виконував обов'язки ректора Колегіуму. З 1657 (1660?) р. – ігумен Київського Кирилівського монастиря. На ректорській посаді його замінив 1658 р. Йоаникій Галятовський.

Як професор риторики й поетики, Дзик передавав мистецтво говорити й писати українською мовою своїм вихованцям. Серед його учнів і послідовників були Йоаникій Галятов-

ський й Данило Туптало (Димитрій Ростовський). Мелетій Дзик належав до тієї частини українського духовенства, яка рішуче виступала проти підпорядкування української церкви Московському патріархатові. 4.03.1666 р. їздив до Москви на чолі посольства від духовенства, яке вимагало залишити непорушними права і старовинні вольності української церкви, серед яких – «вольный на митрополію Київску сотворяти вибір».

Дзик підтримував стосунки з родиною Тупталів.

Саме київський сотник Сава Туптало став ктитorem Київського Кирилівського монастиря, а його син Данило Туптало (у майбутньому Димитрій Ростовський) по закінченні Києво-Могилянської академії пішов послушником до Дзика і прийняв від нього чернечий постриг. Після того як Йоаникій Галятовський залишив Академію (1662), на думку деяких дослідників, Дзик був її ректором до кінця 1665 р. 1677 р. Дзика переведено ігуменом до Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря, де він був висвячений у схиму Димитрієм Ростовським.

Похований у соборі Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря. Поховання, як і собор, знищено 1935 р.

Я С И Н С Ь К И Й

чернече ім'я Варлаам

(р. н. невід. – 22.08.1707)

Ректор

Києво-Могилянської академії

(13.11.1665 – 08.1673)

Я в захваті від одностайного обрання [ректором] пречесного отця Ясинського – плодотної гілки мого винограду.

Лазар Баранович

Н

авчався в Києво-Могилянській академії в часи ректорства Лазаря Барановича (1650–1657), по закінченні якої слухав лекції в університетах Польщі й Чехії (Краків, Оломоуц, Ельбінг), отримав ступінь доктора філософії («увінчаний філософським ковпаком»). Після повернення (1661) запрошений на посаду професора Києво-Могилянської академії. Викладав піїтику, риторику, філософію й богослов'я. 13.11.1665 р. обраний, 6.01.1666 р. затверджений ректором Академії та ігуменом Братського Богоявленського монастиря. Був також ігуменом Київського Пустинно-Миколаївського монастиря.

Обрання Ясинського на ректуру викликало схвалення в українських наукових та релігійних колах, а також серед ділової частини суспільства. У лютому 1666 р. полковник київський Василь Дворецький, великий прихильник Києво-Могилянської академії, писав до гетьмана Івана Брюховецького: «Щоб іскра Божя не погасла й сім'я не було викорінене до навчання дітей... обрали на правительство... шановного о. Варлаама Ясинського, котрий уже велике почав будівництво в мона-

стирі Братським». Ясинського підтримували вихованці Академії: архімандрит Києво-Печерської лаври Інокентій Гізель, Данило Туптало, гетьмани Дем'ян Многогрішний, Іван Брюховецький, Іван Самойлович, Іван Мазепа. Митрополит Йосиф Нелюбович-Тукальський пожертвував Академії своє село Стайки (тепер Кагарлицького р-ну Київської області), полковник Василь Дворецький – кілька садіб у Києві на Подолі, гетьман Іван Брюховецький клопотався перед царем про «школи київські» та обіцяв оголосити «всенародний збір» на їх відновлення. 1670 р. Ясинський виклопотав грамоту польського короля Михайла-Корибута Вишневецького, якою підтверджувалися всі володіння Братського Богоявленського монастиря, й грамоту від 10.10.1670 р., якою дозволялось «Києво-Могилянську академію на її місці, ґрунтах і фундаціях відновити і в ній викладати всім, хто приходить, усі начальні предмети, мистецтва, науки й знання через професорів». Ясинський звертався по допомогу й до московського царя Олексія Михайловича. В листах-чолобитних повідомляв, що церква Богоявленська й при ній Благовіщенська повністю

згоріли, так що й чудотворної ікони Пресвятої Богородиці Вишгородської поставити ніде, що царський воєвода Юрій Борятинський забрав 600 колод, припасених на відбудову Академії, а в маєтності монастиря Новосілки – понад 1000 четвертей жита, всякої скотини, коней та інших рухомих речей по-забирав.

Зібравши деякі кошти, Ясинський 1670 р. відбудував «учбові училищні зданія», келії, а також звів нові дерев'яні Богоявленську й Благовіщенську церкви.

Уже на другий рік його ректорування в грама-тичних класах відновилися заняття, 1672 р. запрацювали класи поетики, риторики й філософії. На викладацькі посади були запрошені учителі, які закінчили навчання за кордоном.

Ясинський користувався повагою вихованців.

Вони присвячували йому панегірики й промови. Це, зокрема, хвалебна промова Михайла Онихимовського (1696), промова в анонімному курсі риторики за 1699 р., вірші «Млеко од овці пастору належне» (1691) та «Зеґар з полузеґарком» (1690) Івана Величківського, відомого українського барокового

поета, якому Ясинський був за вчителя й покровителя.

1673 р. під час чергового набігу татар у Новосілках було вбито трьох служителів Братського монастиря. Його ченці подали митрополитові «Ляментацию», сповнену докорів ректору, хоча ім'я його прямо не називалось. Беручи на себе провину в смерті ченців, Ясинський подав прохання про звільнення його з посади ректора й ігумена Братського монастиря. Спочатку був на посаді проповідника Києво-Печерської лаври, а по смерті Інокентія Гізеля обраний її архімандритом (1684–1690).

Великою турботою Ясинського стала Лаврська друкарня. Незважаючи на заборону російського патріархату Києво-Печерській лаврі друкувати самостійно, без московських вказівок і цензури, книги, видав «Четїї Мінеї» («Книги житія святих») Дмитра Ростовського з власною передмовою (1689). Відредагував і видав анонімний «Літописець», у якому описано події вітчизняної та світової історії. Сам Ясинський – автор багатьох віршів, послань, полемічних трактатів, проповідей, листів.

31.08.1690 р. Варлаама Ясинського возведено в сан митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії. Окрім того, гетьман Іван Мазепа виклопотав йому титул екзарха Московського патріарха. Вже як найвищий духовний правитель України Ясинський не полишав турбот про Академію, трудився ради «обителі сея святої». Залучив до викладання Стефана Яворського, Йоасафа Кроковського, Христофора Чарнуцького, Теофана Прокоповича. За розпорядженням Ясинського в Академії було поновлено математичний клас, де 1707 р. Теофан Прокопович започаткував перші студії з вищої математики. При ньому набули подальшого розвитку також мовознавство, література, історія. Ясинський намагався обмежити виклики могилянців на викладацькі та вищі ієрархічні посади у Росію. Підтримував розгорнуте гетьманом Іваном Мазепою в Академії будівництво нового на-

вчального корпусу (Мазепиного), Богоявленського собору, поповнення ним бібліотеки, надання стипендій студентам тощо. З пастирською прихильністю величав гетьмана «промислителем та благодіятелем» Академії. Саме в цей час Академія досягла свого найвищого розквіту й отримала титул Могилянсько-Мазепинська. Заручившись підтримкою своїх вихованців, – гетьмана Івана Мазепи та митрополита Рязанського й Муромського Стефана Яворського, Ясинський виклопотав у Петра I грамоту від 26.09.1701 р., яка підтверджувала положення грамоти 1694 р. і визнавала право Києво-Могилянської академії на власний суд і самоврядування, тобто підтверджувала її давній статус вищої школи. Поховано Варлаама Ясинського в усипальниці Успенського собору Києво-Печерської лаври поряд з архімандритом Інокентієм Гізелем.

Г О Л О В Ч И Ч

чернече ім'я Сильвестр
(р. н. невід.-1684)
Ректор Києво-Могилянської
академії
(25.11.1673-10.03.1683)

*[Дар] ...в ознаменування любови
за восприятіє премудрости на том
мѣстѣ святом киевомогилянском.*

Порфирій Зеркальников.
З дарчої свого будинку ректору Головчичу
на Академію. 1680

Богоявленський собор
Братського монастиря й Академії

 П

оходження і світське ім'я невідомі. Освіту здобув у Києво-Могилянській академії. Певний час був ректором Гойського (Гощанського) колегіуму (Гоща – тепер райцентр Рівненської області) й ігуменом Гойського Михайлівського монастиря, приписаного до Київського Братського монастиря ще за часів Петра Могили.

Після розорення Гойського монастиря татарами (1673) за рекомендацією архієпископа Чернігівського і Новгорода-Сіверського Лазаря Барановича дістав посаду ректора Києво-Могилянської академії та ігумена Братського Богоявленського монастиря (25.11.1673–10.03.1684). Матеріальний стан Академії на той час був досить тяжкий. Головчич доклав чимало зусиль («приніс у жертву свої труди») для його поліпшення. Розширив маєтності Братського монастиря за рахунок подарованих 1679 р. ніжинським протопопом Мефодієм Филімоновичем угідь з лісом і сіножатями біля Івангорода Ніжинського полку. 1681 р. виклопотав у царя Фе-

дора Олексійовича дозвіл посланцям Братського монастиря приїздити через кожних 3 роки до Москви, із зазначенням умов їхнього утримання, для збору коштів на монастир і Академію. Клопотаннями Головчича думний дяк Московського Посольського приказу Порфирій Зеркальніков (Семенніков) подарував Академії великий двір з будинком, який придбав ще в 50-ті рр., коли навчався в Могилянському колегіумі. У дарчій він зазначив: «В ознаменування любови своєї за восприятіє премудрости на том мѣстѣ святом киево-могилянском». Стан справ Академії налагоджувався.

Вихованцями Академії часів ректорування Головчича були Йоасаф Кроковський, Іван Максимович, Лаврентій Кривоносов, Іустин Базилевич, Яким Горленко, Афанасій Миславський, Захарія Корнилович та інші в майбутньому відомі світські й церковні діячі.

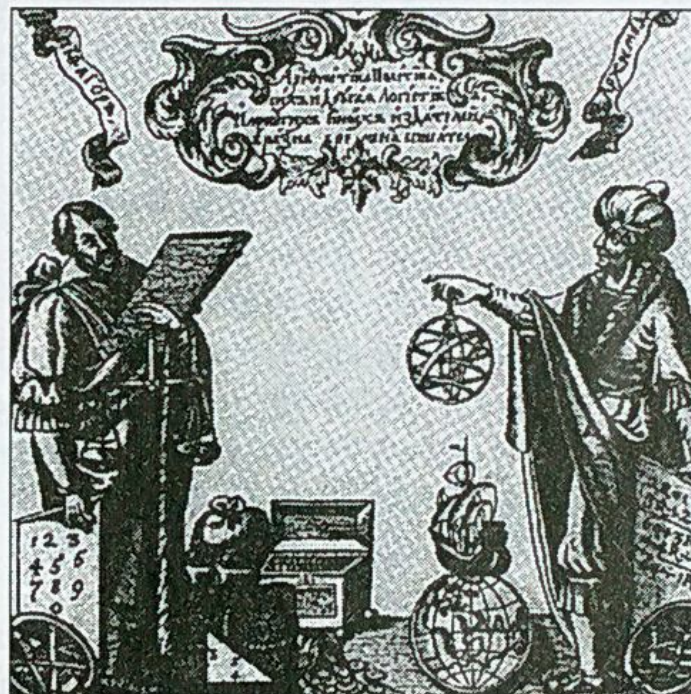
1683 р. Головчич дістав місце настоятеля Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря, де через рік помер і, ймовірно, похований.

Г У Г У Р Е В И Ч Й О С И Ф

чернече ім'я Теодосій
(р. н. невід. – 25.12.1690)

Ректор
Києво-Могилянської
академії
(04.1683–1684)

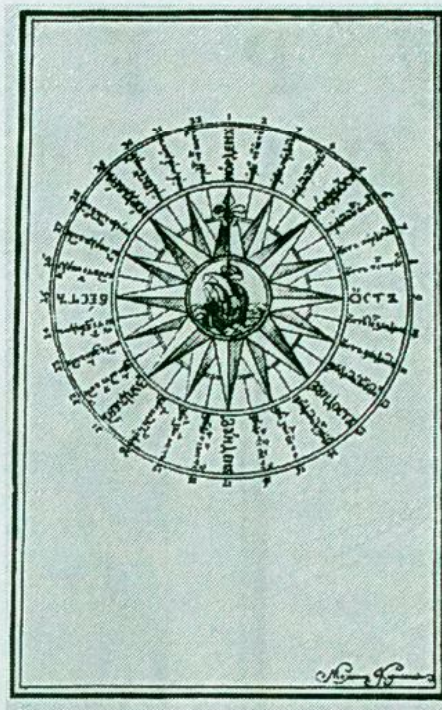
М. Карновський.
Титул «Арифметики».
Москва. 1703

навчався в Києво-Могилянському колегіумі в часи ректорування Лазаря Барановича.

Якийсь час був у ній викладачем. Разом з Барановичем, висвяченим на архієпископа Чернігівського, покинув Київ. Був духовним отцем рукоположених при кафедрі архієпископа, тобто наставником тих, хто готувався до священства. Виконував різні доручення Барановича. Зокрема, 1671 р. їздив до Москви домовлятися про продаж його книг. Близько п'яти років (1677–1682) був ігуменом великого й славетного Батуринського Крупицького монастиря. 1682 р. переведений ігуменом Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря, але був ним лише рік. 1683 р. обраний ректором Києво-Могилянської академії й ігуменом Братського Богоявленського монастиря. Відомостей про його діяльність ректором немає, хіба що Теофан Прокопович, який у час ректорування Гугуревича був сту-

М. Карновський.
Компас. «Арифметика».
Москва. 1703

дентом, писав згодом, що Братський монастир був тоді «жадѣн и хладѣн». Очевидно, Гугуревич не впорався з управлінням таким високим закладом, як Академія. Влітку 1684 р. він полишив ректорську посаду. Невідомо, де перебував до 1688 р.

1688–1689 рр. Гугуревич – ігумен Максаківського монастиря Чернігівської єпархії (на території Борзенської сотні). За рангом цей монастир був незначний, тобто Гугуревич був понижений на щаблях ієрархічного просування. Падіння Гугуревича продовжувалося і в Максаківському монастирі. Слідча комісія, споряджена архієпископом Лазарем Барановичем, яку очолював ігумен Чернігівського Іллінського монастиря Лаврентій Крщонович, констатувала провини Гугуревича. Він був позбавлений ігуменства і 1690 р. як простий чернець попросився до Батуринського монастиря, де його прийняв добросердий архімандрит Дмитро Туптало. За рік «в бѣдах и скорбех» Гугуревич помер.

Ф И Л И М О Н О В И Ч (Ф И Л И П О В И Ч) К И Р И Л О

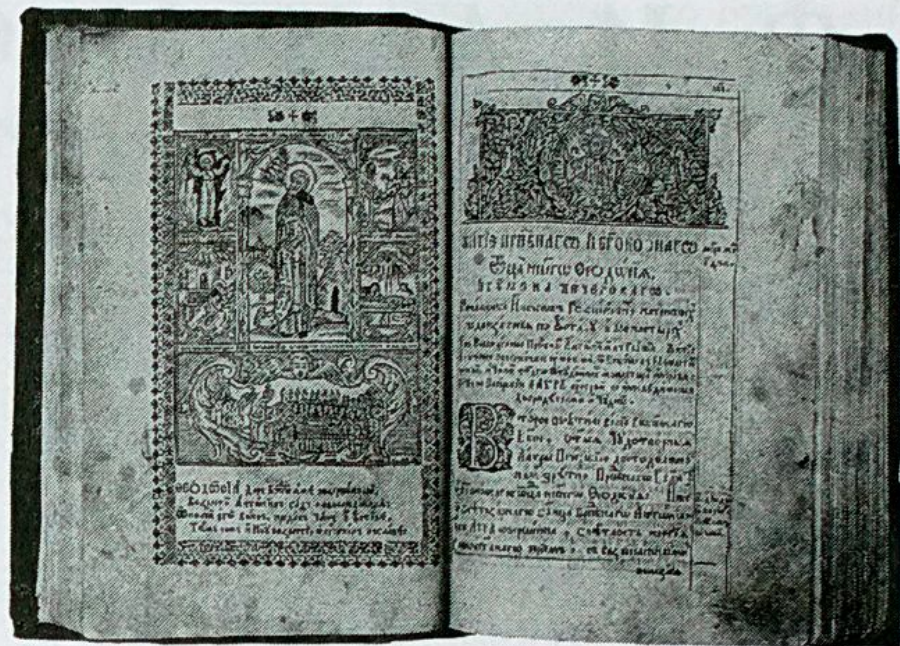
чернече ім'я Іезекіїль
(рр. н. і см. невід.)

Ректор
Києво-Могилянської
академії
(26.07.1684–09.1687)

Студенти Академії.
Фрагмент гравюри І. Мигури.
1713

Народився в сім'ї ніжинського протопопа, згодом єпископа Мстиславського, Оршанського і Могильовського Мефодія Филімоновича. Закінчив Києво-Могилянську академію. Обраний на ректора Києво-Могилянської академії й ігумена Київського Братського Богоявленського монастиря після Сильвестра Головчика 26.07.1684 р. за рекомендацією архієпископа Чернігівського і Новгорода-Сіверського Лазаря Барановича й затверджений універсалом гетьмана Івана Самойловича. За деякими даними, на цей час Филімонович уже був відомий як професор Академії, де викладав філософію, але підручники, укладені ним, не збереглися. Залишились документи про його господарську діяльність, турботу і благодійництво щодо Києво-Могилянської академії. На прохання Филімоновича гетьман Іван Мазепа видав універсал, за яким передавав с. Бельмачівку з гетьманських володінь на Академію і Братський монастир, «всій Малой Росії потрібный для того, що в нім цвічення всякому с малоросійських дітей хочачому учи-

Патерик Печерський. Київ. 1661

тися походить». За Филімоновича у Києво-Могилянській академії з'явилися нові наукові сили, зокрема професори Силуян Озерський, Стефан Яворський, Прокопій Калачинський, Йоасаф Кроковський. Восени 1687 р. обрано нового ректора – Теофана Прокоповича (І). Де після Академії перебував Филімонович, коли помер і де похований, невідомо.

Т Е О Ф А Н П Р О К О П О В И Ч

Теофан Прокопович (І)

(р. н. невід. – 3.04.1689)

Обраний ректором

Києво-Могилянської академії

16.09.1687

*Храми, збудовані Іваном Мазепою,
та його портрет.*

Фрагмент гравюри І. Мигури поч. XVIII ст.

ТЕОФАН ПРОКОПОВИЧ (І)

П

оходив з родини київських міщан. Навчався в Києво-Могилянській академії. Доводився рідним дядьком відомому вченому, ректору Академії Теофану Прокоповичу (1677–1736). З 1675 р. Прокопович – ви-

кладач Академії. 16.09.1687 обраний її ректором й ігуменом Братського Богоявленського монастиря. Але відмовився від обох посад. За джерелами, «иже смиренія ради своего ректорства и жадной годности игуменской не восхотел». До кончини своєї викладав в Академії богослов'я.

Братський Богоявленський собор з Києво-Могилянською академією. Середина XIX ст.

П І Д Л У З Ь К И Й (П О Д Л У З Ь К И Й)

чернече ім'я
Пахомій

(рр. н. і см. невід.)

Ректор Києво-Могилянської
академії
(09.1690–12.1692)

Академічні тези.

Фрагмент гравюри Г. Левицького.

1739

П

оходження та світське ім'я невідомі. Освіту здобув у Києво-Могилянській академії у 1660-х рр. Був ігуменом Київського Видубицького монастиря. 09.1690 р. обраний ректором й ігуменом Братського Богоявленського монастиря. Був ним 2 роки. Але викладав богослов'я у цей час Йоасаф Кроковський. Залишилися відомості про господарську діяльність Підлузького, що сприяла зміцненню монастиря й Академії. Мав добрі стосунки з гетьманом Іваном Мазепою, покровителем Академії. Універсалом від 4.08.1691 р. гетьман, на прохання Підлузького, затвердив за Братським монастирем усі дворові місця в Києві, придбані ним протягом тривалого часу, а також села в Остерській сотні: Позняки, Карпилівку з присілками Косачівкою й Лутавою, сільце Виповзів, остерську греблю з млинами, а також наданий Братському монастирю від жителя Івангорода Ніжинського полку Данила Чернеця двір з городом, полем, гаєм, сінокосом, пасікою й озером. З метою отримання царських грамот на придбані маєтності Підлузький з відома Іва-

на Мазепи й митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії Варлаама Ясинського послав у 2-й половині 1691 р. до Москви депутацію. До її складу входили: небіж Івана Мазепи студент філософії Іван Обидовський, його учитель Микола Дорогомирецький, учитель філософії Іполит Зарубецький, ієромонах Парфеній (вірогідно, учитель поетики Родович), учителі Захарія Корнилович, Митрофан Орловський, ще два студенти і «христовий піп» Василь Філінський. Очолив депутацію префект Академії Силуян Озерський. Депутація склала царям Івану та Петру Олексійовичам «достождное желательство и благопривѣтства» й піднесла прекрасний панегірик з богословськими й філософськими тезами та гравюрами на знак високих досягнень Академії в цих науках, а до Малоросійського приказу був поданий на затвердження реєстр маєтностей Братського монастиря. Але, незважаючи на старанну підготовку, прекрасні промови й панегірик, депутація не отримала підтвердження маєтностей. Коли помер і де похований Підлузький – невідомо.

КРОКОВСЬКИЙ ОЛЕКСАНДР

чернече ім'я Йоасаф

(р. н. невід.–1.07.1718)

Ректор Києво-Могилянської
академії

(1689/90,

20.01.1693–25.03.1697)

*...Людина досконало вчена, богобоязлива,
зело розумна і статечна і краще від інших
управляти [Академією] зможе.*

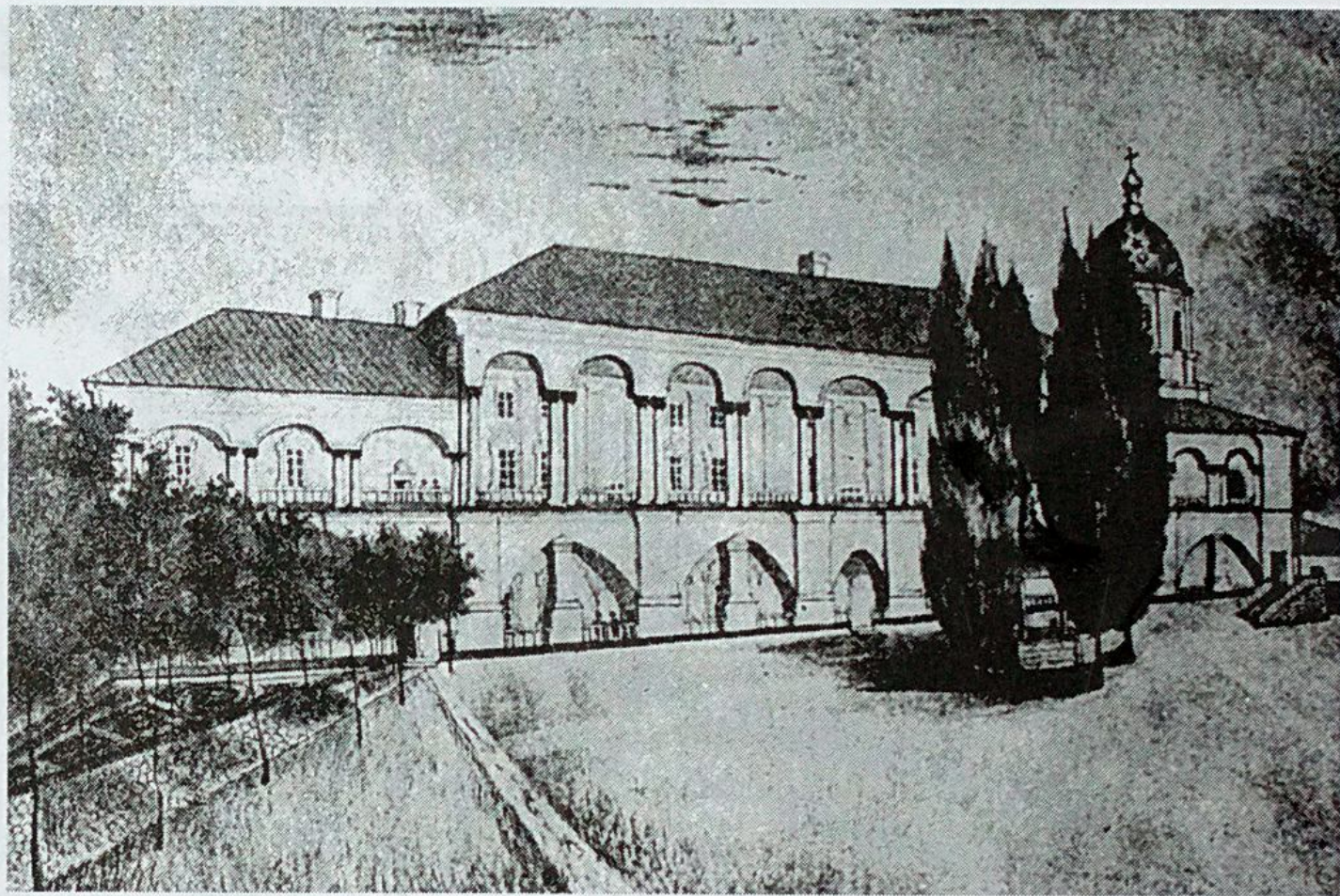
Іван Мазепа

П

оходження
невідоме.
Навчався
у Києво-

Могилянській академії
до 1670 р. З 1673 р.
багато мандрував по
Європі, слухав лекції
у зарубіжних універ-
ситетах, зокрема
курси філософії та бо-
гослов'я у славетній
на той час Римській
католицькій академії,
прийняв для цього
тимчасово уніатство.
З 1683 р. Кроковський –
на батьківщині,
21.11.1683 р. прийняв
чернечий постриг як
православний у Київ-
ському Пустинно-Ми-
колаївському монасти-
рі. 16.12.1688 р. обраний його ігуменом.
З 1683 р. в Академії викладав мови, поетику
й риторику, з 1686 по 1689 р. – професор

Мазепин корпус. 70-ті роки XIX ст.

філософії та префект, 1689/90 н. р. – ректор
і професор богослов'я. 20.01.1693 –
25.03.1697 р. знову ректор Києво-Могилян-

ської академії, професор богослов'я й водночас ігумен Братського Богоявленського монастиря, але не полишив ігуменства і в Пустинно-Миколаївському монастирі.

Користувався підтримкою гетьмана Івана Мазепи. У ставленій грамоті митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії Варлаама Ясинського від 20.01.1693 р. на ректорство сказано: затверджується «...пречесний ігумен монастиря Пустинно-Микільського Йоасаф Кроковський з благовоління Божого та нашого пастирського благословіння та повеління ясновельможного його милости пана Івана Мазепи, гетьмана військ... запорозьких...». З приводу цієї події Іван Мазепа писав митрополиту Варлааму Ясинському: «Як завжди я всією душею бажаю того, щоб у школах братських київських було належне правління, щоб на пожиток всій Малоросійській Україні від них добрі виростили плоди, так і тепер... щоб Йоасаф Кроковський при своїм ігуменстві Микільським був і ректором Братським, понеже знаю, що він, пречесний отець Кроковський, ігумен Микільський, людина досконало вчена, богобоязлива, зело розумна і статечна і краще від інших управляти зможе».

25.03.1697 р. Кроковського призначено архімандритом Києво-Печерської лаври.

15.08.1708 р. в Московському Успенському соборі висвячений могилянцем Стефаном Яворським, митрополитом Рязанським і Муромським, блюстителем патріаршого престолу, на митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії.

Опікувався Кроковський своєю Alma Mater, будучи ректором, архімандритом і митрополитом. Під його покровом значно зріс в Академії рівень викладання гуманітарних наук, філософії, богослов'я. Живий струмінь у навчальному процесі, втілення досягнень європейської наукової думки (чому сприяли також Стефан Яворський та Прокопій Калачинський, які були викладачами після повернення із закордонних університетів) піднесли Академію на високий щабель розвитку. Започатковані регулярні чотирирічні курси богослов'я (перший такий курс прочитав Кроковський у 1693–1697 рр.) сприяли прославленню Академії як центру православного богослов'я. Кількість студентів невпинно зростає. До Академії йдуть і йдуть юнаки з усіх куточків України, з-за кордону.

Залишилося кілька курсів лекцій Кроковського. Це, зокрема, риторика під назвою «*Repagium Tullianae eloquentiae... anno 1683*» («Комора Тулліанського красномовства до постійного вживання українською молоддю... представлена і відкрита 1683 року»). Вона відзначається високим теоретичним рівнем. Окрім того, Кроковський надав риториці вітчизняного спрямування. Він посилається на праці Петра Могили, Сильвестра Косова, Інокентія Гізеля та інших могилянців, наводить власні приклади. Традиційна церковна проповідь у риториці відсутня. Збереглися також курси філософії (1686) та теології (1693–1697). Курс філософії «Диспути логіки... викладені в колегіумі Києво-Могилянським роксоланській молоді» (1686) має цілком світський характер. Кроковський відмежовується в ній від середньовічних схоластів у трактуванні філософії Арістотеля. Величезного значення надає розуму, пізнанню істини: «Ми не боїмося темноти незнання, котре вже своїм ім'ям суперечить логіці. Темнота швидше властива нерозумним, ніж нам, обдарованим розумом – шукачам пізнання речей».

Кроковський відомий і як історик. На основі літописів Київської Русі, «Літописця», редактованого Варлаамом Ясинським, «Кройніки» Теодосія Софоновича, «Синопису» та «Хроніки» Миколая Стрийковського уклав «Літописець» (1685–1712), де висвітлювалися події вітчизняної та всесвітньої історії з давніх часів. До «Літописця» увійшли й нотатки автобіографічного характеру. Кроковський – автор передмов до «Тріодіону» (К., 1702), «Акафіста св. Варварі» (К., 1728) та інших праць. Уже по смерті Кроковського Києво-Печерська лавра клопоталася перед Москвою про дозвіл на друкування «Акафіста» (оскільки в Україні українські книги друкувати заборонялося). Дозвіл надійшов, але з умовою: «Акафіст» перекласти «на великороссійское наречіє». За Гадяцькою угодою Академія ще з 1658 р. мала права вищого навчального закладу, але в нових політичних умовах Кроковський зробив крок на підтвердження цих прав Москвою. За згодою і підтримкою митрополита Варлаама Ясинського й гетьмана Івана Мазепи він на чолі посольства прибув до Москви й подав чолобитну. 11.01.1694 р. отримав дві царські грамоти – про закріплення за Акаде-

мією всіх її маєтностей та про підтвердження її давніх привілеїв – самоврядування й права приймати і навчати дітей усіх станів з України, Росії «и иных стран приходящих». Окрім того, Академії було призначено «жалованіє» – 50 руб. і 50 чвертей жита на рік. Кроковський – і як ректор, і як митрополит віддано служив Академії. Дбаючи про виховання студентів, він відновив студентські конгрегації (братства), засновані свого часу ще Петром Могилою. Заповів Києво-Могилянській академії усю свою бібліотеку і великі кошти на бурсу, яку кияни називали «студентським домом». Кількість студентів завдяки старанням Кроковського та Мазепи швидко збільшилась і сягнула на початку XVIII ст. майже 2000 чоловік. Кроковський опікувався викладачами й випускниками Академії, зокрема Стефаном Яворським та Христофором Чарнуцьким. Професори й студенти любили й поважали Кроковського й присвятили йому численні панегірики та промови. Серед них – хвалебні вірші й промови Йосифа Валявського, Йосифа Туробойського, Івана Мишталського. Останній вважав засади діяльності Кроковського у вихованні молоді

Академічні тези, присвячені Йоасафу Кроковському.
Гравюра І. Мигури. 1713

Й О А С А Ф К Р О К О В С Ь К И Й

«чудотворними й божественними». У своєму філософському курсі Христофор Чарнуцький серед «*felicissimis... luminatibus*» («незрівнянних світочів») називає Варлаама Ясинського та Кроковського – «*thaumaturgi caeli Peczariensis magno abbatum patre*» («великого отця серед архімандритів чудотворного неба печерського»). На знаменитих тезах Івана Мигури в оточенні алегоричних фігур та студентів у повний зріст зображено митрополита Кроковського. 1718 р. в Москві почався процес царевича Олексія Петровича, якому співчували в Ук-

раїні ті, що були невдоволені політикою Петра I. На допитах царевич показав, що листувався з Кроковським, посвячував його у свої плани. Того ж року до царя дійшли вісті, що Собор українських ієрархів, зібраний Кроковським, постановив не приймати ряду російських реформ, які стосувалися церкви. Кроковський був викликаний до царя. По дорозі, у Твері, був узятий під варту й ув'язнений в Архангельському монастирі, де й помер. Похований у Тверському Преображенському соборі.

КАЛАЧИНСЬКИЙ (КОЛАЧИНСЬКИЙ)

чернече ім'я
Прокопій
(рр. н. і см. невід.)
Ректор Києво-Могилянської
академії
(1697–03.1701)

Rector emeritissimus...

З гравюри, піднесеної
Калачинському студентами

Академічні тези, присвячені
Прокопію Калачинському.
Гравюра І. Щирського. 1697–1701

вітське ім'я і походження невідомі. Навчався у Києво-Могилянській академії та в зарубіжних університетах. Повернувшись в Україну, викладав у 1691/92 навч. р. в Академії риторику, у 1693–1695 рр. – професор філософії. Розроблені ним курси риторики «*Promptuarium artis oratoriae...*» («Комора ораторського мистецтва...», 1691) та «*Subsidium rhetoricum...*» («Підручник риторики для українського ритора... на трибуну Києво-Могилянську представлений року 1692») побудовані на класичних зразках теорії красномовства і мають світське спрямування. Вони були прекрасними посібниками для підготовки могилянських ораторів. Короткий час (1696–1697) Калачинський був ігуменом Прилуцького Густинського монастиря. Весною 1697 р. його обирають ректором Академії, професором богослов'я й настоятелем Братського Богоявленського монастиря. Маючи підтримку гетьмана Івана Мазепи та митрополита Варлаама Ясинського, зміцнював матеріальний стан Академії, купував землі, млини, збільшив продаж монастирського вина тощо. Поліпшив умови утримання професорів і студентів. На вимогу академічної корпорації та за підтримки Івана Мазепи й митрополита Варлаама Ясинського 1700 р. вдруге після

ректора Кроковського порушив перед Московією питання про підтвердження прав Академії як вищого навчального закладу, зокрема – права самоврядування й власного суду.

Студенти любили свого ректора. На день народження подарували йому панегіричну гравюру з філософськими та богословськими тезами диспуту, виконану знаменитим гравером, колишнім учнем Калачинського Іваном Щирським. На першому плані гравюри – спудеї, яких веде богиня мудрості, науки та мистецтв Афіна Паллада. У центрі – герб Калачинського, з боків розміщено напис латинською мовою, який ушляхетлює Києво-Могилянську академію та її ректора. За спудеями зображено Мазепин корпус (проект). Це красива двоповерхова споруда з відкритими галереями, численними колонами й трьома вежами на двосхилому даху. Таким мав бути корпус за задумом його творців, але через низку обставин збудований 1706 р. лише як одноповерховий.

У березні 1701 р. Прокопій Калачинський полишає Академію. Відомо, що до 1706 р. він – ігумен Пустинно-Миколаївського монастиря в Києві, згодом – Густинського Свято-Троїцького під Прилуками, де й помер, «маючи 70 чи 80 літ».

О Д О Р С Ь К И Й

чернече ім'я Гедеон
(1660-ті – після 1715)
Ректор Києво-Могилянської
академії
(05.1701–05.1704)

*Оное святее місце блажити і завжди про
нього пам'ятствувати...*

З дарчої колишніх студентів
і викладачів Академії
на Благовіщенську церкву 1704 року

*Миколаївський собор
Батуринського Крупицького монастиря*

ОХОДИВ зі шляхетського православно-го білорусь-

кого роду. Народився у Вітебському воєводстві у сім'ї стольника і городничого Данила Довмонта Одорського, який перебрався до Києва і став на службу до гетьмана Мазепи. Навчався Одорський у Польщі та Моравії (Оломоуц), де прийняв греко-католицьку віру.

16 років був архімандритом уніатського Онуфріївського Михайлівського монастиря (тепер Могильовська область Республіки Білорусь). Король Ян III Собеський надав Одорському привілей на православному Білоруську

Академічні тези,
присвячені
Гедеону
Одорському.
Гравюра
І. Мигури.
1704

єпископію та на архімандрію Новгород-Сіверську й Чернігівську. Одорський 1690 р. виїхав до Києва, отримав благословення митрополита Варлаама Ясинського й прийняв православ'я. Але Москва не дала дозволу на це призначення. Жив рядовим ченцем серед братії Києво-Печерського монастиря під наглядом, з 1691 р. став його казнодієм (проповідником). 1693 р. отримав сан ієромонаха. З цього року по 1697 р. жив у Москві, де клопотався про відновлення своїх прав на спадкові маєтності.

1701 р. запрошується на ректорство в Києво-Могилянській академії. Випадок рідкісний: не вихованець і не професор Академії, колишній уніат – її ректор. Сталося це з ініціативи гетьмана Івана Мазепи, який добре знав Одорського й видав на ректорство універсал. Підтримав гетьмана й митрополит Варлаам Ясинський. Обидва поцінували його освіченість і чесність. Був ректором з кінця травня 1701 по травень 1704 р. й одночасно ігуменом Братського Богоявленського монастиря. Увійшов в історію Академії як її талановитий керівник. За допомогою Івана Мазепи повернув Брат-

ському монастиреві втрачені за часи Руїни маєтності – с. Плесецьке біля Фастова, надане Академії ще Богданом Хмельницьким, і володіння на р. Котор із млинами й прилеглими землями, а також на о. Влуків біля Вишгорода з озерами й сіножатями. Гетьман також заборонив остерським міщанам спустошувати насадження Карпилівського маєтку Братського монастиря (містечко Карпилівка з присілками Косачівкою і Лутавою). Окрім того, надав на Братський монастир колишній двір Йосипа Скорожки, що лежав неподалік київської Іллінської церкви, і закріпив за Академією всі двори «в нижнім городі Києві, надані по древнім крепостям». Одорський подбав про їх юридичне оформлення. За підтримки колишніх студентів Академії викладача Московської академії Антонія Сгрешовського та митрополита Рязанського Стефана Яворського виклопотав царський указ від 11.03.1703 р., за яким Одорському була видана грамота на всі володіння Братського Богоявленського монастиря відповідно до універсалів гетьмана Мазепи й документів Київського магістрату.

ГЕДЕОН ОДОРСЬКИЙ

При Одорському закладений і почав будуватися на кошти і під наглядом гетьмана Мазепи новий навчальний корпус, що стоїть і донині, – Мазепин корпус. Одорський допомагав вихованцям Академії, які жили в різних містах України й Росії (114 чоловік), підготувати дорогоцінний дар академічній студентській церкві Благовіщення – Євангеліє в коштовній оправі, потир, дискос, срібний позолочений хрест тощо.

У квітні 1704 р. Одорський отримав архімандрію в Батуринському Крупицькому монастирі гетьманської столиці. На спомин студенти піднесли ректору гравюру-панегірик, виготовлену Іларіоном Мигурою. 1712 р. як прихильника й однодумця Івана Мазепи

й Пилипа Орлика Гедеона Одорського за-слано до Соловецького монастиря.

За рішенням архангельського віце-губернатора Олексія Курбатова його разом із мазепинцем лохвицьким протопопом Іваном Рогачевським, також вихованцем Академії, залишили на материку. 1713 р. вони заснували в Архангельську слов'яно-латинську школу, згодом перетворену на семінарію. Одорський був у ній ректором. Написав для учнів «Катехізис» (зберігався у бібліотеці Флорищевської Успенської п'устині Владимирської губернії, можливо, тепер, – у Владимиро-Суздальському музеї-заповіднику). Помер і похований Гедеон Одорський, вірогідно, в Архангельську.

ПОПОВСЬКИЙ

чернече ім'я
Інокентій

(рр. н. і см. невід.)

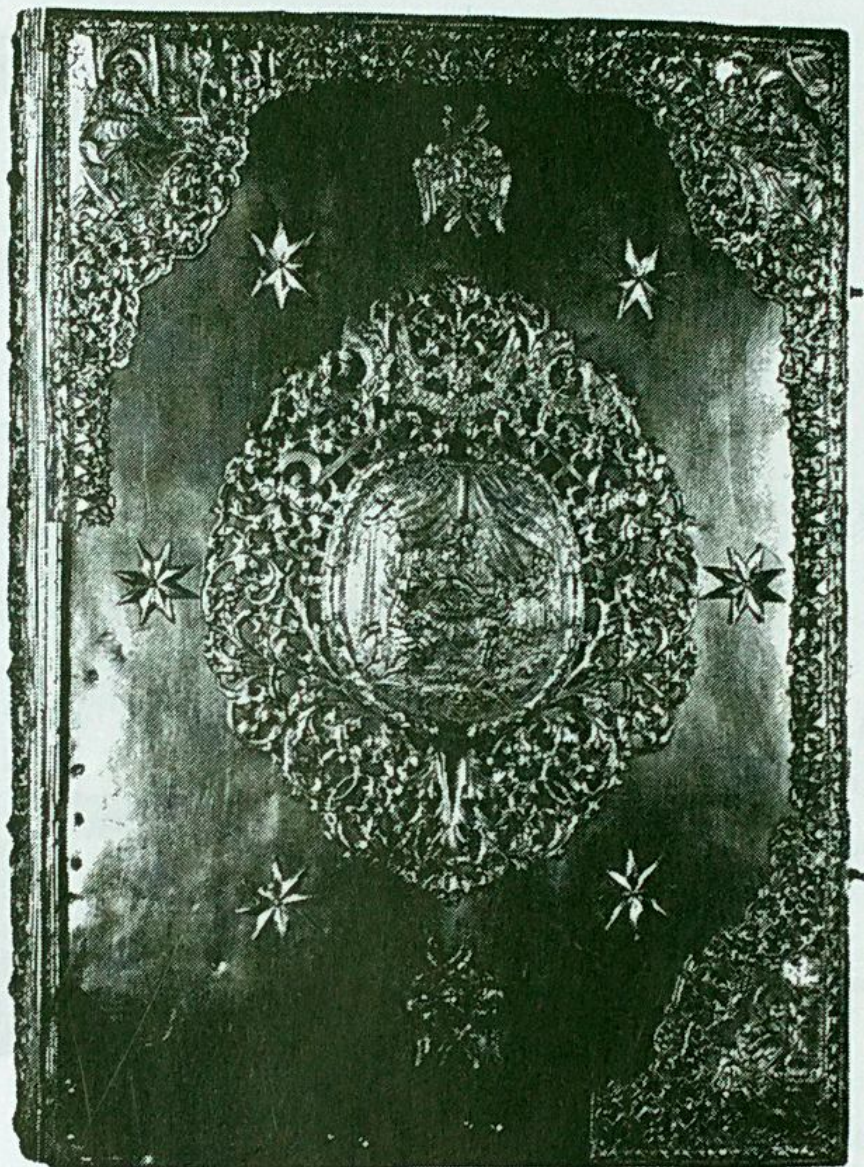
Ректор Києво-Могилянської
академії
(05.1704–08.1706)

*Взяти... Інокентія Поповського з училищ
монастиря Братського Київського... по указу
Государєву... і, не противлячись, в Москву
немотчав (негайно) вислати.*

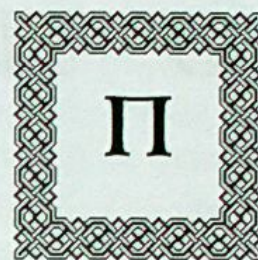
Царський указ 1703 р.

*Декор притвора Богоявленського собору
Братського монастиря в Києві*

Євангеліє. Київ. 1707

П оходив з української шляхетської родини, доводився небожем ректору Академії, опісля митрополиту Київському, Галицькому і всієї Малої Росії Варлааму Ясинському. Навчався в Празькому університеті й Києво-Могилянській академії. Після закінчення Академії залишився в ній викладачем, згодом обраний професором. 1698/99 навч. р. викладав риторику, 1699–1701 рр. – філософію та богослов'я. З 1699 по 1703 р. займав посаду префекта, з травня 1704 до початку 1707 р. – ректор Академії й ігумен Братського Богоявленського монастиря. Опікувався Академією, оберігав її права як незалежного вищого навчального закладу. Ще префектом

1701 р. підтримав і першим поставив свій підпис у петиції студентів і викладачів Академії до її покровителя митрополита Варлаама Ясинського, в якій усі одноставно, in congre, вимагали добитися від царського уряду підтвердження старовинних прав Академії, а саме – самоврядування й власного суду, які час від часу порушувалися міською владою: «Академія наша Києво-Могилянська, – говорилося в петиції, – від самого заснування мала привілеї, як інші академії в усіх державах іноземчеських... нині несвободна єсть». Ця петиція послужила підставою для митрополита Варлаама Ясинського й ректора Гедеона Одорського за сприяння гетьмана Івана Мазепи звернутися до московського царя з проханням підтвердити старовинні привілеї Академії. Відповіддю була схвальна грамота царя від 26.09.1701 р.: «Пожаловать велели никаких ректору и префекту, и учителям, и ученикам в школах будущих, обид и утеснений не чинить... Искасть управы в надлежащем суде и праве у школ Братских Киевских ректора и префекта, якоже и прежде было изначала. Окадемии их Киево-Могилянской, от преж-

него своего основания будучая равными привелеями, как обыкновенно иные Окадемии иноземчеськие, право свободности иметь подтверждено». За Поповського в Академії сталася пам'ятна подія: 114 колишніх вихованців Академії, поважних та іменитих на той час в Україні й Росії, згуртованих ще 1702 р. професором Московської слов'яно-греко-латинської академії Антонієм Стрешовським, за підтримки попередника Поповського ректора Гедеона Одорського, подарували студентській Конгрегаційній Благовіщенській церкві розкішне, у коштовній оправі Євангеліє, срібні з позолотою потир, дискос та інші речі в пам'ять свого навчання в Alma Mater. І щоб «оное святое место блажити и всегда о нем памятовати».

Відомий Поповський як професор Академії. Залишилося кілька розроблених ним курсів, зокрема риторики, філософії, полемічного і догматичного богослов'я й математики. Риторичний курс «Concha novae... ad litus Borysthenis... anno 1698» («Мушля, що містить... перли ораторського мистецтва... біля берегів Бористена народжені і для прикраси голів

талановитих Києво-Могилянських риторів підбрані року 1698»), прочитаний ним у 1698/99 навч. р., вигідно відрізнявся від риторичних курсів попередників обсягом і різноманітністю матеріалів. Побудований за правилами античного ораторського мистецтва, містив чимало зразків панегіриків, промов і вітальних слів на честь вітчизняних історичних діячів, зокрема гетьмана Івана Мазепи, митрополита Варлаама Ясинського, київського воєводи Петра Шереметьєва та ін. В одному з рукописних варіантів є додаток «Про п'яниць і про п'янство» українською мовою

та ін. Цікавий цей курс риторики також тим, що містить у собі «Трактат про перший преславний фундамент універсальних математичних знань...». Трактат, як вважають фахівці, є неспростовним доказом того, що вища математика читалася в Академії ще до Теофана Прокоповича. Лекції Поповського з риторики, філософії й богослов'я використовувалися в різних навчальних закладах Росії. Наприкінці 1706 р. Поповського наставлено ігуменом Батуринського Крупицького Миколаївського монастиря. Подальша доля його невідома.

Ч А Р Н У Ц Ь К И Й

чернече ім'я
Христофор

(р. н. невід. – 28.06.1726)

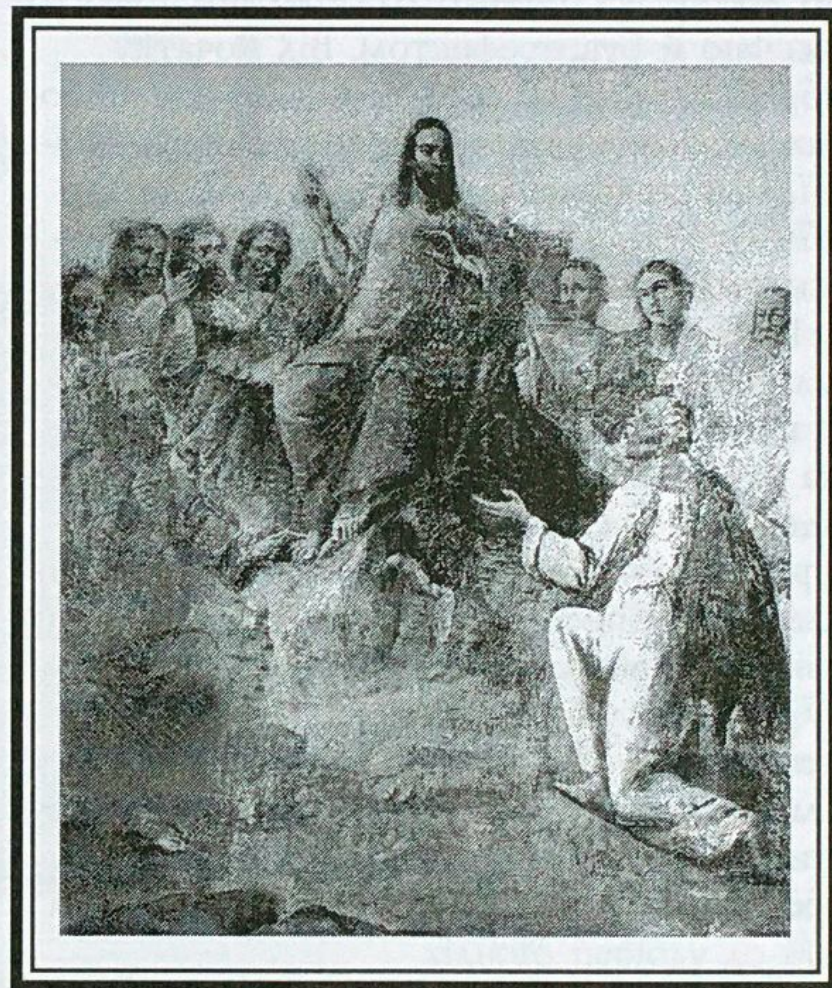
Виконувач обов'язків ректора
Києво-Могилянської академії

від 09.1706 до 07.1708;
від 19.07.1708 до 14.08.1709 –
ректор

*Києво-Могилянська академія дала блискучу
плеяду філософів, учених, письменників,
діячів мистецтва, ієрархів, державних
мужів України й Росії.*

Олександр Оглобин

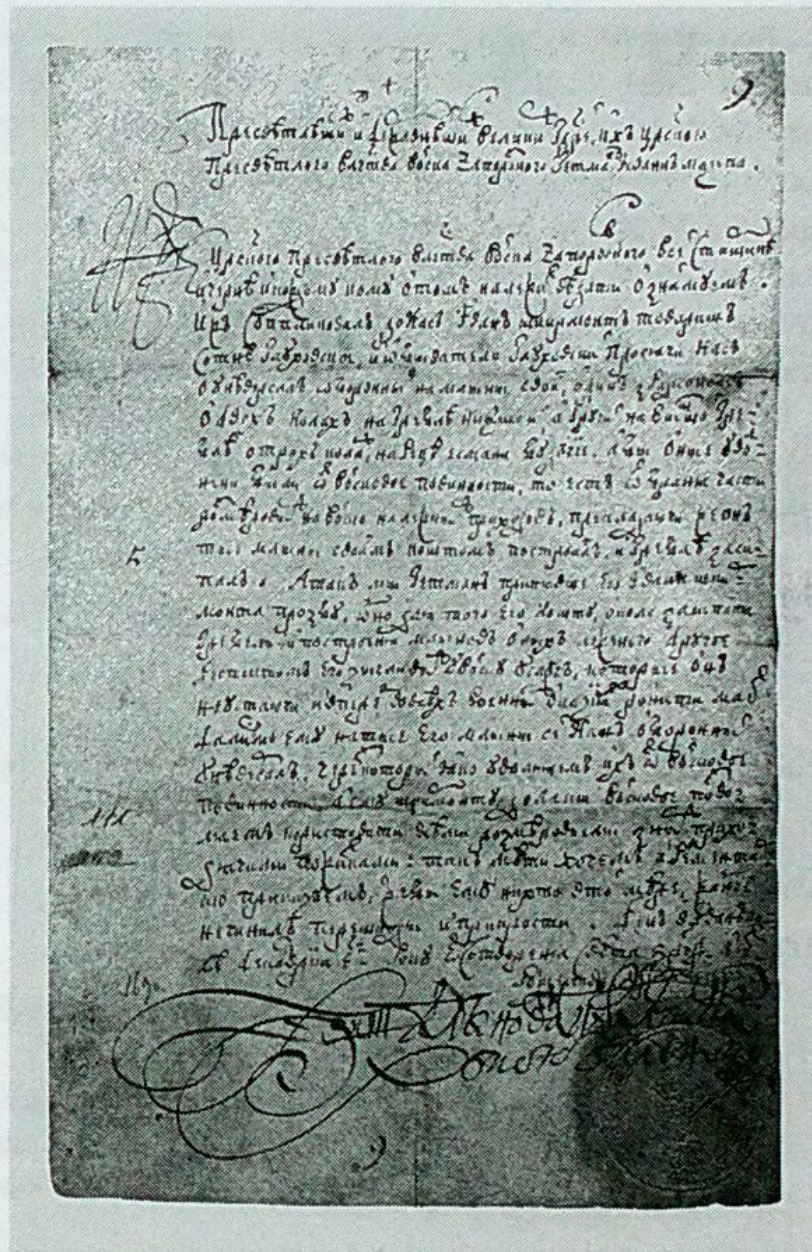
Нагірна проповідь.
Фреска з церкви Благовіщення
Києво-Могилянської академії

Д

е здобув вищу освіту, невідомо. 1700 р. прийняв чернечий постриг у Києво-Печерській лаврі. У 1702–1704 рр. викладав в Академії логіку, від 1704-го до середини 1706 р. – філософію й був префектом. Від початку 1706/07 навч. р. до середини 1708 читав богослов'я і виконував обов'язки ректора Академії, залишаючись на посаді префекта (до 06.1707). 19.07.1708 р. затверджений у ректорському званні, був ним до 14.08.1709 р. Ще 1704 р., вірогідно у жовтні, «префект школ могилянських о. Чарнуцький» виголошує промову на честь «найсвітлішого гетьмана запорожців, преславного покровителя Академії Івана Мазепи» – так записано в курсі риторики професора Іларіона Ярошевицького. На посаді префекта й ректора Чарнуцький виявив себе неабияким правником. 1707 р. підготував на ім'я гетьмана Івана Мазепи низку документів, на підставі яких гетьман, маючи «повагу до Братського монастиря, всій православній церкві благопотребному», затвердив за ним універсалом

Універсал гетьмана Мазепи. Глухів. 1690

від 15.07.1705 р. с. Стайки з присілком Стрітівкою, з усіма угоддями й перевозом через Дніпро. Чарнуцький залагодив також давні непорозуміння між Братським та Михайлівським Золотоверхим монастирями за межі між «пущами» Плисецькою й Данилівською.

Підтримував високий рівень навчання в Академії. Випускниками Чарнуцького були такі відомі згодом учені й діячі, як Гавриїл Бужинський, Рафаїл Заборовський, Теофілакт Лопатинський, Амвросій Юшкевич, Ієрофей Прилуцький та інші. Як учений Чарнуцький належав до прогресивної частини професорів Академії перехідного періоду до Нового часу, таких як Інокентій

Києво-Печерська лавра

Поповський, Стефан Яворський, Гедеон Вишневецький. Переконалий був, що поступ суспільства тісно пов'язаний з розвитком освіти й науки, проте всяке втручання розуму в справи віри відкидав. На цій підставі заперечував залежність церкви від світської влади. При складанні курсу натурфілософії (11.1704) Чарнуцький використав спадщину класичних філософів, зокрема Оригена, Августина, Дунса Скота, Авіценни. Знайомий був з геліоцентричним ученням Миколая Коперніка, деякими положеннями Галілео Галілея і його послідовників. Природу він розумів як творця, тобто Бога, називав «творящою» (*natura naturans*) і створеною природою (*natura naturata*). На відміну від інших учених Академії, які дотримувалися думки про божественне походження мови, стверджував, що мова є дійсністю думки, що поза єдністю з мисленням мова була б лише порожнім і беззмістовним комплексом звуків та систем. У логіці Чарнуцького помітні паростки математич-

ної логіки, зокрема семіотики й логічної семантики. Філософські курси Чарнуцького, як і декотрих інших професорів Академії, підготували ґрунт для подальшого розвитку прогресивної суспільно-політичної, філософської й мовознавчої думки в Україні.

У серпні 1709 р. Чарнуцького переведено в ігумени Пустинно-Миколаївського монастиря, де він і помер. Згідно із заповітом його у вересні 1726 р. перезахоронено у Києво-Печерській лаврі, «где воспріял монашескій образ и обещался жить до кончины своей». Києво-Печерській лаврі заповів Чарнуцький і свою бібліотеку – 119 друкованих книг і багато рукописів. Гроші розділив між Печерською лаврою та київськими монастирями: Пустинно-Миколаївським, Софійським, Михайлівським Золотоверхим, Видубицьким, Кирилівським, Межигірським, Петропавлівським, Флорівським, Богословським, Йорданським, Миколаївським та Братським Богоявленським.

П Р О К О П О В И Ч Є Л И З А Р (Є Л И С І Й)

чернече ім'я Теофан
(7.06.1677–8.09.1736)

Ректор
Києво-Могилянської академії
(1711–1716)

*У науці, філософії і теології настільки
вчений, що на Русі рівного йому не було.
За природою гострим розумом і на диво
твердою пам'яттю був обдарований.*

В. Татищев

П

оходив, ймовірно, з київської міщанської родини. Осиротівши, виховувався дядьком по матері, професором Києво-Могилянської академії Теофаном Прокоповичем, прізвище й ім'я якого він успадкував. З 1687-го по 1696 р. навчався в Києво-Могилянській академії.

Не скінчивши повного курсу навчання, вирушив «у пергринацію» – освітню мандрівку за кордон. Навчався у кількох університетах Європи, найбільше (три роки) – в Collegium Graecum – Колегії св. Атанасія в Римі, де був записаний під прізвищем Церейський. Відзначився як студент «великих здібностей,

що досягнув найвищих результатів». На зворотному шляху слухав найкращих професорів в університетах Лейпцига, Галле, Єни, Альтдорфа. Повернувся до Києва 1704 р. Прийняв чернечий постриг. У 1705–1716 рр. викладав поетику, риторику, історію, натурфілософію (фізику й астрономію), філософію, логіку, теологію. Його курс вищої

математики в Академії (1707–1708) був перший на теренах усієї Російської імперії.

У 1711–1716 рр. він – ректор Академії.

Прокопович був найяскравішим представником академічних учених Нового часу. У своїх лекціях першим почав знайомити студентів із ученнями Рене Декарта, Джона Локка, Френсіса Бекона. Дав пояснення системи Миколая Коперніка і вчення Галілео Галілея. Неодноразово висловлював думку про безліч світів, подібно до Джордано Бруно. Прагнув дати природним явищам наукове пояснення, звільнити філософію й інші науки від панування

теології. Виховав в Академії плеяду послідовників, серед яких – Гавриїл Бужинський, Теофіл Кролик, Лаврентій Горка, Іоан Максимович, Симон Тодорський, Сильвестр Кулябка, Михайло Козачинський та ін.

Наукова і літературна спадщина Прокоповича велика і різноманітна. Він автор курсів поетики, риторики, логіки, натурфілософії, математики, численних «Слів» і проповідей. Його віршована

Будинок школи, яку побудував і утримував Теофан Прокопович у Петергофі

драма «Владимер» (1705), присвячена гетьману Іванові Мазепі, є одним із найвизначніших зразків шкільної драми. Численні вірші писав латинською, польською, російською мовами, серед них – «Laus Borystheni» («Похвала Дніпрові»), «Ad pontificum» (Проти папи Урбана VII, на захист Галілея). За «Букварем» і «Первым ученієм отроком» (1721) Прокоповича учились не лише українці й росіяни, а й грузини, серби, греки, болгари. У Сербії ця праця витримала сім видань і була популярною ще в ХІХ ст.

Прокопович першим розробив методологію писання й викладання історії, яку виклав у курсі риторики за 1706/07 навч. р. «De methodo scribendi historiae...» («Про метод писання історії...»). Головним для історика вважав принцип «Користь, що витікає з істини...». Йому належать історичні праці «Собрание от летописателей...» та «Реєстр государей российских от самого Рюрика...». Книги Прокоповича перекладалися німецькою, французькою, англійською, шведською мовами.

Як ректор, удосконалив навчальний процес і зміцнив досить тяжкий матеріальний стан Академії, викладачів і студентів, особливо

бурсаків. Далася взнаки втрата підтримки, яку надавав Академії гетьман Мазепа, 1711 р. чума спустошила Україну й Київ. На прохання Прокоповича гетьман Іван Скоропадський, окрім допомоги «кормом», 1714 р. записує на Академію с. Ядлівку, що в Бершадській сотні Переяславського полку. Допомагали Прокоповичу управляти господарчими справами призначені економами вихованці Академії Єпіфаній Тихорський, потім Партеній Родович. Вони відкрили скляний завод, розширили торгівлю монастирським вином тощо. Матеріальні справи Академії значно поліпшилися.

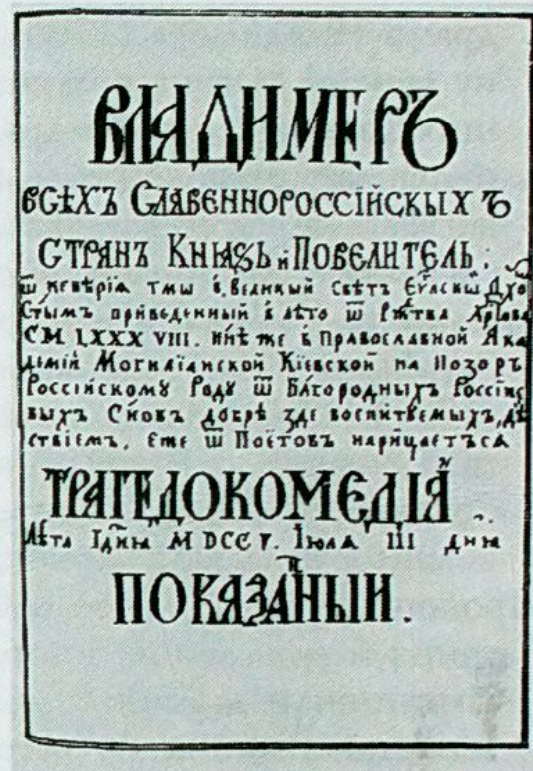
Мав Прокопович далекосяжні плани, узявся до створення наукового центру в Києві. Але 1716 р. Петро І забрав Прокоповича до Петербурга, де спочатку він був возведений у сан єпископа Псковського, Нарвського та Ізборського (7.04.1718), а 10.07.1725 р. – архієпископа Великоновгородського й Великолуцького. Був також віцепрезидентом Синоду. З приводу своїх титулів Прокопович писав: «Цей гонор притягує й вабить мене не більше, ніж кліть з хижими звірами...». Незважаючи на свої високі посади у церковній ієрархії Росії, Прокопович

залишався вірним просвітницьким ідеалам, підтримував зв'язки з відомими європейськими вченими й просвітниками. Серед них: А.-Г. Франке, Ю.-С. Шаршміт, Г.-З. Байєр, Ф. Буддеус та ін. Відкривав школи, запрошував закордонних учених. Його власна школа на Карповці (Петергоф) була найкращою в Росії. Прокопович підтримував державні реформи Петра I. Він – автор «Духовного регламенту» (1721). Розробляв теорію просвіченого абсолютизму. Навколо Прокоповича гуртувалися прихильники суспільних перетворень, учені. Свій гурток він іменував «Ученою дружиною», до неї входили найосвіченіші люди того часу – В.Татищев, А.Кантемир, могилянці Теофіл Кролик, Гавриїл Бужинський та ін. Головною метою «Ученої дружини» було поширення просвітницьких ідей, наукових знань. За участю «Ученої дружини» створено Російську академію наук та Академію мистецтв. Тривалий час Прокопович був протектором Академії наук, сприяв розвитку в ній різних наук, особливо математики.

Український учений М. К. Гудзій писав: «Ця людина, що носила чернечу рясу і фактично керувала

всіма справами російської церкви, була найенергійнішим і найактивнішим апологетом світської культури при самому її зародженні на російському ґрунті».

Наукові праці Прокоповича, епістолярна спадщина, педагогічна й громадська діяльність засвідчують, що він належав до найвидатніших діячів раннього Просвітництва. Помер у Петербурзі. Похований в ризничній палаті Новгородського Софійського собору. Останніми його словами були: «О голово, голово! Розуму впившись, куди ся прихилиш?»

Перша сторінка трагікомедії
Т. Прокоповича «Владимир»

П О М О В С Ь К И Й (П И Н О В С Ь К И Й)

чернече ім'я
Сильвестр

(р. н. невід. – перша пол. 1721)
Ректор Києво-Могилянської
академії
(осінь 1716 – перша пол. 1721)

*Діячі науки завжди повинні служити
студентам високими взірцями віри в Бога
й любові особливо, окрім того, скромності,
ввічливості, доброго виховання й освіченості,
а також бути прикладом не лише внутріш-
ньої чистоти душі, а й зовнішньої охайності
тіла й одягу.*

З Академічної інструкції 1734 р.

Освячення Успенського собору Києво-Печерської лаври.

Гравюра О. Тарасевича. 1702

С

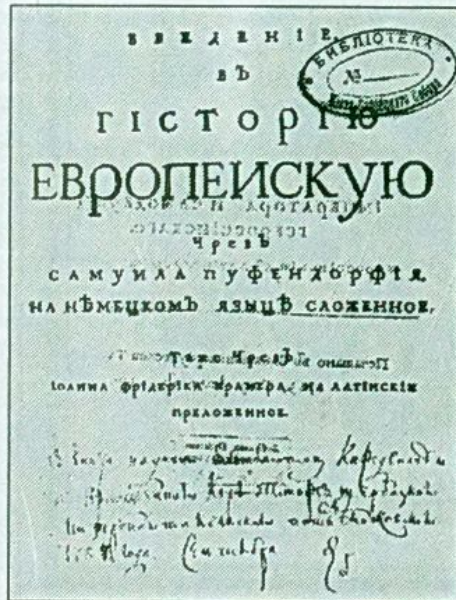
вітське ім'я і походження невідомі. Вихованець Києво-Могилянської академії. З 1711 до 1716 р. був професором філософії й проректором Академії. Восени 1716 р. його обрано ректором й ігуменом Братського Богоявленського монастиря. Сумлінно виконував ректорські обов'язки до 1721 р., хоча вважався незатвердженим, бо не мав благословення митрополита (якого після кончини Йоасафа Кроковського Москва певний час Україні обирати не дозволяла). Богословський курс

Помовського складено за системою Теофана Прокоповича, послідовником якого він був. Як досвідчений богослов запрошувався до Петербурга на обговорення Духовного регламенту, під остаточ-

ним варіантом якого серед інших стоїть і його підпис – «Свято-Богоявленского Братского монастыря Киевского вице-ректор Сильвестр Помовский» (25.01.1821). В останній рік ректорства Помовський отримав 28.05.1721 р. наказ Синоду, який був наступним кроком до русифікації Академії: викладати в Академії латинську мову «по толкованию и переводу российским наречием».

У часи ректорства Помовського пожежа на Подолі 1718 р. завдала серйозних пошкоджень будівлям та іншому майну Братського Богоявленського монастиря й Академії. Помовський докладає чималих зусиль до відбудови Академії. Допмагає гетьман Іван Скоропадський. 1.11.1720 р. надає на Академію і Братський Богоявленський монастир містечко Мотовилівку.

Поховано Помовського у Богоявленській церкві Братського Богоявленського монастиря й Академії.

Твір німецького просвітника Самуїла Пуфендорфа, популярний серед викладачів і студентів Академії

В О Л Ч А Н С Ь К И Й

чернече ім'я Йосиф

(р. н. невід. – 10.06.1745)

Ректор Києво-Могилянської
академії
(08.1721 – 02.1727)

*Муж, відомий високістю знань
і вишуканістю доброчинства.*

Василь Григорович-Барський

Києво-Могилянської академії і залишився в ній викладачем. 1710/11 навч. р. викладав граматику, згодом – піїтику й риторику. З 1715 р. Помовський – професор філософії й префект. 08.1721 р. обраний ректором і професором богослов'я, а також архімандритом Братського Богоявленського монастиря. Був учнем і послідовником Теофана Прокоповича, продовжував новітній напрямок в Академії, започаткований від Йоасафа Кроковсько-

*Єлизаветинська біблія,
у виправленні і підготовці
якої до друку брав участь
Й. Волчанський. Москва. 1751*

го, Стефана Яворського та інших видатних учених Академії початку XVIII ст. Розроблені Волчанським курси «Philosophia universa...» («Загальна філософія...», 1717/18 навч. р.), «Logica minor Dialectica» («Мала логіка, або діалектика», 1717/18 навч. р.) і «Theologia Christiana orthodoxa...» («Православна християнська теологія...», 1721/22 навч. р.) свідчать про глибокі знання автора з античної філософії, патристики й філософії Нового часу. Його власна філософська концепція становить своєрідний синтез цих учень. Виконував також адміністративні обов'язки. 02.1727 р. призначається архімандритом Київського Пустинно-Миколаївського монастиря й залишає Академію. 30.12.1735 р. посвячений на єпископа Могильовського, а з 1.09.1742 р. – на архієпископа Московського. Волчанський був першим архієпископом Московським. Обіймав цю посаду до кінця своїх днів. Як учений-богослов, знавець багатьох мов брав участь у виправленні слов'янського перекладу Біблії. Цю складну працю в Москві виконували лише вихованці Києво-Могилянської академії. Похований у Московському Чудовому монастирі.

Л Е В И Ц Ь К И Й

чернече ім'я Іларіон

(р. н. невід. – 14.06.1731)

Ректор Києво-Могилянської
академії
(23.02.1727 – 14.06.1731)

Ретельний проповідник, премудрий богословський учитель і ректор поважний, ділом і словом тихосний, тихомирний, незлобивий, всім зерцало життя іночого.

Сучасник про Левицького

*Студенти Академії слухають лекцію ректора.
Гравюра початку XVIII ст.*

3

акінчив повний курс Києво-Могилянської академії. Був рекомендований і обраний її викладачем.

З 1715/16 навч. р. викладав поезику, з 1716 до 1719 р.— риторику, у 1719–1721 рр. і після перерви (був казнодієм Київського Софійського монастиря) у 1724–1727 рр.— професор філософії. З 1724 р.— префект Академії. 23.02.1727 р. обирається ректором Академії, професором богослов'я й ігуменом Братського Богоявленського монастиря.

1729 р. Левицького настановлено ігуменом Лубенського Мгарського монастиря, але він продовжував виконувати ректорські обов'язки до 1731 р. Відомий курс риторики Левицького «*Classis oratoria inter Tulliana flumina...*» («Риторичний корабель серед Тулліанових річок... плодами красномовства наповнений... і в колегіумі Києво-Могилянському для загальної користі

руського краю й до мужання українського юнацтва... виставлений року 1716»). Історико-філософськими джерелами курсу були античні та ренесансні риторики, але, наводячи зразки промов, автор звертався до сучасної суспільно-політичної тематики. Відомі також вісім записів курсу філософії та кілька курсів богослов'я. Серед них «*Olimpia philosophica...*» («Філософська олімпія... запропонована в Києво-Могилянській академії... прихильникам мудрості 15 вересня в 1721 році...»), в якому найбільша увага приділяється проблемам пізнання та етики. Помер Левицький у званні ректора. Похований у Богоявленській церкві Братського монастиря й Академії. На одному з церковних дзвонів, що зберігався аж до зруйнування Богоявленського собору (1935), був напис: «Сей дзвон есть Киево-Могилянскій сделан за преподобного отца префекта Иларіона Левицького. Anno MDCC XXVII [1727]».

Дзвін із с. Рославичі. 1649

ДУБНЕВИЧ

чернече ім'я Амвросій
(кін. XVII ст. – 15.02.1750)

Ректор Києво-Могилянської
академії
(08.1731 – 06.1737)

*...Понеже повідомити всім, що всяке благо-
потребное учение всім і кожному є вельми
корисне, як і в оних киевомогилянських учи-
лищах многії, досконально навчені до поши-
рення нашої християнської віри й до служ-
би... пригодні, вийшли й виходять.*

З універсалу гетьмана Данила Апостола
на підтримку ректора Амвросія Дубневича.
19 травня 1732 р.

ГЕРБ МІСТА
КИЄВА XVIII ст

 П

оходив із шляхетської української родини. Освіту здобув у Києво-Могилянській академії. Після закінчення навчання викладав у граматичних класах та класах поетики й риторики Академії від 1723-го до 1726 р. 1727 р. обраний префектом Академії та професором філософії. Залишились розроблені ним філософські курси: «Philosophia peripatetica... anno 1727...» («Перипатична філософія, що викладає істинне Арістотелеве вчення шляхетному українському слухачеві... 1727 року») та «Scientia naturalis sev Phisica... 1728» («Натуральна наука, або Фізика... 1728»), які свідчать про ґрунтовні знання Дубневича у галузі філософії античності, середньовіччя, схоластики й філософії Нового часу. 1731–1737 рр. Дубневич – ректор Академії й професор богослов'я. Першим увів курс морального богослов'я. Наступного року після обрання ректором їздив до гетьманської столиці Глухова й подав прохання гетьманові Данилові Апостолу розпочати збір коштів на будівельні роботи в Академії. Гетьман надав Дубневичу спеціальну шнуровану книгу для внесення імен благодійни-

ків і видав універсал, заохочуючи українців до підтримки Академії. 1733 р. Дубневич очолив кодифікаційну «Комісію по перекладу і зводу книг правничих, інакше маґдебурзьких і саксонських статутів» (1728–1743), члени якої працювали над укладанням Кодексу українського права. Склад Комісії неодноразово змінювався (всього працювало понад 70 чоловік). Всі вони були вихованцями Києво-Могилянської академії, добре володіли іноземними мовами, знали українське і міжнародне право. Призначення Дубневича на посаду голови Комісії свідчить про його авторитет і високий професійний рівень, зокрема як юриста. Академічне правління неодноразово зверталося до гетьмана з проханням звільнити Дубневича від роботи в Комісії «з огляду труднощів, що мають їх через відсутність ректора у викладанні богослов'я». Але він був потрібний у Комісії. Наслідком роботи Комісії був кодекс «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1742).

1737 р. Дубневича першого з ігуменів Братського Богоявленського монастиря возведено у сан архімандрита відомим покровителем

Універсал
Генеральної
Військової
канцелярії.
1748

[illegible]

Академії, архієпископом Київським, Галицьким і всієї Малої Росії Рафаїлом Заборовським. Того ж року переведений на ту саму посаду до Михайлівського Золотоверхого монастиря, 1739 р.— до Московської Троїце-Сергієвої лаври. 8.09.1742 р. хіротонований на єпископа Чернігівського і Новгород-Сіверського. Приділяв велику увагу Чернігівському колегіуму. В усьому намагався ввести порядки і звичаї Києво-Могилянської академії. Дбаючи про освіченість духовенства, зобов'язував священнослужителів віддавати дітей до Колегіуму. Для тих, хто ухилявся, запровадив щомісячні штрафи. 1749 р. відкрив філософський клас. Розмістив його, за браком приміщень, у тра-

пезній монастиря, потіснивши ченців. На утримання Колегіуму запровадив збір з монастирів та протопопій Чернігівської єпархії, сума збору залежала від заможності монастирів, кількості в них млинових коліс і вишневих садів. Запрошував до Колегіуму викладачів з Києво-Могилянської академії. Чернігівський колегіум завдяки клопотам Дубневича досяг значного розквіту, другого з часів Іоана Максимовича. 1745 р. в ньому навчалось 268 учнів. Помер Дубневич несподівано у Глухові на урочистостях з нагоди обрання в гетьмани Кирила Розумовського. Похований у Чернігівському Борисоглібському соборі праворуч від входу.

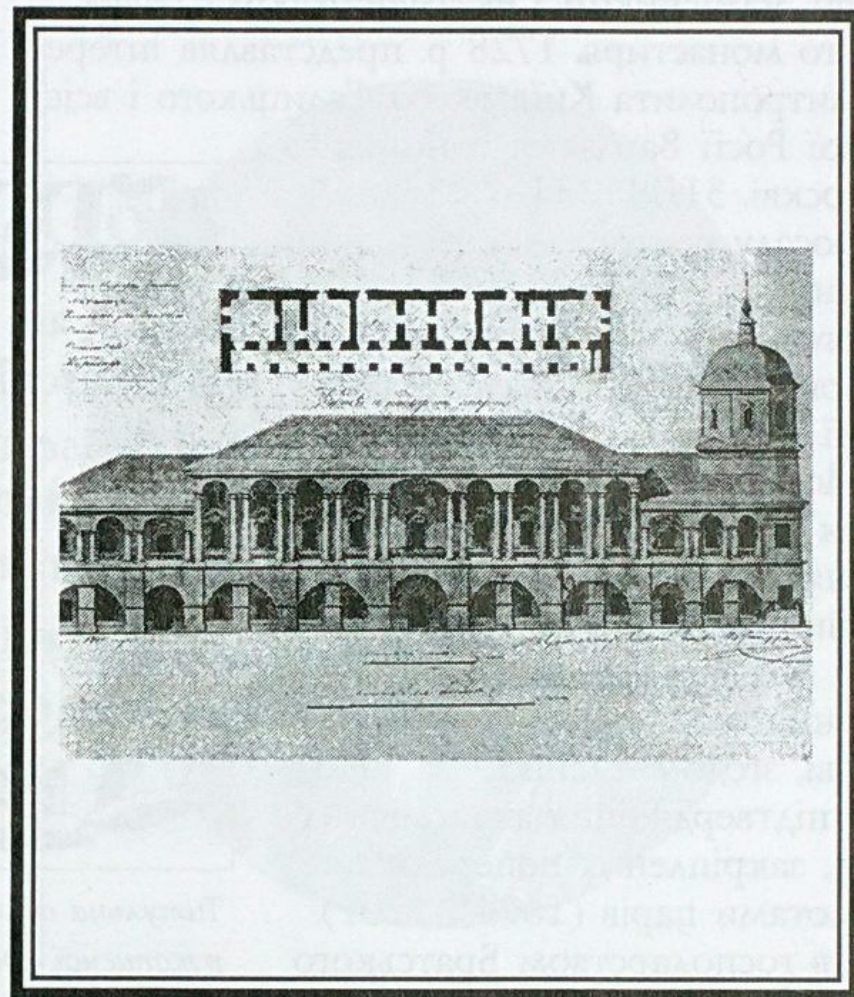
ДУМНИЦЬКИЙ

чернече ім'я
Сильвестр

(р. н. невід. – 1746)

Ректор
Києво-Могилянської
академії
(2.08.1737 – 2.09.1740)

*Мазепин корпус
з конгрегаційною Благовіщенською церквою.
План реконструкції архітектора П. Спарро. 1858*

П

ісля закінчення повного курсу Академії займав у 1725–1727 рр. різні духовні посади, зокрема був членом Київської духовної конси-

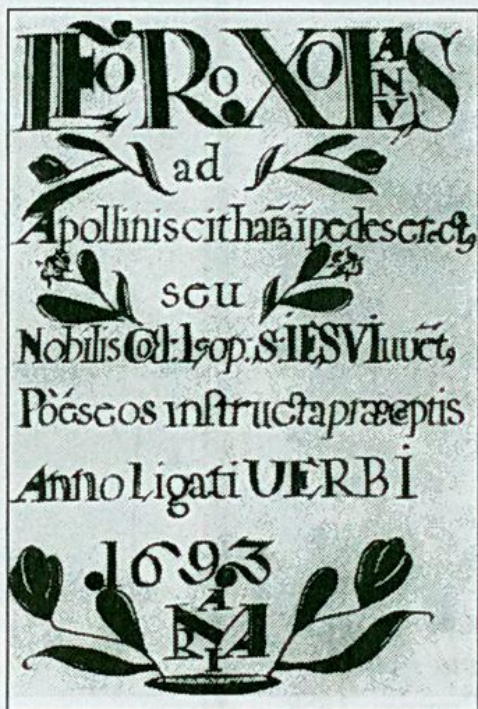
сторії, намісником і экзаменатором Софійського монастиря. 1728 р. представляв інтереси митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії Варлаама Ванатовича у Москві. 31.08.1737 р. обраний на посаду ректора Академії й архімандрита Братського Богоявленського монастиря. Читав курс богослов'я. Захищав права Української православної церкви й Києво-Могилянської академії. Клопотався перед Москвою про повернення українській церкві старовинних привілеїв, більшість з яких було втрачено з часів підпорядкування її Московському патріархатові, згодом – Синоду, а також про підтвердження академічних прав, закріплених попередніми грамотами царів (1694 і 1701).

Керував господарством Братського Богоявленського монастиря й Ака-

демії. В «Екстракті», складеному ним за два роки для покровителя Академії архієпископа Рафаїла Заборовського, зазначено, що прибуток за цей час становив 1148 руб. 70 коп.; з губернської канцелярії – 238 руб. 30 коп.; архієрейського жалування за два роки отримано 200 руб.; з «пляцов куничних» (обрач-

них) у Києві – 68 руб.; із шинків усіх маєтностей – 392 руб. 50 коп.; з перевозу Карпилівського – 32 руб.; чиншових грошей з маєтностей монастирських – 104 руб.; мостових грошей з с. Мостище – 43 руб.; з гуті – 52 руб.; валютних (сукновальних) і з млинів – 15 руб. Видатки за цей час склали 1098 руб. 70 коп. «Екстракт» цікавий ще й тим, що дає уявлення про господарство Братського Богоявленського монастиря того часу.

2.09.1740 р. Думницького обрано настоятелем Михайлівського Золотоверхого монастиря, 1746 р. переведено настоятелем Київського Межигірського монастиря, де він і помер.

Титульна сторінка
рукописної поетики.
1693

КУЛЯБКА СЕМЕН ПЕТРОВИЧ

чернече ім'я
Сильвестр
(1704–17.04.1761)

Ректор Києво-Могилянської
академії
(25.09.1740–20.10.1745)

Aureus benedicendus magister
(Златоблагословенний учитель).

Студенти й колеги
про Сильвестра Кулябку

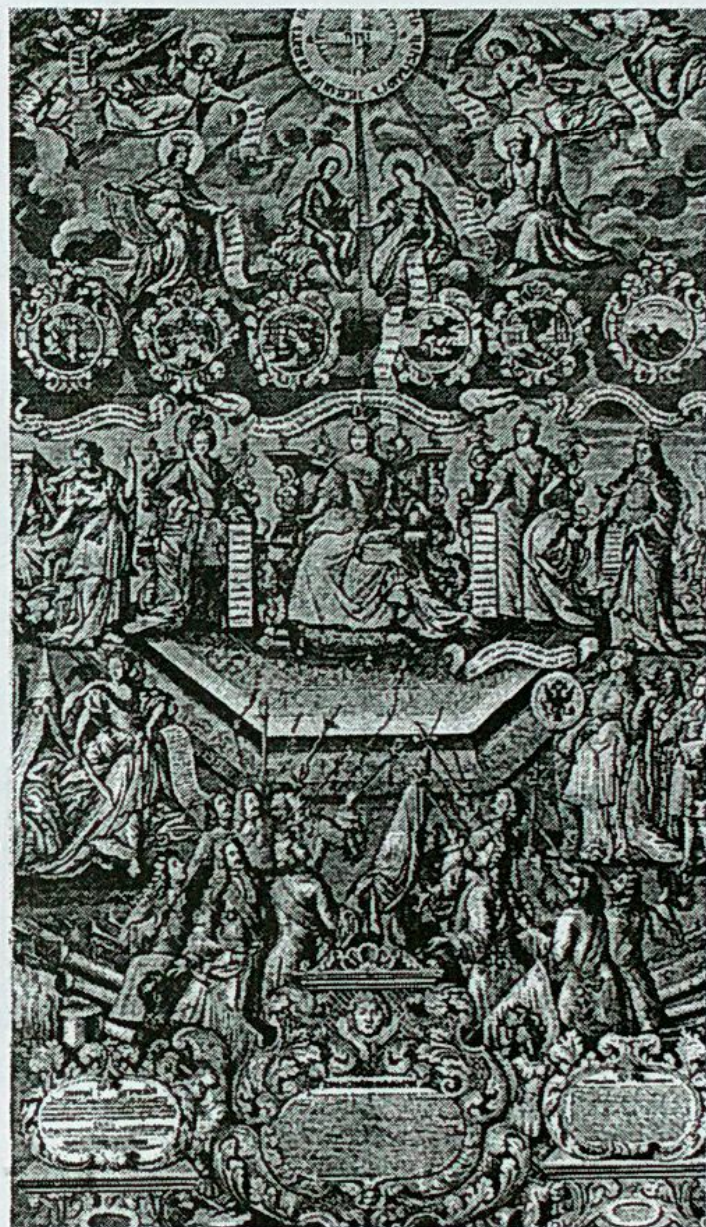
ародився в місті Лубнах у сім'ї бунчукового товариша Петра Кулябки та доньки гетьмана Данила Апостола Анни. Близькими родичами Кулябок були Горленки.

З двоюрідним братом по матері Якимом Горленком, у майбутньому святим Йоасафом Білгородським, Кулябка був пов'язаний дружніми й духовними стосунками. Разом навчалися у Києво-Могилянській академії (1714–1726), обидва стали послушниками Київського Межигірського монастиря.

На початку 1730-х рр. Кулябка запрошений до Києво-Могилянської академії. Спочатку викладав у граматичних класах та класах іноземних мов, від 1732 до 1735 р. – у класі риторики. Збереглися два його рукописні риторичні курси: «Praeceptionis quaedam de eloquentia comparanda... anno... 1733» («Деякі настанови про набуття красно-

*Тези диспуту студента Федора Левантовича,
захищені під керівництвом Сильвестра Кулябки.*

Худож. Т. Явловський, гравер Йоган-Давид Шлейєн. 1744

мовства, українському юнацтву Києво-Могилянської колегії викладені й розтлумачені... року Божого 1733») та «Libri V de arte rhetorica... anno... 1734» («П'ять книг про риторичне мистецтво... року Божого 1734»). Підручники побудовані на кращих взірцях античних і ренесансних риторик, але автор додав до них цікавий матеріал для практичного використання з сучасного життя та приклади з історії, а також власні промови про хвалу наукам. З серпня 1735 до 1739 р. Кулябка викладав філософію. Обидва його курси включали діалектику, логіку, фізику, метафізику й етику. 1739–1745 рр. Кулябка – професор богослов'я. Складений ним курс «Theologiae sacrae summa» («Виклад священного богослов'я, року Божого 1743») вважався визначним досягненням богословської думки.

Сучасники писали про Кулябку: «Обдарований від природи дивним розумом, і в цьому йому не було подібних. Поєднував величезну вченість, педагогічний хист і красномовство». Працюючи у Києво-Могилянській академії, Кулябка не втрачав зв'язків з родиною. Не ма-

ючи прямих нащадків, турбувався про освіту синів братів Григорія та Івана Кулябок. Готував небожів до вступу в університети. Згодом троє небожів Кулябки навчалися у Києво-Могилянській академії, ще троє – у Віттенберзі та Римі.

У серпні 1737 р. Кулябка призначений префектом, 5.09.1740 р. обраний ректором Києво-Могилянської академії й архимандритом Братського Богоявленського монастиря. Добрі взаємини пов'язували його з протектором Києво-Могилянської академії митрополитом Київським, Галицьким і всієї Малої Росії Рафаїлом Заборовським. Разом вони докладали чимало зусиль для поліпшення умов навчання й побуту студентів. Допомігав Рафаїлу Заборовському у завершенні будівництва двоповерхового навчального корпусу й студентської конгрегаційної Благовіщенської церкви (1741). Кількість студентів за часів ректорства Кулябки зросла від 564 (1740/41) до 1100 (1744/45). Кулябка турбувався також про викладачів. 1743 р. він склав «Звіт», з якого випливало, що в середньому на одного викладача (харчування й опалення) щорічно

припадало 80 рублів. Цього було явно недостатньо, і Рафаїл Заборовський виділив додаткові гроші на одяг, взуття, книги.

Талант і вченість Кулябки не залишились непоміченими в столиці. 1745 р. Кулябка вже вкотре запрошується до Санкт-Петербурга, де на цей раз виголосив вітальну промову на одруження Петра III. До Києва він уже не повернувся. 1745 р. «высочайше повелено произвести» Кулябку єпископом Костромським і Галицьким (10.11.1745–25.04.1750). На кошти монастирів і церков єпархії 1747 р.

відкрив у Костромі семінарію при Іпатіївському монастирі. Залучав на вчительські посади викладачів і випускників з Києва. 25.04.1750 р. Кулябка призначений єпископом Санкт-Петербурзьким і Шліссельбурзьким (з 4.07.1750 – архієпископ), а також членом Синоду й настоятелем Олександро-Невської лаври. 1750 р. передав Олександро-Невській семінарії майже всю свою прекрасну бібліотеку.

Похований у Благовіщенській церкві Олександро-Невської лаври.

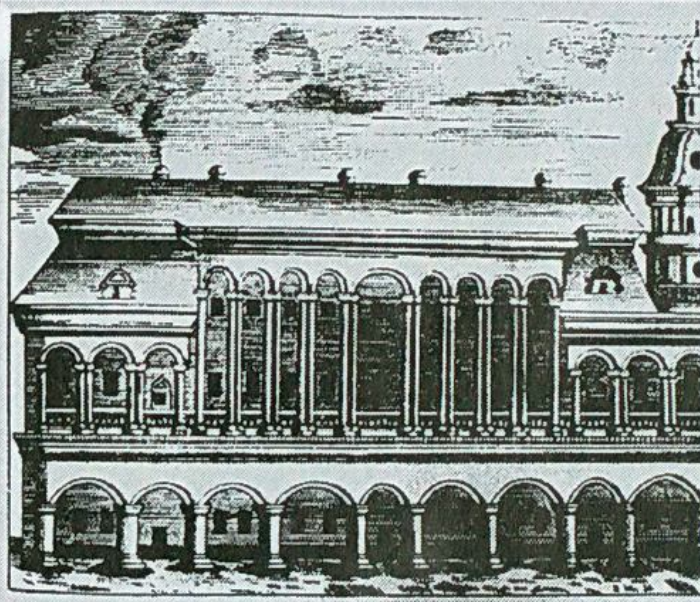
Л Я С К О Р О Н С Ь К И Й (Л Я Ц К О Р О Н С Ь К И Й)

чернече ім'я Сильвестр
(р. н. невід. – 8.05.1754)
Ректор Києво-Могилянської
академії
(23.01.1746 – 28.08.1751)

Человек состояния и учения доброго.

Рафаїл Заборовський

*Будинок Академії,
реконструйований Рафаїлом Заборовським
у 1730-ті роки*

В

ихованець Києво-Могилянської академії. По закінченні навчання запрошений її викладачем.

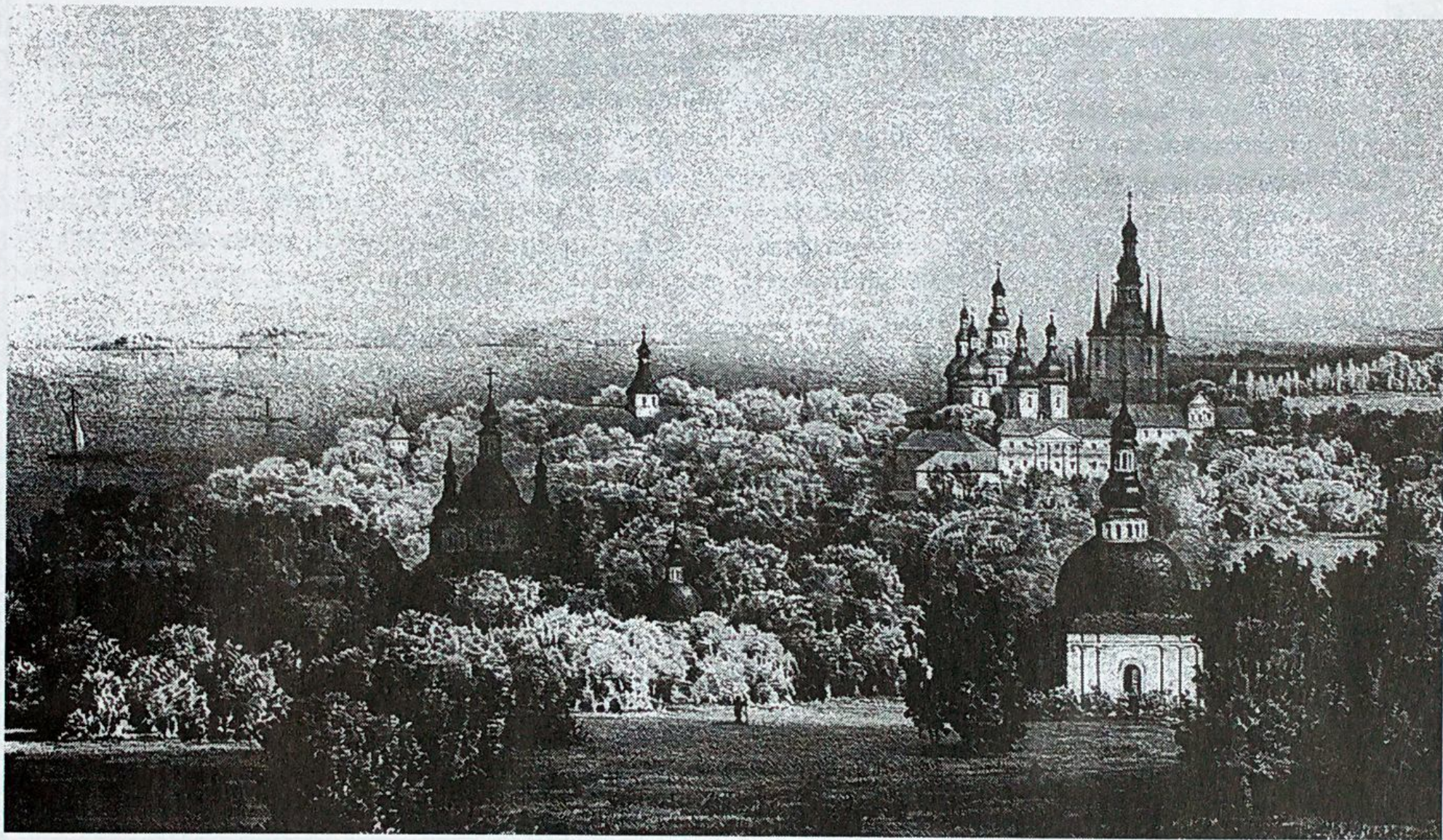
1734/35 навч. р. викладав граматику, 1736/37 – синтаксиму, 1737/38 – піїтику, 1738/40 – риторику. На якийсь час залишив Академію: 1740 р. він – член Київської духовної консисторії, від 1741 до 1744 р. – ігумен Віленського Свято-Духівського монастиря, 1745 р. – архімандрит Ніжинського Благовіщенського монастиря.

1746 р. запрошений на посаду ректора Академії, професора богослов'я й архімандрита Братського Богоявленського монастиря (23.01.1746–28.08.1751). У грамоті від 23.01.1746 р. на ректорство й архімандритство митрополит Київський Рафаїл Заборовський писав: «...о чем известясь Академии наши учителя и братья оного монастыря должны ему... Сильвестру, всякое при подобающей чести отдавать послушание без роптания и все по благому его совету действовать».

Ляскоронський відомий як автор двох курсів риторики «Aerarium eloquentiae... anno 1738» («Скарбниця красномовства... для вжитку і

наслідування руським православним риторами... року 1738») та «Institutiones oratoriae eloquentiae... anno 1739» («Основи ораторського мистецтва... для кандидатів колегіуму Могило-Заборовського... року 1739»). Обидва курси побудовані за зразками античної теорії красномовства. Викладаючи поетику й риторику, написав «Трагедокомедію» (1737–1738), яка є зразком великодньої драми. У ній змальовуються події, пов'язані з розп'яттям і воскресінням Ісуса Христа. Цінність цього драматичного твору полягає в тому, що, незважаючи на церковні канони, які забороняли виводити Ісуса Христа й Матір Божу як дійових осіб, Ляскоронський перший серед українських авторів порушує їх. Показує Ісуса Христа, який молиться, й Божу Матір, що плаче під хрестом.

Ляскоронський мав добрих учнів і послідовників. Серед них – майбутній філолог, автор словників і граматик Яків Блоницький, ректор Давид Нащинський, філософ і поет Григорій Сковорода, який слухав у Ляскоронського курс риторики «Institutiones oratoriae» (1739–1740).

Київський Видубицький монастир. Худож. Наполеон Орда

СИЛЬВЕСТР ЛЯСКОРОНСЬКИЙ

Ляскоронський плідно займався упорядкуванням внутрішнього життя Академії. Зокрема при ньому була складена «Инструкція находящимся по школам при церквях Кієвоподольских студентам...» (02.1750) для тих студентів, котрі жили в приходських приміщеннях церков (Мала бурса). Від них вимагалось відвідувати богослужіння, особливо в дні, коли немає занять в Академії, просити благословення настоятелів, а «досаждают и как-нибудь презирать их весьма не дерзали бы», «не отнимали бы и не переманивали бы... учащихся детей у дячков», хіба що за згодою батьків або коли вже їх пора «заправляти латиною» й т. ін. З 1748 р. Ляскоронський успішно веде боротьбу з Київським магістратом за ґрунти й ліс в урочищі Берковець

і Клепач, які здавна належали Академії. Незважаючи на магістратську заборону пропінацій, Академія тримала шинок на Житньому ринку аж до 1752 р., що значно збільшувало її прибутки. Ім'я Ляскоронського пов'язане із завершенням будівництва Успенської церкви в с. Стайки, приписаному на той час до Братського монастиря, й початком будівництва церкви в с. Борщагівці.

Багато справ робив Ляскоронський самочинно, не погоджуючи їх з протектором Академії Рафаїлом Заборовським, який покладався на ректора. Але наступнику останнього митрополиту Георгію Щербацькому це не подобалося. 1751 р. Ляскоронський був звільнений «на спочинок» у Київський Видубицький монастир, де й помер і похований.

К О Н И С Ь К И Й Г Р И Г О Р І Й О С И П О В И Ч

чернече ім'я Георгій
(20.11.1717–13.02.1795)

Ректор
Києво-Могилянської
академії
(08.1752–08.1755)

Ніжин – моя колиска, Київ – мій учитель.

Георгій Кониський

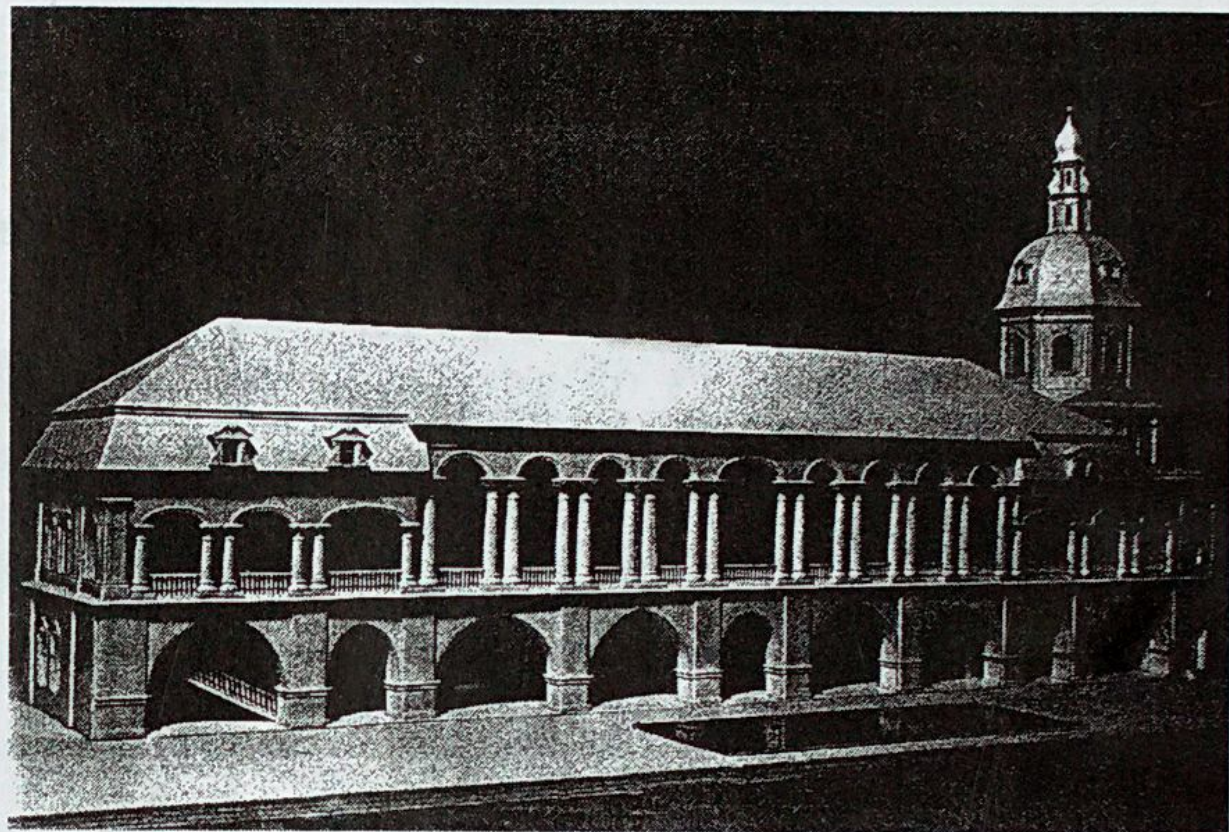
*Часто бачили ми Ваше Преосвященство
в Братській церкві на кафедрі... всерадосно
нам віщаючого й захоплюючого...
в змаганнях вченості перемагаючого.*

Афанасій Лобисевич

П

оходив з родини знатного полкового товариша Осипа Кониського (з 1727 р. — ніжинський бургомістр). Майже 15 років (1728–1743) навчався у Києво-Могилянській академії, після закінчення якої як один із найздібніших випускників поповнив її викладацький склад. 1745/46 навч. р. — професор поетики. Його курс «Praecepta de arte poetica... anno 1746» («Правила поетичного мистецтва... на користь студенської молоді, викладені у благодатній Могило-Заборовській академії року 1746») в цілому наслідував теорію поезії Теофана Прокоповича, але був доповнений розділом про силабічно-тонічну систему віршування та інші художні особливості українського вірша. Драма Кониського «Воскресеніє мертвих...», поставлена 1747 р. в Академії, стала зразком української драми-мораліте. Її присвячено християнському постулату про злочин і кару.

Макет Академії.

За проектом Ю. Нельговського та Є. Горбенко. 1966

За структурою це один із найдосконаліших творів того часу: має пролог, епілог, п'ять актів, після кожного з яких співається кант і виставляється інтерлюдія. Кониський також автор численних віршів, епіграм.

У 1747–1751 рр. читав два курси філософії. «Philosophia peripathetica juxta numerum quatuor...» («Філософія парипатетиків, поділена на чотири відділи, що вміщує логіку, фізику, метафізику й етику, викладена... у благодатній православній Могило-Заборовській академії в 1747, 1748 та 1749, 1750 рр.». У четвертій частині поряд з фізикою викладалися основи космогонії, уранографії, психологія). Цим курсом Кониський задекларував перехід на позиції раціоналістичної філософії і твердо став на шлях досягнень науки Нового часу. Серед українських філософів тих років Кониський вважався найбільшим авторитетом.

З 1752 до 1754 р. Кониський – ректор Академії. Три роки читає богослов'я. Був добрим і дбайливим ректором, користувався високою повагою й любов'ю студентів та колег. 1754 р. склав академічну Інструкцію «Про порядок викладання предметів. У якій школі... що саме, в якому обсязі і скільки учити». Інструкція значно упорядкувала й поліпшила навчальний процес. Дослідник Академії митрополит Макарій Булгаков у захопленні писав: «Что за ум, что за познания во всех

науках, что за способности, что за ревность к своей профессорской должности были у Георгия Конисского! Это ясно показывают оставленные им философские и богословские системы».

1755 р. Кониського висвячено на єпископа Мстиславського, Оршанського і Могильовського, тобто Білоруського. З 1783 р. – архієпископ. Відтак усе своє життя служив білоруському народові, відстоюючи його національні та релігійні інтереси в умовах жорстокого протистояння католицизму й православ'я в Білорусі. Присвятив цій справі історико-публіцистичні праці «Историческое известие о епархии Могилевской, в Белой России состоящей, и о епархиях в Польше бывших благочестивых, т. е. греко-восточного исповедания, кои римлянами обращены на унию или соединены с римскою церковью» (1776); «Записки Конисского о том, что в России до конца 16 века не было унии» (опубліковані преосв. Макарієм Булгаковим 1846 р.); «Prawa y wolności obywatelom Korony Polskiej y Wielkiego Księstwa Litewskiego religii greckiey-orientalniey wyznawcom». Warszawa, 1767 («Права й вольності

мешканцям Корони Польської і Великого Князівства Литовського, вірним греко-східної релігії») й інші.

1757 р. заснував у Могильові семінарію на зразок Києво-Могилянської академії, написав і видав для студентів кілька підручників, у тому числі й «Про поетичне мистецтво» Теофана Прокоповича. Викладачів для семінарії запрошував з рідної Академії. Працювали вони в семінарії Кониського, починаючи з року її заснування аж до 90-х рр. Це Михайло Богуславський, Авксентій Піючевський, Самсон Цвітковський, Віктор Черняєв та інші. Могильовська семінарія стала головним освітнім осередком й ідеологічним центром православних білорусів. Вона не раз зазнавала розорення і погрому від фанатично налаштованої католиками юрби, що намагалася розправитись і з семінарією, і з самим архієпископом. Невтомна праця Кониського на ниві освітньої й духовної діяльності, його наукові, історичні

й публіцистичні праці зробили його ім'я відомим і шанованим серед сучасників і наступних поколінь. «Георгий есть один из достопамятных мужей минувшего столетия. Жизнь его принадлежит истории», – писав 1836 р. про Кониського Олександр Пушкін.

Проживаючи у Білорусі, Кониський підтримував тісні стосунки з Україною, найперше з Києво-Могилянською академією, новгород-сіверським патріотичним гуртком. Збирав матеріали з історії України, ділився ними з Григорієм Политикою. Деякі дослідники вважають його автором знаменитої «Історії Русів». Кілька разів просив царицю Катерину II відпустити його в Україну. Але марно... Помер у Могильові. Похований у кафедральному Спасо-Преображенському соборі Могильова. Собор зруйновано в роки Другої світової війни. Проте зберігся будинок, у якому жив архієпископ.

М А К С И М О В И Ч М И Х А Й Л О

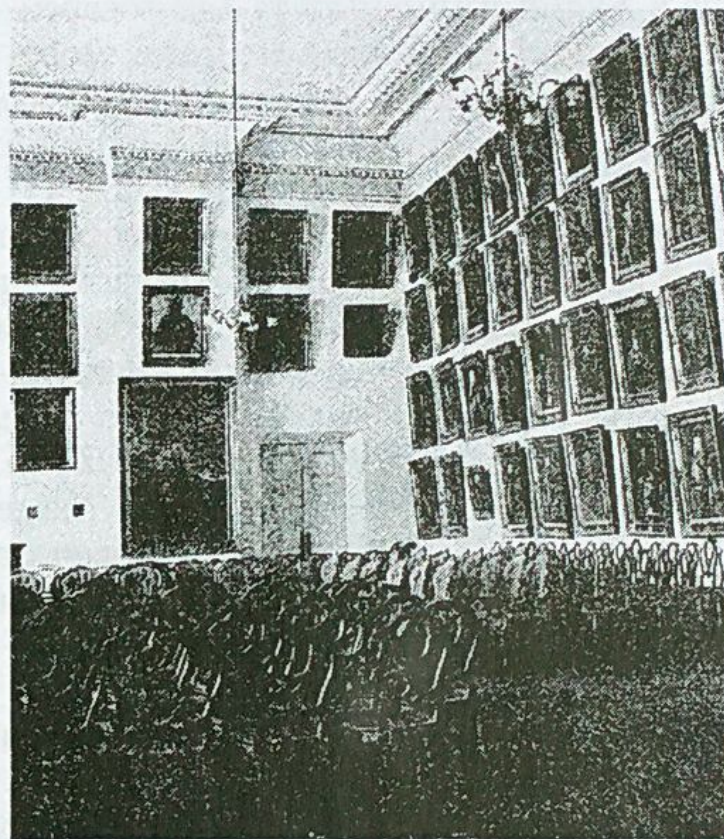
чернече ім'я Манасія
(р. н. невід.–2.07.1758)

Ректор Києво-Могилянської
академії
(10.09.1755–2.07.1758)

*...Краса і постасі й голосу людського, муж
двох світів і великої вченості.*

Афанасій Лобисевич

Конгрегаційна зала Академії. XIX ст.

Народився на Миргородщині. Навчався у Києво-Могилянській академії близько 1730–1741 рр., деякий час – за кордоном. Оволодів кількома іноземними мовами, поглибив знання з філософії та богослов'я. Після повернення до Києва 1745–48 рр. викладав в Академії німецьку та давньоєврейську мови. Був послідовником видатних мовознавців Академії Симона Тодорського, Варлаама Лящевського, Сильвестра Кулябки і не лише їхньої методики викладання іноземних мов, а й як просвітник. 1749 р. постригся у ченці, отримав почесну й відповідальну посаду архідиякона при митрополиті Київському Тимофії Щербацькому. На цій посаді розробляє так званий «Училищний проект. 6 правил: ...в якій школі, що саме, в якому обсязі і скільки часу читати» (18.02.1751). «Училищний проект» ліг в основу нової Академічної інструкції 10.09.1755 р. Максимович отримує в Академії кафедру богослов'я, обирається ректором й ігуменом, а з 25.11.1755 р. – архімандритом Братського Богоявленського монастиря. Писав духовні праці, вірші, виступав з проповідями. Його «Трактат про відмінність Римської й Грецької церков», виданий 1754 р. у Вроцлаві, дістав високу оцінку богословів та істориків православної церкви, зокрема Макарія

Булгакова і Євгенія Болховитінова. Булгаков зараховував Максимовича до добрих учнів, а потім і послідовників Теофана Прокоповича, які мали досить сил, щоб продовжити той рух в Академії, який розпочав їхній обдарований учитель. Був добрим господарем. 1756 р. закупив 100 тис. штук цегли, уклав договір з відомим київським будівничим Степаном Ковніром на будівництво нової кам'яної дзвіниці Братського Богоявленського монастиря (за браком коштів добували дзвіницю лише через 40 років). Примножував маєтності монастиря. 1758 р. одержав від спадкоємців київського бурмистра Василя Зимовича «пляц по Введенській вулиці» за борги (300 талерів), взяті ним в Академії ще 1704 р. Заклав церкву у маєтності Братського монастиря – хуторі Стрітівка (близько 10 км від містечка Стайки). Помер раптово. Під час відспівування «Во блаженном успѣніи вечный покой» блискавка і грім потрясли Богоявленський собор. Величезне срібне панікадило, що висіло посеред церкви, розтопилося і впало, сеньйора бурси було вбито. Але похоронна відправа була завершена. Поховано Максимовича у склепі Богоявленського собору Братського монастиря й Академії.

НАШИНСЬКИЙ ДАНИЛО

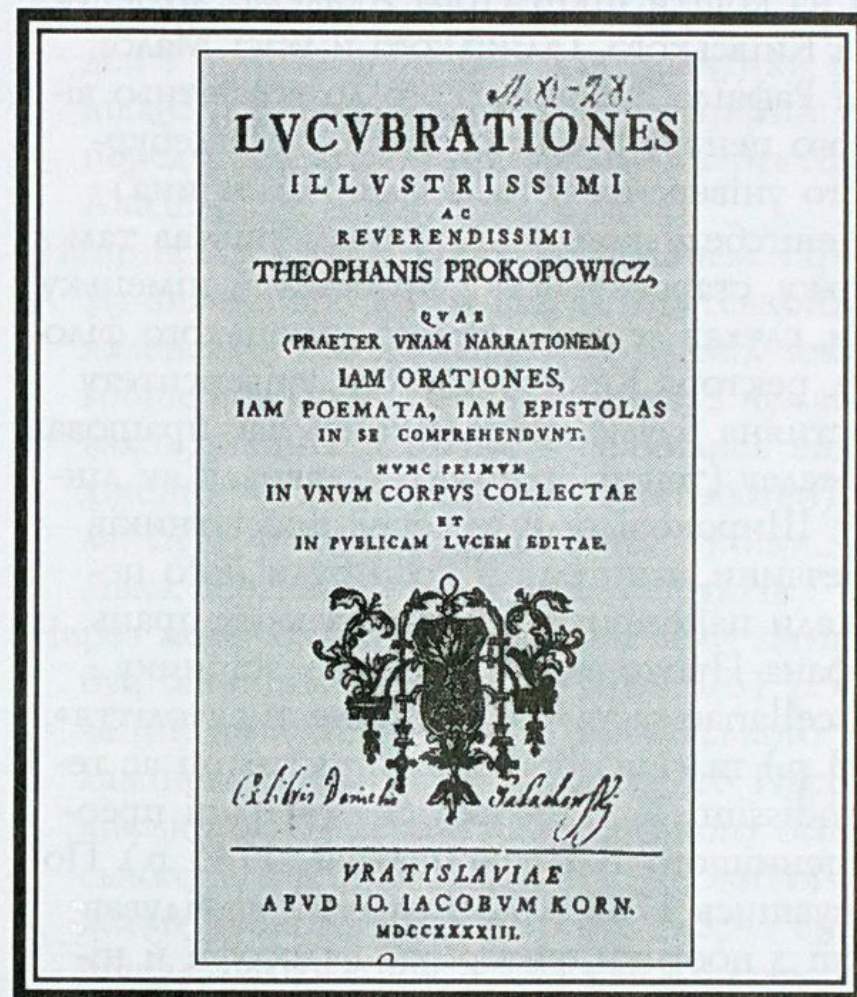
чернече ім'я Давид
(31.01.1721–5.05.1793)

Ректор Києво-Могилянської
академії
(2.07.1758–16.01.1761)

*Муж дарований достойных и добродетелей
ревнитель... Киевская Академія... славилась
учителем сім, болѣе от него приняв
просвѣщенія, нежели ему удѣлила...*

З епітафії Давиду Нашинському

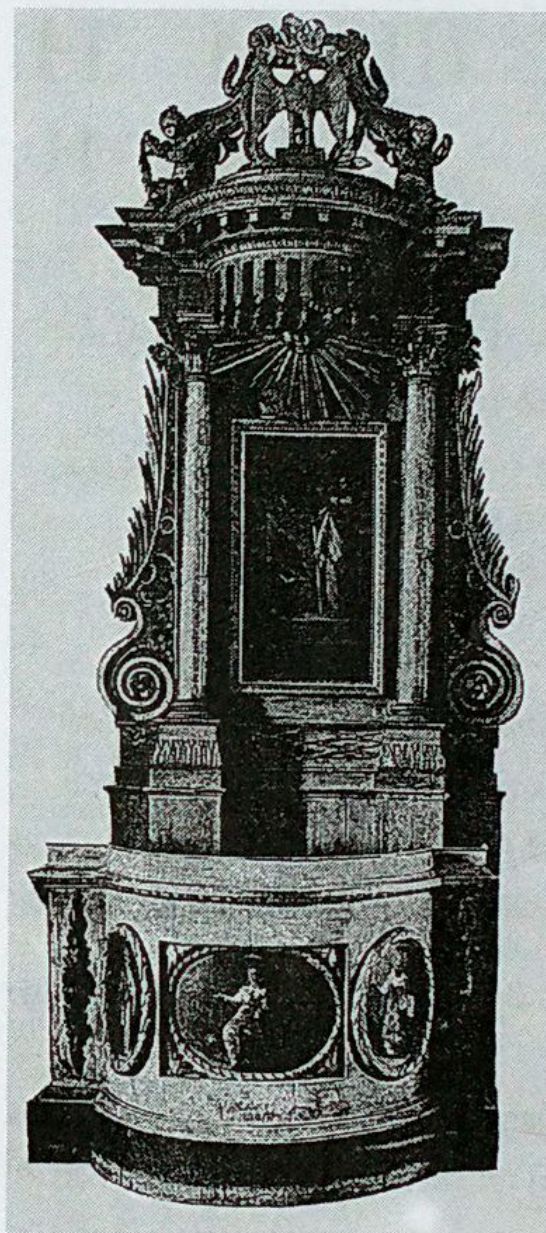
«Lucubrations». Праця Т. Прокоповича, перекладена
латиною Д. Нашинським. 1745

П

оходив з козацької родини міста Полтави. Навчався в Києво-Могилянській академії. Як один із найкращих студентів був направле-

ний на кошти протектора Академії архієпископа Київського, Галицького й усієї Малої Росії Рафаїла Заборовського до всесвітньо відомого центру орієнталістики – Магдебурзького університету (м. Галле, Німеччина) та Кенігсберзького університету. Вивчав там грецьку, старосврейську, арабську й німецьку мови, слухав лекції відомого німецького філософа, ректора Кенігсберзького університету Християна Баумейстера. Якийсь час працював у Бреслау (тепер Вроцлав). Уславився як лінгвіст. Широковідомими серед просвітників Німеччини, а потім і в Росії були його переклади панегіриків і богословських праць Теофана Прокоповича (видані у збірнику «Miscellanae sacra» («Священне тисячоліття», 1643 р.) та «Lucubrationes illustrissimi ac reverendissimi Th. Procorovich» («Праці преосвященнішого Т. Прокоповича», 1745 р.). Повернувшись 1747 р. до Академії, відвідував лекції з поетики, риторики, філософії й німецької мови, останні – у професора Симона

*Академічна
професорська
кафедра*

Тодорського. Став його послідовником як учений і просвітник.

Запрошений викладати до Академії. Працював з 1747-го до 1755 р. в класах граматики, піїтики, риторики, філософії, навчав іноземних мов: німецької, грецької, стареоєврейської та нововведеної російської. Всіма цими мовами чудово володів.

Обіймав посаду конгрегаційного префекта й префекта Академії. З 2.07.1758 р. до 16.01.1761 р. Нащинський – ректор Академії, професор богослов'я й архімандрит Братського Богоявленського монастиря. За його ректорства відбулися зміни в навчальному процесі. Зокрема, під тиском російського Синоду й протектора Тимофія Щербацького в Академії впроваджуються російська поетика, риторика й граматика, які випало читати саме Нащинському. Він першим навчає російського тонічного вірша. Написав німецьку граматику, поклавши в її основу граматику німецького вченого Лангія. Викладаючи богослов'я, суворо дотримувався православних догматів, але навчав студентів критично сприймати богословське вчення, керуватися першоджерелами. Для прикладу провів пока-

зовий богословський диспут. Значна увага надавалася ним «Особим правилам для молодих красномовців». Студенти-філософи й богослови, з тих, які обирали шлях священства, зобов'язані були учитися написанню проповідей і проголошенню їх для практики в недільні й святкові дні в конгрегаційній залі перед студентами, префектом та ректором Академії.

Нащинський був добрим господарем. При ньому значно зросли прибутки Братського Богоявленського монастиря й Академії, зокрема грошові: з сукновалень, шинків, з чумацьких валок, млинів, а також збільшилися надходження «з дач» (сільських маєтностей) – масла, сиру, риби (особливо з сіл Стайки, Карпилівка, Позняки), городини й фруктів.

Через непорозуміння з викладачами змушений був залишити Академію. 16.01.1761 р. висвячений на архімандрита Гамаліївського Харлампієвого, 1769 р. – Глухівського Петропавлівського і 1772 р. – Смоленського Бізюківського монастиря. Монастирське життя гнітило життєлюбного архімандрита. Творча енергія шукала виходу: писав, займався перекладами з англійської та німецької переважно

ДАВИД НАЩИНСЬКИЙ

просвітницьких творів. Найвідомішими його працями цього часу є переклад на латинську й німецьку мови твору «О неудобносімом и҃гѣ» Теофана Прокоповича (Лейпциг, 1782) та з англійської на німецьку, а потім на російську «Златый клейнод дѣтей Божіих, то есть правдивый шлях до христіянства» (1762). Написав філософсько-моралістичну працю «Сотница правил христіанского житія» (1762) та ін. Будував. Зокрема звів прекрасну церкву Успіння Пресвятої Богородиці в Бізюківському монастирі. Але ніщо не втішало й не розраджувало. За спогадами його особистого біографа П. Строганова, архімандрит

«завжди болів душею і невпинно поривався в дорогий йому Київ». Але повернутися йому дозволено лише 1789 р. доживати віку у Києво-Печерській лаврі. Похований на кладовищі Дальніх печер біля Різдобогородицької церкви. Збереглася чавунна надмогильна плита з написом: «Здесь покоїтся в храминѣ своей архимандрит Давид Нащинскій, родившийся в 1721 году, скончавший дни свои в 1793, исполнив жизни лѣт 72, 3 месяца и 5 днѣй. Муж дарованій достойных и добродетелей ревнитель... Киевская Академія... славилась учителем сім, болѣе от него приняв просвѣщенія, нежели ему удѣлила...»

М И С Л А В С Ь К И Й С И М О Н Г Р И Г О Р О В И Ч

чернече ім'я Самуїл
(24.05.1731–5.01.1796)

Ректор Києво-Могилянської
академії
(21.01.1761–08.1768)

*Не думайте, що Бранденбурзька академія пана,
гідного Академії київської префекта Самуїла
Миславського, не знає. Я думаю, і в самому
Парижі він вшанований тим ім'ям, яким
прикрашене тамтешнє Сорбоннське училище.*

Християн Баумейстер

Н

ародився в сім'ї священника с. Полошки Глухівської сотні Ніжинського полку,

тепер Глухівського району Сумської області. У Києво-Могилянській академії називали його «цвіт поміж іншими». Будучи студентом богословського класу останнього року навчання, почав викладати в Академії. З 1754 до 1756 р.— учитель граматичних класів, поетики, риторики, 1757 р. професор філософії і префект Академії. З 1758 р.— професор богослов'я і виконуючий обов'язки ректора. З 21.01.1761 до 08.1768 р.— ректор

Академії, професор богослов'я та архімандрит Братського Богоявленського монастиря.

*Успенський собор
Києво-Печерської лаври.
Сучасний вигляд*

1766 р. склав повноваження архімандрита на ігумена Анастасія, лишився почесним настоятелем Братського Богоявленського монастиря. Влітку 1768 р. призначений архімандритом Київського Пустинно-Миколаївського монастиря, але вже через 2 місяці, 28 грудня, викликаний до Санкт-Петербурга і висвячений на єпископа Белгородського. 1771 р. – переміщений єпископом Крутицьким і Можайським Московської єпархії та обраний членом Синоду, з 1776 р. – єпископ, з 1777 р. – архієпископ Ростовський; Ярославський.

22.09.1783 р. хіротонований на митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії.

Миславський – один із найдіяльніших ректорів Києво-Могилянської академії, який і в сані митрополита вважав її підтримку своєю найважливішою справою. Робив усе можливе, щоб захистити Академію від запланованого царським урядом її закриття. Реорганізував навчальний процес. Склав нову академічну Інструкцію (1763–1764): курс навчання був прирівняний до програм Московського університету (не читалися лише історія російська, старожитності й геральдика). 1784 р. викладалися: богослов'я, філософія, логіка, пси-

хологія, фізика (філософія натуральна), метафізика (філософія божественна), етика, естетика, латинська й російська поезія та риторика, математика, чиста й змішана, історія, географія, французька, німецька, латинська, староєврейська мови, працювали класи граматичні, музики, малювання. Студенти повністю були забезпечені підручниками. Сам Миславський написав «Латинську граматику» (1765), яка вважалась одним із кращих вітчизняних навчальних посібників, запровадив підручник з філософії німецького вченого, ректора Бранденбурзької академії Християна Баумейстера. Стежив, щоб закуповувалися нові книги для бібліотеки.

Постійно дбав про добробут Академії й Братського монастиря. При ньому складений детальний опис монастирського майна й маєтностей. Миславський брав якнайактивнішу участь у написанні «Пунктів київського духовенства» для «Нового Уложенія» (1767–1768), у яких захищалися старовинні привілеї, традиційні права Української церкви й Академії. Коли 1786 р. Катерина II наказала перетворити Братський монастир на шпиталь і перенести Академію на територію Печерської лаври, Миславський відстояв їх попередній

статус та історичне місце розташування. Того ж року відкрив «гражданську друкарню» Академії на території Лаври. Викладачам забезпечив високу зарплату. Старшим студентам надав стипендію, молодшим наказав безкоштовно давати хліб, борщ і кашу, а також пошити кожухи. Бурсацька лікарня й лікар при ній утримувалися за рахунок Миславського.

Одночасно під тиском русифікаторської політики, щоб зберегти Академію, змушений був маневрувати – ввів 1784 р. російську мову як обов'язковий предмет, а всім викладачам наказав читати лекції лише російською мовою й суворо стежити за вимовою. Це викликало обу-

рення, й частина викладачів полишила Академію. Відомий Миславський і як історик Києва.

Опубліковані його праці «Слово о истинном преимуществе града Києва...» (М., 1786), «Краткое описание Киево-Печерской Лавры...» (К., 1795, перевид. 1801, 1804, 1817).

До видання 1801 р. ним були зроблені додатки: «Достопамятнейшие древности в Киеве», «Краткое историческое известие о Киеве», «Известие о погребенных в Киеве князьях и княгинях роду Рюрикова».

Мав велику бібліотеку, до якої входило чимало рукописів та особистий архів.

Поховано Самуїла Миславського у південній частині Київського Софійського собору.

В Е Р Б И Ц Ь К И Й Т И М О Ф І Й

чернече ім'я Тарасій

(р. н. невід. – 24.02.1790)

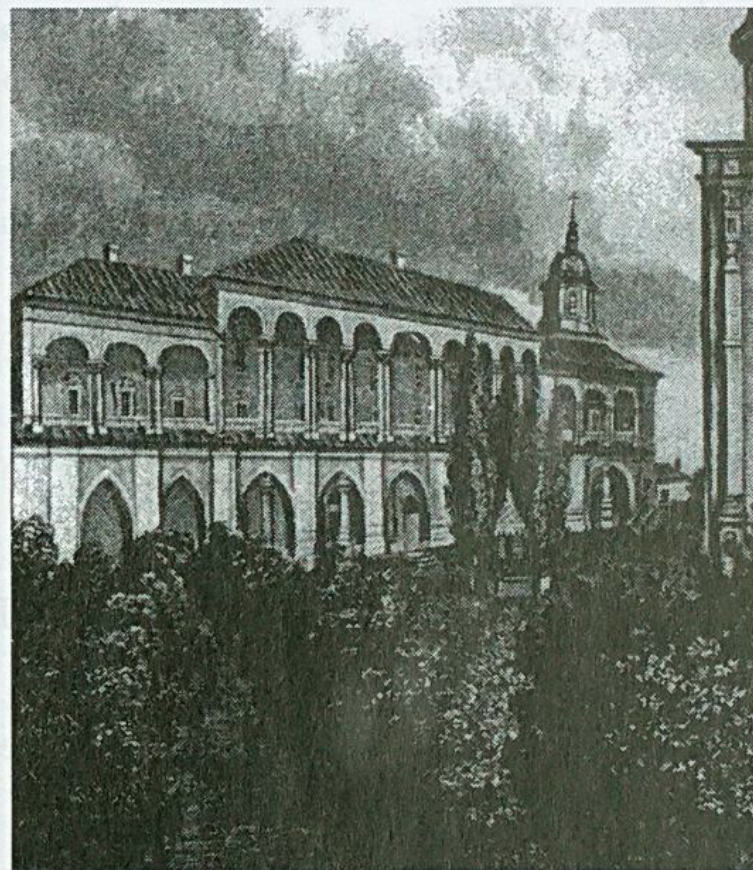
Ректор Києво-Могилянської
академії

(25.08.1768 – 16.01.1774)

*...Була особлива прив'язаність не однієї
лише Академії, а й усіх киян до цієї
достойної людини.*

Володимир Аскоченський

Києво-Могилянська академія.
Фрагмент гравюри. Середина XIX ст.

П

оходив з родини київських міщан. Закінчив повний курс Києво-Могилянської академії. Ще студентом богословського класу прийняв чернечий постриг у Братському Богоявленському монастирі. 1755 р. почав викладати в граматичних класах Академії, з 1758 р. «тлумачив» ще й «Велику академічну інструкцію». Того ж року став проповідником Київського Софійського монастиря. Кілька разів указами Синоду викликали Вербицького на посаду викладача до Московської слов'яно-греко-латинської академії й викладача Санкт-Петербурзького сухопутного шляхетського кадетського корпусу, але він відмовлявся, посилаючись на «тяжку в здоров'ї неміч, що в несінні такої посади може бути перешкодою і затримкою».

1764 р. Вербицького призначено ігуменом Київського Кирилівського монастиря, а 7.10.1768 р. обрано ректором Академії, професором богослов'я та архімандритом Братського Богоявленського монастиря. Служив чесно й ревно. Але 1773 р. за указом Синоду ректора змушують їхати на т. зв. «чреду богослуженія и проповіді» до Санкт-Петербурга. Проводжала його Академія «з великим від усіх студентів і киян

жалем, який вони виявили своїм багаточисленним зібранням, бажаючи провести архімандрита й отримати від нього благословення». Звання ректора Вербицький не складав до 16.01.1774 р., бо в Києві сподівались на його повернення. Але з Росії Вербицького вже не відпустили. У Петербурзі були надруковані два «Слова», виголошені Вербицьким: «Слово о бодрости... в торжественный день... великого князя Александра Невского» (СПб., 1774), «Слово в день апостола Андрея Первозванного» (СПб., 1774). Доля його інших праць, котрі не були надруковані, невідома.

З 1774 до 1778 р. почергово призначався архімандритом монастирів Новгородської єпархії: Новгородського Антоніївського, Хутинського Спасо-Варлааміївського, Тверського Валдайського Богородицького. З 1774 р. Вербицького призначено ректором Новгородської семінарії. Увесь час перебування свого в Росії подавав прохання про повернення в Україну. Нарешті 1778 р. отримує призначення на посаду архімандрита Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря. 1787 р. він «відійшов на спочинок» до Києво-Печерської лаври, де й помер, можливо, там і похований.

П А Н К Р А Т Ь Є В п о б а т ь к о в і Ф Е Д О Р О В И Ч

чернече ім'я
Никодим

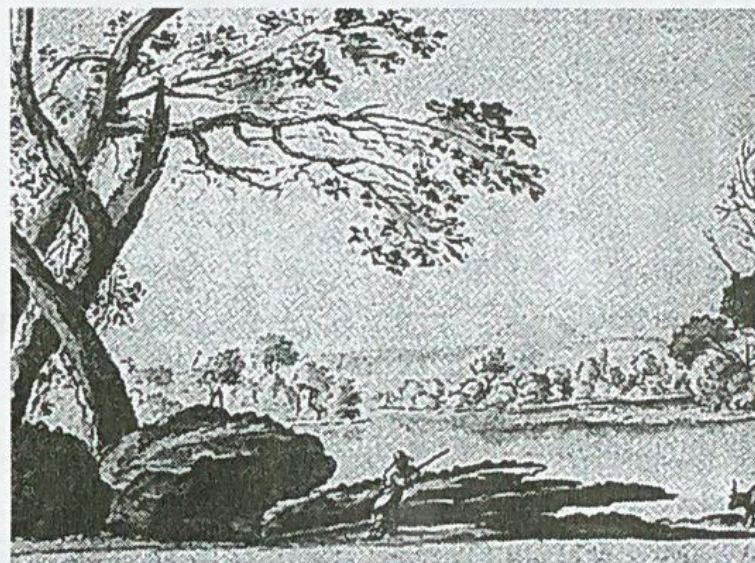
(р. н. невід. – 25.11.1774)

Ректор Києво-Могилянської
академії
(13.02.1774 – 25.11.1774)

*Наставник не повинен бути ні занадто
суворим, ні занадто слабим, зобов'язаний
триматися середини, згідно з правилами
освіченості й ввічливості.*

З Академічної інструкції 1734 р.

*Ландшафтний пейзаж.
Київ. 1750-ті роки*

ародився на Слобожанщині. Закінчив повний курс Києво-Могилянської академії, 12.08.1759 р. обраний викладачем Академії.

Викладав у класах аналогії (1759/60), синтаксими і грецької мови (1760–1764), поезики (1764/65), риторики (1765–1768). Від 1768 по 1771 р. – професор філософії і префект Академії.

З вересня 1773 р. Панкратьєв був призначений ректором Тарасієм Вербицьким викладати богослов'я, але захворів і попросив звільнити його від цього обов'язку.

16.01.1774 р. Панкратьєва за наказом Синоду все-таки обирають на посаду ректора Академії й архімандрита Братського Богоявленського монастиря. 13.02.1774 р. приступив до виконання обов'язків, а вже 25.11.1774 р. помер «від довготривалої хвороби о восьмій годині після півночі, після напутствования його всіма християнськими об-

рядами». Ректор не залишив по собі ніякого заповіту. Тому за наказом митрополита було створено спеціальну комісію для опису речей померлого. У реєстрі комісії значаться бібліотека й скромні особисті речі: одяг, мідний підсвічник, таця, тарілка, чайник з олова і 2 пари порцелянових кухликів. Бібліотека складалася з 271 книги латинською, польською, французькою, грецькою, єврейською, російською мовами вітчизняних і зарубіжних авторів. Усі речі померлого було передано спадкоємцям: рідним братам Панкратьєва поміщикам Харківського повіту Слобідської України – капралу Прокопу Федоровичу й капітану Юрію Федоровичу Панкратьєвим. Справами спадщини й похорону займався також небіж Панкратьєва – Петро Прокопович Панкратьєв – підканцелярист Слобідської губернії, у майбутньому – генерал-губернатор м. Києва (з 1802).

Л Е Х Н И Ц Ь К И Й

(Л Я Х Н И Ц Ь К И Й)

чернече ім'я Касіян
(1734–11.07.1784)

Ректор
Києво-Могилянської академії
(17.05.1775–11.07.1784)

*У бібліотеці Академії було багато
манускриптів... безліч творів древності,
де смак, вченість і філософія поклали
печатю свою.*

В. В. Ізмайлов. 1792 р.

*Ілюстрація І. Щирського до посібника з риторики.
Чернігів. 1698*

Н

ародився в сім'ї київського причетника церкви Різдва Христового на Подолі Єрофея Лехницького.

Світське ім'я невідоме. Закінчив повний курс Києво-Могилянської академії (початок 1750-х – 1762). В Академії навчалися три рідні брати Лехницького: Євфимій, Герасим та Павло. Ще студентом курсу богослов'я Лехницький викладав в Академії грецьку мову. По закінченні навчання викладав почергово в усіх класах Академії, починаючи з граматичних. 1765 р. відмовився від посади намісника російської посольської церкви у Лондоні й просив Київську консисторію залишити його в Україні. Продовжив викладання в Академії в класах риторики й філософії. У 1774 р. був префектом. 17.05.1775 р. обраний ректором Академії, архімандритом Братського Богоявленського монастиря й професором теології. Лехницький – найвідоміший вчений-богослов і знавець грецької мови серед тих, що працювали в Академії у 1780-х рр. Написав популярне серед студентів і викладачів «Руководство о догматах веры» (К., 1779). Ймовірно, брав участь у підготовці до друку лейпцизького

видання граматики Кирила Лящевського «Grammatica graeca in Academia Kijoviensi adornata» (Лейпциг, 1779). У часи ректорства Лехницькому довелося відбудовувати студентську бурсу, що згоріла 6.08.1775 р., та Трапезну церкву, частину якої разом з бібліотекою Академії було знищено пожежею 9.03.1780 р. Бурса була негайно відновлена, але вже як кам'яна одноповерхова, й знову зібрала й прихистила «рассеяное стадо свое» (бурсаків). Кошти на її побудову надав покровитель Академії митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії Гавриїл Кременецький. Він же пожертвував гроші (34 тисячі рублів сріблом), проценти з яких призначив на стипендії студентам богословам, філософам, риторам і поетам. На поновлення бібліотеки свої кошти надали, знову ж таки першим, Гавриїл Кременецький, за ним – численні вихованці Академії й серед них ректор Касіян Лехницький, а також: Казанський митрополит Веніамін Пуцек-Григорович, архієпископ Ростовський Самуїл Миславський та інші. 10.1781 р. Лехницький вітав «изрядной речью» великого князя Павла Петровича з великою княгинею Марією

Конгрегаційна (диспутна) зала Академії. Сучасний вигляд

КАСІЯН ЛЕХНИЦЬКИЙ

Федорівною, які відвідали Академію («Речь при встрече высочайших особ в Академии»), познайомив гостей з визначними академічними пам'ятками й подарував власні «Рукописные оды в тетрадах, обложенных парчою».

У жовтні 1782 р. Лехницький відбув до Петербурга на тимчасову службу («на чреду свя-

щеннослуженія и проповѣди»), повернувся влітку 1784 р. тяжкохворим і невдовзі помер у Кудрявському катедральному домі Київського Софійського монастиря. По смерті Лехницького його бібліотека – книги українською, латинською, грецькою, польською й російською мовами – перейшла у власність Академії.

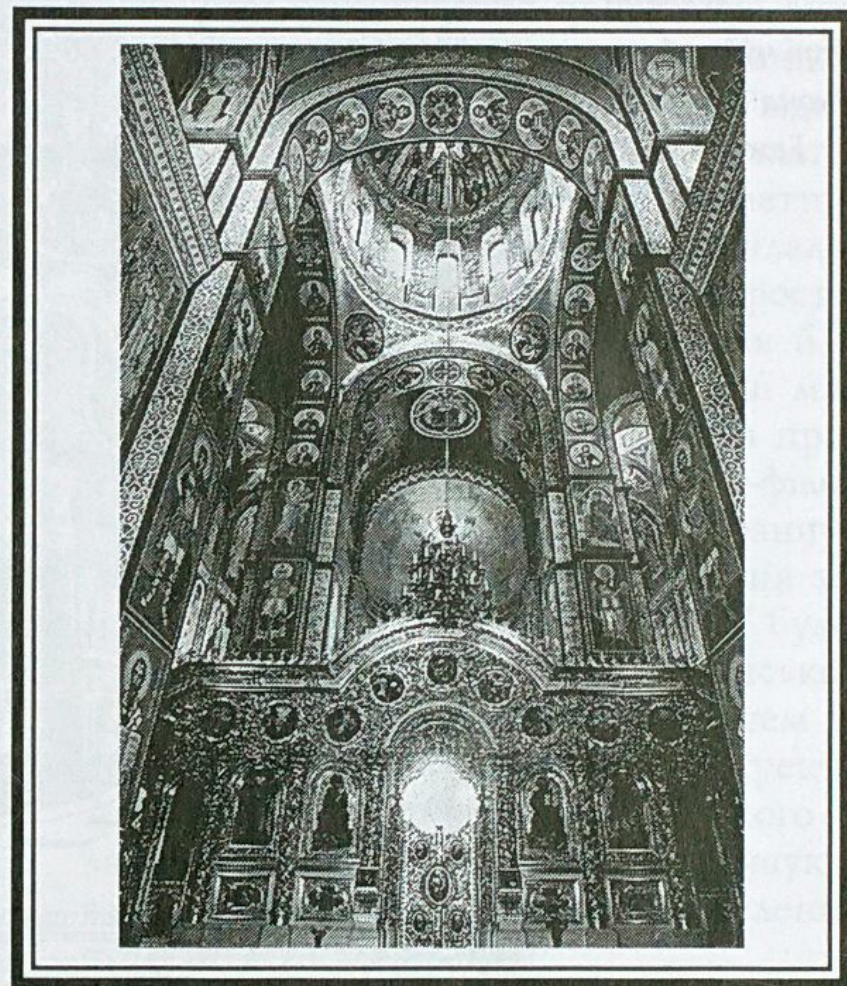
М И С Л А В С Ь К И Й В Л А С І Й

чернече ім'я Варлаам
(р. н. невід.–30.07.1791)
Ректор Києво-Могилянської
академії
(10.08.1784–30.07.1791)

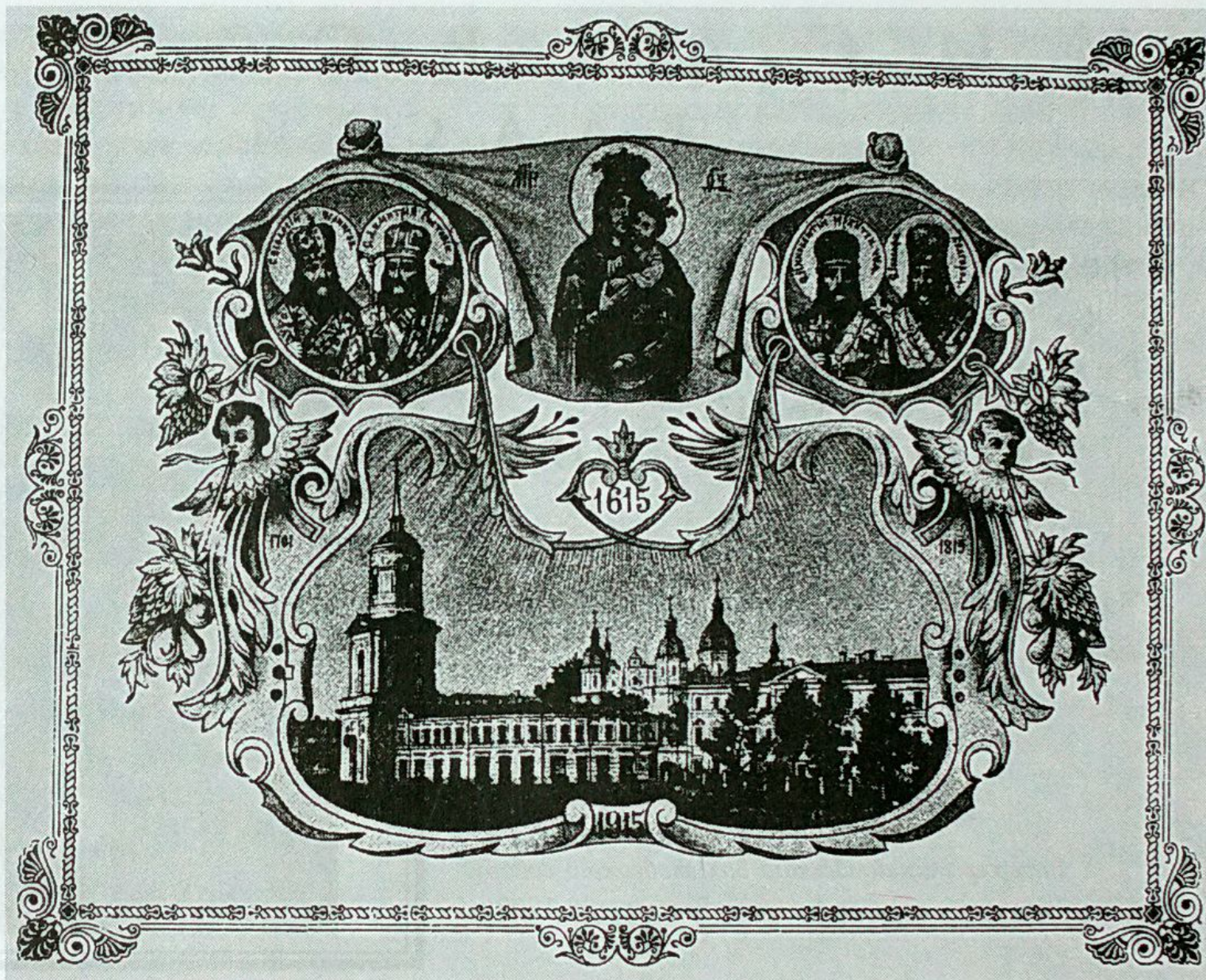
*Виноград сей і гілля його розлоге з дня
на день примножують свої плоди.*

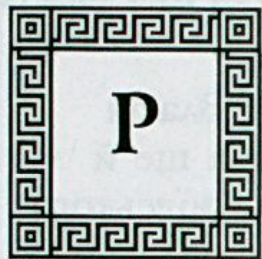
Миславський Варлаам
про Академію

*Інтер'єр Михайлівського Золотоверхого собору.
Реставрація 1999 р.*

Гравюра
до 300-річчя
Киево-Могилянської
академії.
У центрі чудотворна
ікона Братської
Божої Матері

одом з Києва. По закінченні повного курсу навчання в Києво-Могилянській академії прийняв чернечий постриг (1775) і був запрошений до Харківського колеґіуму вчителем риторики. Існує також думка, що Миславський Власій – рідний брат Самуїла Миславського, по закінченні Києво-Могилянської академії був протоієреєм у Глухові і чернечий постриг прийняв у Харківському Покровському монастирі.

У Харківському колеґіумі Миславський обіймав ряд учительських посад. У 1775–1779 рр. – ректор і архімандрит Харківського Покровського монастиря. З 1779 р. Миславського призначено архімандритом Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря, невдовзі – Ростовського Борисоглібського зі званням члена Ростовської консисторії. 10.08.1784 р. призначений митрополитом Гавриїлом Кременецьким на посаду ректора Києво-Могилянської академії, обраний професором богослов'я й архімандритом Братського Богоявленського монастиря. При Миславському був поновлений польський

клас. Першим його учителем призначено учителя історії й географії Максима Семигиновського. Він уклав одну з кращих граматику польської мови, що була надрукована у Варшаві. Чудово було поставлене викладання інших іноземних мов, особливо французької й німецької. 1788 р. відкрито окремий спеціальний клас вищої математики, де викладались алгебра й геометрія, та клас змішаної математики, де викладались механіка, оптика, архітектура, гідростатика, гідравліка, математична хронологія й інше. Першим викладачем у класі вищої математики був француз П'єр Брульон, а при ньому ад'юнкт-професор із студентів-філософів Іван Чернявський, який знав і французьку мову, й математику. На стажування з математичних наук студенти Академії були відправлені до Московського й Віленського університетів. Блискучим викладачем математики з 1789 р. став майбутній ректор Академії Іриней Фальковський. Його талант, захоханість у математичну науку заохотили до цього предмета численних студентів Академії.

При Миславському значно поліпилися господарські справи й матеріальний стан Академії: збільшилася заробітна плата викладачів, було відремонтовано всі академічні будинки й Благівіщенську церкву, знесено численні дерев'яні поварні й поставлено кам'яні, збудовано нові учительські келії й кам'яну огорожу із західного боку Академії. Окрім того, було ліквідовано соляні лавки, що їх набудували крамарі на площі перед входом до Академії, відведено від дзвіниці в інше місце прокладений Магістратом канал для стоку дощової води.

Своїм процвітанням у часи ректора Власія Миславського Академія завдячувала ще й невсипущій енергії митрополита Київського Самуїла Миславського, її колишнього учня, ректора й щедрого благодійника.

Після ліквідації Братського Богоявленського монастиря (10.04.1786) Власій Миславський вдруге дістав настоятельство в Михайлівському Золотоверхому монастирі, але залишався ректором Києво-Могилянської академії до самої кончини. Похований у Михайлівському Золотоверхому соборі.

Б Л О Н С Ь К И Й

чернече ім'я Ієронім

(р. н. невід.-1798)

Ректор Києво-Могилянської
академії

(10.08.1791-07.1795)

*Людьми найкращими, найздібнішими
й найморальнішими завжди виявлялися
студенти Київської академії.*

Петро Завадовський,
міністр освіти Росії. 1786

*Фрагмент фасаду Домініканського костелу
у м. Львові, де народився Блонський*

 П

оходив з родини священика м. Львова. Вихованець Києво-Могилянської академії. По закінченні повного курсу Академії був домашнім учителем на Харківщині. Повернувся до Києва 1765 р., прийняв постриг у Братському Богоявленському монастирі, був якийсь час його намісником та економом. З 1775 р. – кафедральний писар, намісник Київського Софійського монастиря й «присутствующий» Київської консисторії. 8.09.1779 р. призначений ігуменом Київського Петропавлівського монастиря, з 26.03.1783 р. – ігуменом Київського Видубицького монастиря. 10.08.1791 р. обраний ректором Академії. Був ним до 07.1795 р. З 1794 р. отримав сан архімандрита Михайлівського Золотоверхого монастиря. Дбав про вихованців Академії. У кінці 1780-х – у 1790-х рр. почастишали виклики студентів Академії за наказами різних російських установ до медичних закладів і на громадську службу Росії. 1788 р. в Єлисаветградський госпіталь відправлено 22 студенти; 1792 р. в різні медичні училища – 15, 1795 р. – 30. На вимогу міністра освіти Росії

Петра Завадовського до Петербурзького головного училища для термінової підготовки учителів 1786 р. направлено 45 студентів; 1795 р. 30 студентів забрано на різні статські посади в Москву, Ізяславську й Брацлавську губернії. І завжди студенти Могилянської академії мали найкращі відгуки. 1786 р. міністр Завадовський так характеризував Київських вихованців: «Поміж усіх, надісланих на посади учительські в різні часи і з різних училищ, людьми найкращими, найздібнішими й найморальнішими завжди виявлялися студенти Київської академії». Блонський намагався обмежити пограбування молодих вихованців. 1795 р. митрополит Самуїл Миславський на його прохання писав президенту Медичної колегії Росії В. Зіновієву: «Противолі й нахилів переконувати їх (студентів) не можна». Доклав Блонський турбот і до поліпшення матеріального стану Академії. На відсотки з пожертвуваних ним 2 тис. руб. утримувались неімущі здібні студенти. Після звільнення з ректорської посади 07.1795 р. залишався архімандритом Михайлівського Золотоверхого монастиря, де помер і похований.

С Л О Н Е Ц Ь К И Й (СЛОНИЦЬКИЙ) ФЕДІР ВАСИЛЬОВИЧ

чернече ім'я

Теофілакт

(1738/1744–13.08.1827)

Ректор Києво-Могилянської
академії

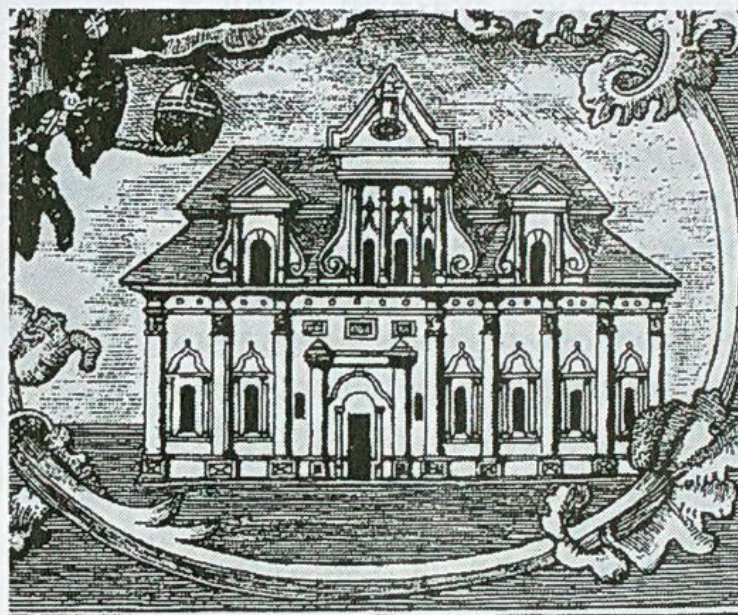
(17.08.1795–26.04.1803)

*Во изъявления высочайшего нашего благоволенія,
к ревностным трудам вашим и усердной
службе, всемилостивейше пожаловали Мы вас
кавалером ордена нашего Анны второй степени.*

Павел, император. 1799

Будинок друкарні Києво-Печерської лаври.

З гравюри на міді. 1758

С

ин священника Василя
Слонецького церкви Різ-
два Христового с. Прохо-
ри Ніжинського полку,

тепер Борзнянського району Черні-
гівської області. Початкову освіту
здобув у Чернігівському колегіумі.
З 1756 по 1766 р. навчався в класах
риторики, філософії, богослов'я Ки-
єво-Могилянської академії. 1766 р.
прийняв чернечий постриг у Києво-
Печерській лаврі, де прослужив 30
років: коректором друкарні, пропо-
відником, регентом Лаврської кан-
целярії, соборним ієромонахом.
Згодом став ігуменом Лаврського
Троїцького Больничного монастиря
і блюстителем Дальніх печер. Від
17.08.1792 р. — намісник Києво-Пе-
черської лаври, з 1793 р. — її архі-
мандрит.

17.08.1795 р. обраний ректором Акаде-
мії та архімандритом Михайлівсько-
го Золотоверхого монастиря, а 10.12.1798 р. —
архімандритом Київського Пустинно-Мико-
лаївського монастиря. На ректорській посаді

був до 26.04.1803 р. Виявив себе як здібний,
дбайливий і благодійний керівник. При під-
тримці покровителя митрополита Київського

Києво-Поділ з Братським собором й Академією. XIX ст.

Орден св. Анни II ступеня

Ієрофея Малицького в Академії 17.09.1798 р. було засноване Академічне правління під особистим головуванням ректора. Членами його призначалися префект, скарбник, бібліотекар, комісар (постачальник), а також реєстратор і два писарі. Відтепер уся звітність по академічному управлінню була в руках Академії й затверджувалась не Консисторією, а безпосередньо митрополитом.

У червні 1799 р. відбулася знаменна подія для Академії й Братського Богоявленського монастиря. Монастирю було повернуто його статус другокласного монастиря. Разом з тим указом Синоду до Братського Богоявленського монастиря переводився штат ліквідованого Гамаліївського Харлампіївського монастиря з ризницею і всім начинням. З огляду на збільшення штату Академії був призначений оклад у 12 тис. руб., який використовувався на жалування ректору, префекту, викладачам, лікарю з одним учнем та членам Академічного правління.

Деякі зміни відбулися в навчальному процесі. 1798 р. поновлено французький клас, відкрито окремі класи вищого красномовства,

сільської й домашньої економіки, а 1802 р. – клас «Основи лікарської науки». Першим учителем у ньому був доктор медицини, надвірний радник Афанасій Масловський. Новим життям зажив клас нотної музики й співу. Академія, як і раніше, віддавала своїх вихованців у різні навчальні заклади Росії для налагодження в них навчання, в медичні заклади й на священичеські посади. Як і раніше, до Академії йшла молодь з різних країн. Дослідник Академії В. Аскоченський писав: «Академія жила ще тією славою, яку надбала з древніх літ».

Труди ректора Теофілакта Слонецького були належно оцінені. 8.01.1799 р. його нагороджено Орденом св. Анни II ступеня. Слонецький став першим ректором серед усіх ректорів Росії й єдиним архімандритом, удостоєним цієї відзнаки.

26.04.1803 р. Слонецький висвячений на єпископа Вологодського і Великоустюзького, але невдовзі подав прохання про звільнення.

3.01.1808 р. прибув на спочинок до Києво-Печерської лаври, де й доживав віку. Похований біля правої стіни Великого Успенського собору Києво-Печерської лаври.

ФАЛЬКОВСЬКИЙ ІВАН ЯКИМОВИЧ

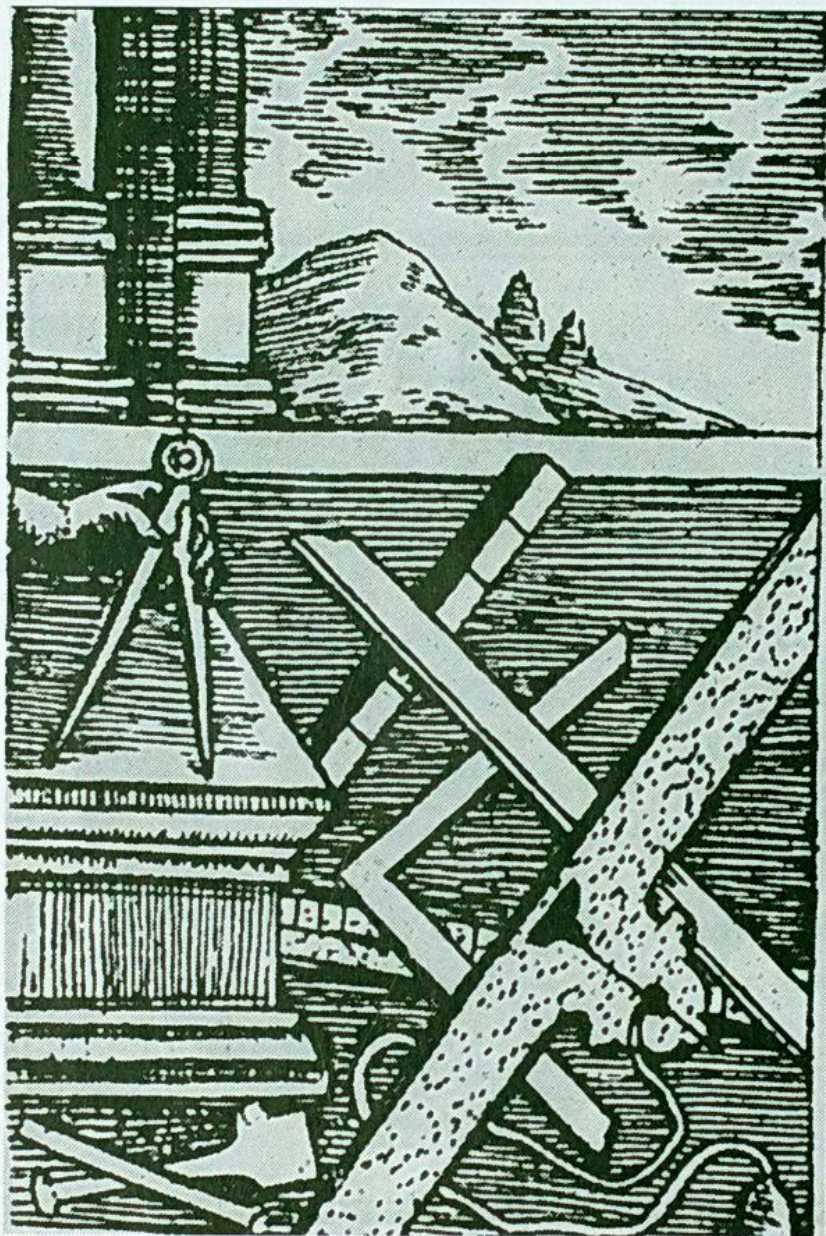
чернече ім'я Іриней
(28.05.1762–29.04.1823)

Ректор Києво-Могилянської
академії
(20.04.1803–25.02.1804)

*Дорогий вітчизні моїй потрібні знання
я завжди любив.*

Іриней Фальковський

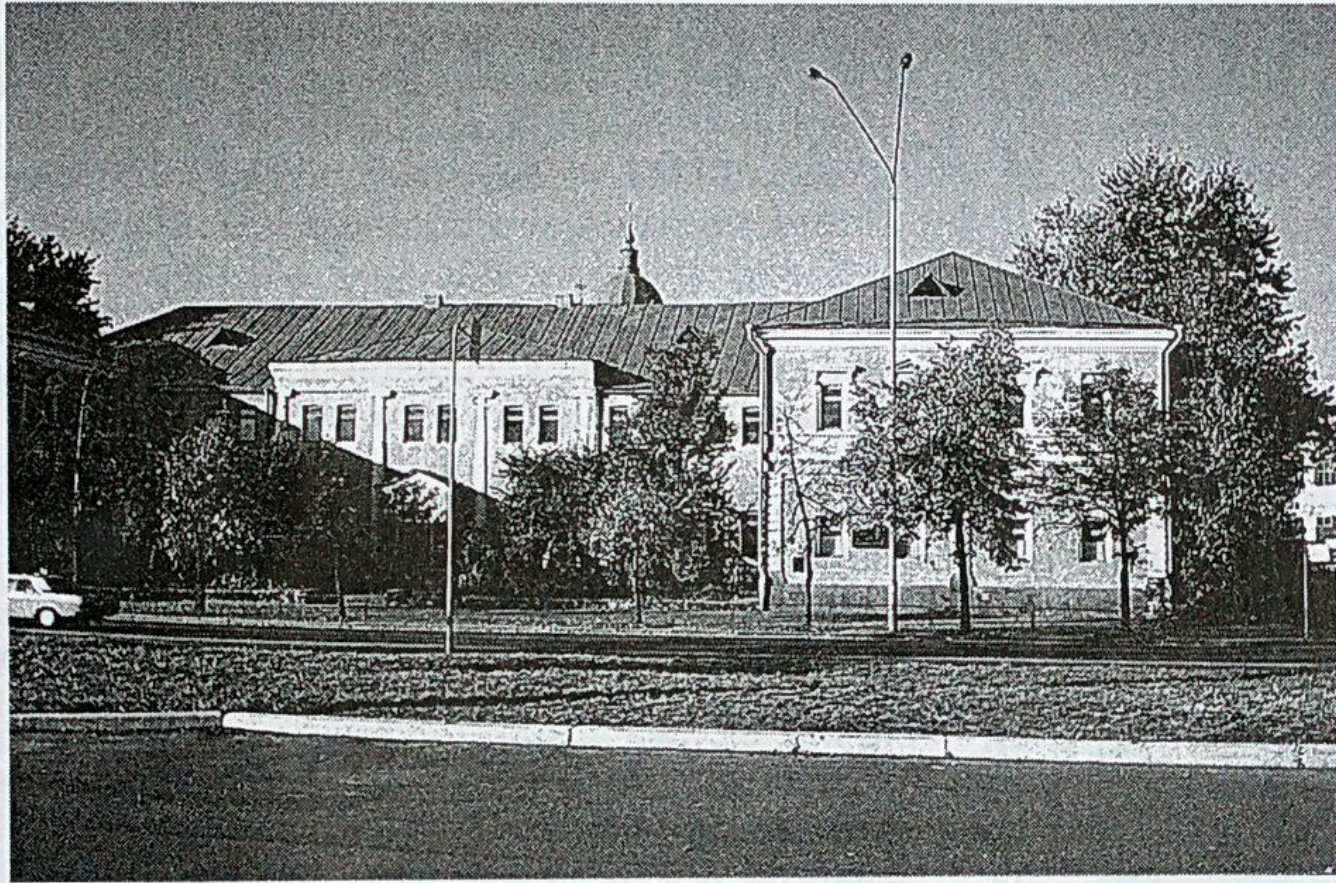

Походив з родини священика с. Білоцерківці Пирятинської сотні Лубенського полку, тепер Пирятинського району Полтавської області. Навчався в Києво-Могилянській академії, Братиславському ліцеї та Будапештському університеті. 1783 р. повернувся до Києва, слухав в Академії курс богослов'я, вивчав старослов'янську й грецьку мови. 1796 р. прийняв чернечий постриг.

Працював в Академії 21 рік (20.03.1783–25.02.1804). З 20.04.1803 до 25.02.1804 р. її ректор. На думку дослідників, Фальковський був найдорогоціннішим надбанням Академії, найобдарованішим серед усіх відомих у Російській імперії вчених кінця XVIII–початку XIX ст. Викладав математику, астрономію, гідрравліку, оптику, архітектуру, історію, географію, поезію, німецьку мову, філософію, теологію й ін. Був послідовником німецького астронома Кеплера,

Архітектурні знаряддя.

Гравюра Н. Зубрицького. 1712

Бурса Академії, реконструйована 1819 р. Сучасний вигляд

описав рух Сонця та залежні від нього явища, писав про місячні затемнення, про комети, змінні зорі, рух і розміри Землі тощо. Відкрив в Академії фізико-математичний кабінет, в якому були сфери Коперніка, теле-

скоп, астролябія, барометр, електрична машина і т. ін. А згодом при Михайлівському Золотоверхому монастирі відкрив навіть маленьку обсерваторію. Сприяв розвитку в Академії нотного вокального й хорового співу. Заснував «Вільне піітичне товариство» для «повсякденного читання студентами хороших книг».

Залишив величезну творчу спадщину – 16 тисяч рукописних аркушів (92 томи). Писав гімни, псалми, елегії, стихарі слов'янською, латинською, німецькою, французькою й російською мовами.

Автор філософських, історичних та богословських праць, робіт з математики, астрономії, фізики, статистики, хронології, укладач підручників, календарів. Серед них: «Краткое географическое описание Венгрии», «Записки о Киево-Могилянской академии», «Описание церков Чигиринской епархии», «Описание

всех православных монастырей Киевщины», «Описание Златоверхого Михайловского монастыря». Редагував і видавав «Киевские месяцесловы». З наукових праць Фальковського надруковано лише дев'ять. Найвідомішою є «Compendium» (1783) – підручник з догматико-полемічного богослов'я. Цією працею нагороджували кращих студентів Академії. Великий інтерес для уявлення про особистість Фальковського становлять «Размышления ежедневные, писанные в 1787 году». Окрім того, Фальковський написав і проголосив 1300 проповідей. Писав і музичні твори.

Відомий як церковний діяч. З 1799 р. він – архімандрит Київського Братського й Гамаліївського Різдвобогородицького монастирів, з 1803 р. – Київського Миколаївського Пустинного. 1804 р. залишив Академію. 24.02.1807 р.

висвячений на єпископа Чигиринського та коад'ютора Київської митрополії; з 1812 до 1813 р. – єпископ Смоленський і Дорогобузький. 1812 р. брав участь в організації смоленського народного ополчення для боротьби з наполеонівським військом; з 1813 р. – настоятель Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря. Намагався реорганізувати чернече життя, зробити його більш доцільним і корисним для суспільства – навчав ченців проповідництву, організував школу церковного співу, написав «Правила для упорядочения жизни монахов». Мав багато задумів, але помер, як мовиться в епітафії, стоячи над розкритою Біблією «на колінах у молитві... Якщо час усе стирає, то справи живуть у віках». Похований у приділі св. Варвари Михайлівського Золотоверхого собору.

ЛОГАНОВСЬКИЙ ІВАН ВАСИЛЬОВИЧ

чернече
ім'я Йоакимф

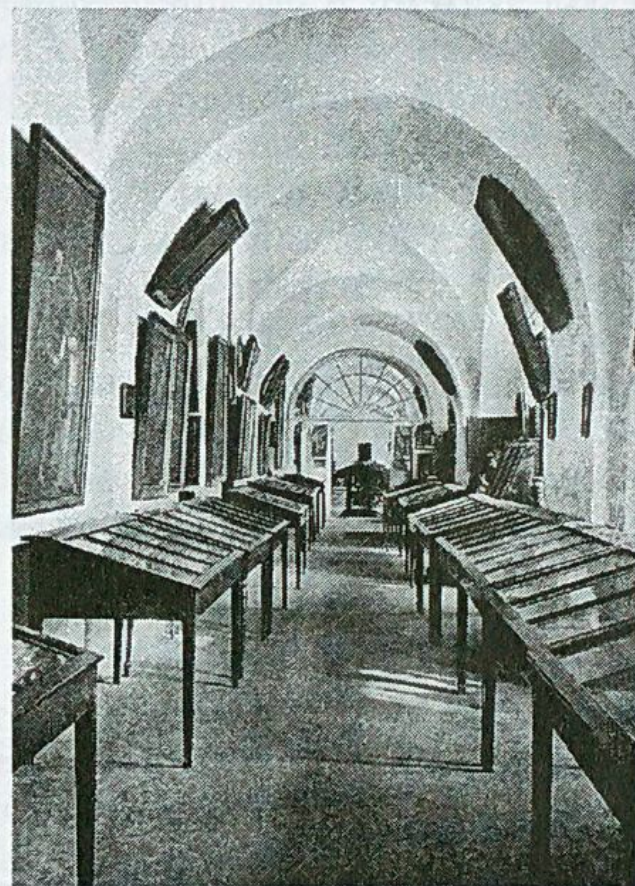
(1763–1817)

Ректор Києво-Могилянської
академії
(30.03.1804–28.10.1813)

*Імена її вихованців, ревнителів православ'я,
сіячів науки й знань завжди будуть яскраво
сяяти на сторінках історії церкви й освіти,
становлячи гордість Alma Matris, що їх виховала.*

Дмитро Вишневський

*Музей Київської духовної академії в старому
Мазепиному корпусі. Середина XIX ст.*

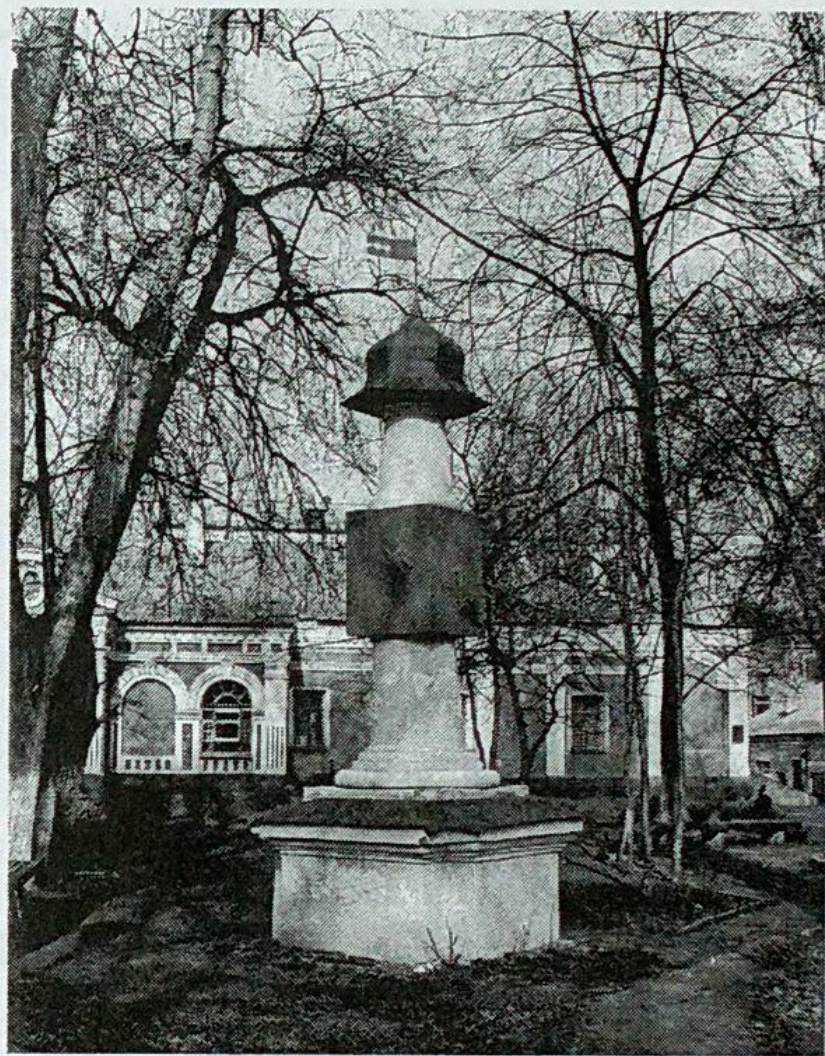

П

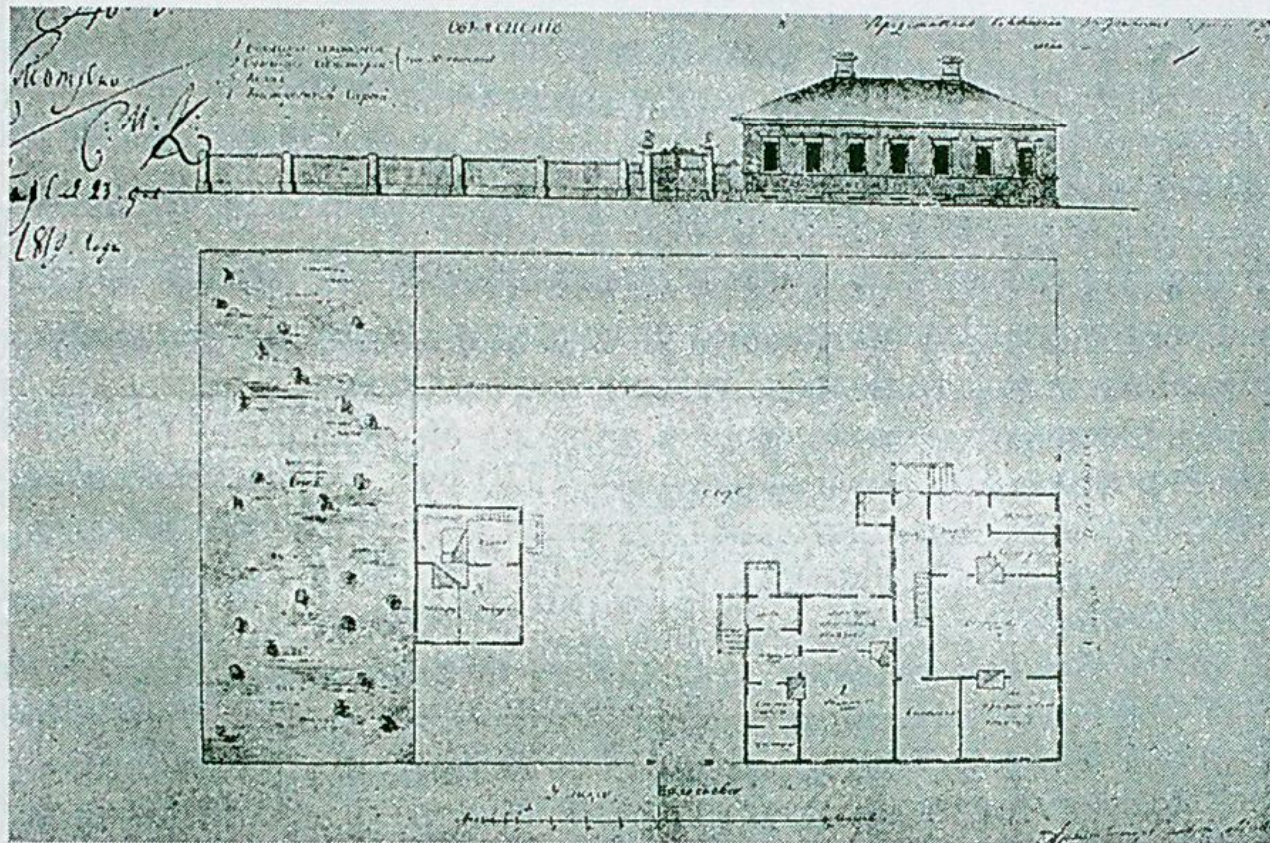
оходив з Київського шляхетського збіднілого роду. Батько займався кравецтвом, вбачав у синові помічника і не відпускав учитися. 1792 р.

Логановський закінчив повний курс Києво-Могилянської академії й був призначений учителем граматики та грецької мови Переяславської семінарії. Наступного року повернувся до Києва, 20.06.1795 р. прийняв чернечий сан у Братському Богоявленському монастирі. Викладав в Академії граматику, піїтику й риторику, математику. З 8.05.1800 р. – префект і професор філософії. 8.09.1803 р. возведений у сан архімандрита Братського монастиря. 30.03.1804 р. Логановського обрано ректором Академії й професором богослов'я. У період його ректорства Академія переживає не кращі часи. Посилюється наступ з боку царського уряду й Синоду на Академію з метою її закриття.

1804 р. Академію відвідав Московський митрополит Платон і зробив висновок: «Просвещенія слишком много, разумею мнимого, а начала премудрости – страх Господен уменьшается и порча нравов усиливается по мере,

Сонячний годинник у дворі архімандрита Братського Богоявленського монастиря, збудований викладачем Академії П'єром Брульйоном. Сучасний вигляд

План і фасад лікарні Академії. 1819

как возрастает оно просвещение мнимое», і пропонував протектору Академії митрополитові Серапіону Александровському приєднатися до задуманої ним реформи перетворення Московської слов'яно-греко-латинської академії в духовну. Митрополит Серапіон

розгорнув свій контрпроект, з якого випливало: Академія є першою і за часом, і за характером вищою школою і такою мусить залишатися, але митрополит робив невелику поступку: учителі в молодших класах мусять мати духовне звання, і для студентів-богословів планувалося відкрити додатковий клас – закономістества. Але все це залишилося на папері. Академія продовжувала жити своїм звичним життям. Ректор Логановський під покровом митрополита добудовував академічні будівлі, 1805 р. звів прибудову до бурсацької їдальні (число студентів у цей час збільшується за рахунок дітей духовного походження, яким за наказами Консисторії обов'язково треба було здобувати вищу освіту в Академії). Був зроблений ретельний перелік казеннокоштных студентів. Серед вихованців підтримують дух упевненості в гідності обраного ними шляху – учитися в Могилянській ака-

демії. З цією метою проводилися урочисті диспути, студентів нагороджували за добрі успіхи в навчанні книгами та іншими подарунками, оновлено студентську Благовіщенську церкву і т. ін.

1807 р. Академія отримує подвійне фінансування. Підтримують її благодійники. Серед них: колезький асесор Павло Філіпов, Тамбовський єпископ Теофіл Раєв, а також – Олександр Якушкін, який подарував студентам телескоп Рамедена й два глобуси – земний і небесний. У навчальному плані Академія в цей час готується до перебудови частини свого навчального курсу за типом педагогічного інституту.

11.12.1806 р. Логановський нагороджується орденом св. Анни II ступеня.

Здавалося, що справи йдуть добре. Але 8 липня 1811 р. на Подолі спалахнула пожежа, і

за 3 години вигорів весь Поділ. Від Мазепиного корпусу залишилися тільки стіни, згоріла церква, знищено було майже всю бібліотеку. Відбудова академічних приміщень відбулася майже негайно за проектом архітектора Андрія Меленського. На поновлення Академії й Братського монастиря надійшли пожертвування: від імператора Олександра I 162 тис. 602 руб., від архімандрита Варлаама Барановича – 1320 руб., від уманського протоієрея Семена Спешницького – 500 руб. Надходили книги від колишніх вихованців Академії «на пользу совоспитанников Академии, яко многое от оныя приял неразсеянное по дебрям мира сего». Академія відродилась. 28.10.1813 р. ректора Логановського після дев'ятирічного управління Академією було призначено архімандритом Курського Знаменського монастиря, де він помер

М О Х О В О С И П О М Е Л Я Н О В И Ч

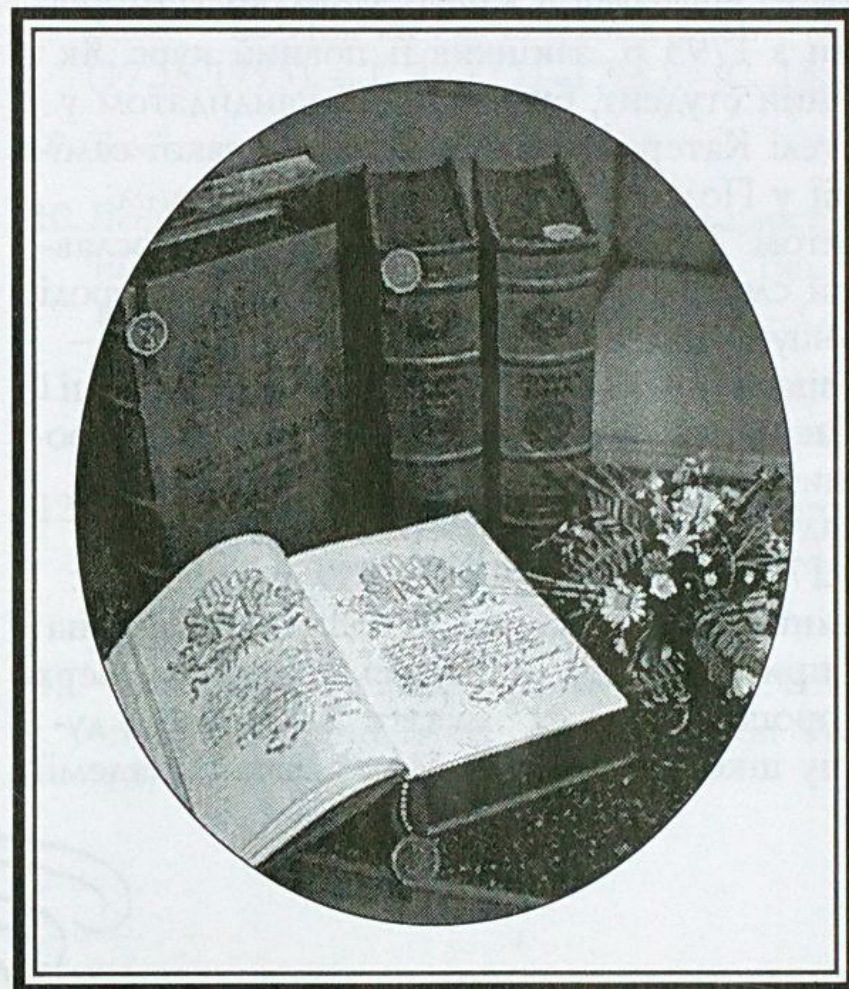
чернече ім'я Йоасаф
(1779 – р. см. невід.)

Останній ректор
Києво-Могилянської академії
(17.01.1814–14.03.1817)

*Українці завжди пишалися своєю Академією.
Вона була останнім бастионом науки.*

Аркадій Жуковський

Книги з бібліотеки Академії

Н

ародився в родині священика в сотенному містечку Жовнині Лубенського полку, тепер село Чорнобаївського району Черкаської

області. Навчався в Києво-Могилянській академії з 1793 р., закінчив її повний курс. Як здібний студент, був обраний кандидатом у вчителі Катеринославської слов'янської семінарії у Полтаві, тому навчався казенним коштом. З 1801 р. викладав у Катеринославській слов'янській семінарії (у Новомиргороді) французьку й німецьку мови, а від 1806 р. – поезію. 17.02.1809 р. прийняв чернечий сан у Києво-Печерській лаврі. 8.03.1810 р. запрошений до Києво-Могилянської академії на посаду професора філософії й префекта.

Від 17.01.1814 р. до 14.03.1817 р. – ректор. Відвідини Московського митрополита Платона ще при ректорі Логановському, його зверхня пропозиція реформувати Академію в духовну школу на зразок Московської академії,

подальші намагання урядових структур звести Академію до рівня духовних училищ Росії і т. ін. – були лише окремими видимими віхами на шляху запланованого знищення старовинної української національної вищої школи.

Традиції Києво-Могилянської академії, правда і легенди про її історичні подвиги часів наступу католицизму, згодом – русифікації, той непокірливий дух, який зберігала ця остання інституція української незалежності після знищення гетьманства, Запорозької Січі, козацького війська, полкового устрою – турбували урядові структури Російської імперії. Під благовидним прикриттям реформування Академії її вчителів було звільнено, учнів розігнано. Останній ректор Йоасаф Мохов був позбавлений звання й посад і відправлений «на спочинок» (і це в 39 років!) до Києво-Печерської лаври, де й помер. 14.08.1817 р. Києво-Могилянську академію було закрито.

1. *Jabłonowski Al.* Akademia Kijowsko-Mohilańska. Zarys historyczny.— Kraków: Druk. W. Anczyca i Spolni, 1899–1900.— S. 92–93.
2. Право вищого навчального закладу Академія отримала за Гадяцькою угодою 7 вересня 1658 року.
3. Памятники, изданные Киевской комиссией для разбора древних актов.— К.: Тип. Г. Корчак-Новицкого, 1897.— Т. 2.— С. 398.
4. *Голубев С. Т.* Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники.— К.: Тип. Г. Корчак-Новицкого, 1883.— Т. 1. Приложения.— С. 396.
5. *Голубев С. Т.* Киевская академия в конце XVII и начале XVIII столетия.— Примечания.— С. 54–55.
6. *Вишневский Д.* Киевская академия в первой половине XVIII столетия.— К.: Тип. И. И. Горбунова, 1903.— С. 18.
7. *Тимковский И. Ф.* Мое определение в службу, сказанное в трех частях (1785–1799) // Отдел рукописей Государственной библиотеки (Москва).— Поток III.— № 11–25.— Лист 37.
8. Акты и документы, относящиеся к истории Киевской академии / С введ. и прим. Н. И. Петрова.— К.: Тип. И. И. Чоколова, 1906.— Отд. 2 (1721–1795).— Т. 2 (1751–1762).— С. 133.
9. Там само.— С. 134.
10. *Петров Н. И.* Киевская академия в царствование имп. Екатерины II (1762–1796 гг.).— К.: Тип. И. И. Горбунова, 1906.— Приложения.— С. 68.
11. *Голубев С. Т.* Киевская академия в конце XVII и начале XVIII столетия... Примечания.— С. 70–71.
12. *Аскоченский В. И.* Киев с древнейшим его училищем — академиею.— К.: Унив. тип., 1856.— Ч. 2.— С. 520–521.
13. *Winter E.* Ketzerschicksale. Kristlicher Denker aus neun Jahrhunderten.— Berlin: Union Verlag, 1974.— 431 s.

ІР НБУВ.— Ф. 160.— Оп. 1194.— Спр. 3.

ІР НБУВ.— Ф. 301.— Оп. 221-п.— Т. 1.— Спр. 10, 56 та ін.

ІР НБУВ.— Ф. 301.— Оп. 751-л.— Спр. 18, 19, 35, 39 та ін.

Акты и документы, относящиеся к истории Киевской академии / С введ. и прим. Н. И. Петрова и Ф. И. Титова. Отд. 2 (1721–1795); Отд. 3 (1796–1869).— К.: Тип. И. И. Чоколова, 1904–1913.

Архив Юго-Западной России.— К.: Тип. Федорова, 1864–1914.— Ч. 1–3.

Описание документов и дел, хранящихся в архиве святейшаго Синода.— СПб.: Синод. тип., 1868–1908.

Памятники, изданные Временной комиссией для разбора древних актов.— К.: Тип. Ун-та, 1845–1859.

Памятники, изданные Киевской комиссией для разбора древних актов.— К.: Тип. Корчак-Новицкого, 1897–1898.

Києво-Могилянська академія в іменах, XVII–XVIII ст.: Енцикл. вид.— К.: Вид. дім «КМ Академія», 2001.— 736 с.

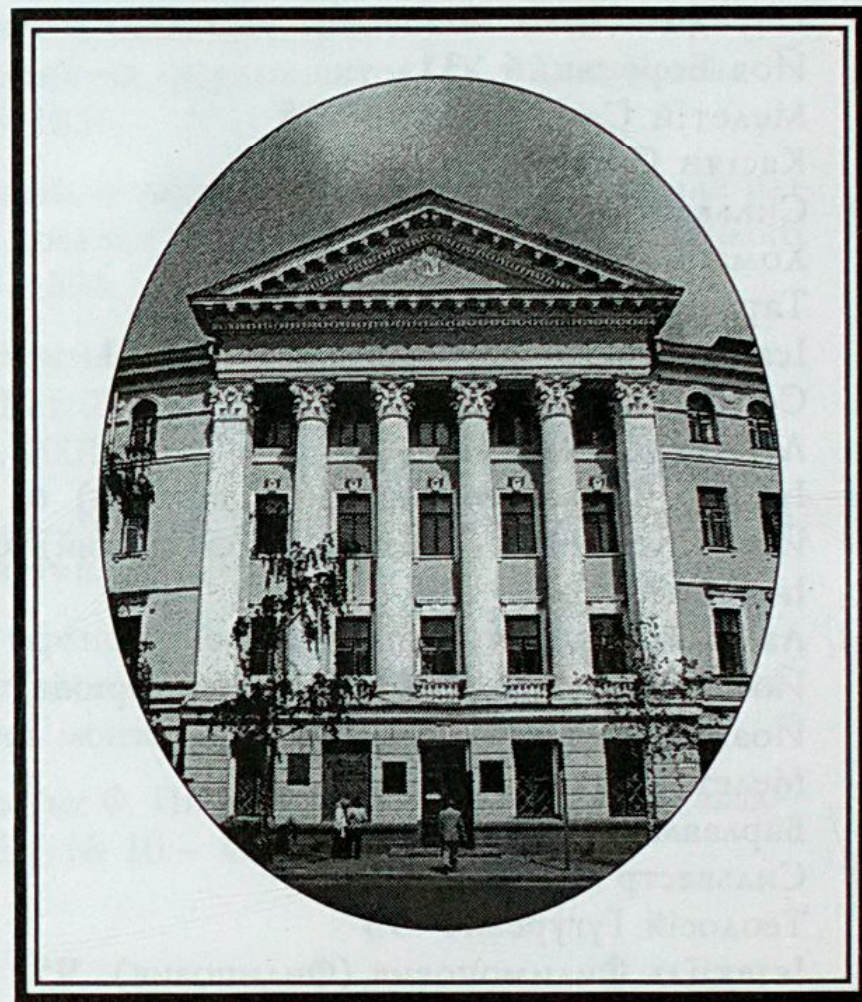
Гордон П. Дневник генерала Патрика Гордона.— М.: Унив. тип., 1892.— Ч. 1–2.

Лазарь (архиепископ Черниговский): Письма преосвященного Лазаря Барановича.— Чернигов: Тип. Ильин. монастыря, 1865.

Прокопович Ф. Письма // Тр. Киев. духовной акад.— 1865.— № 10.— С. 266–279.

Переднє слово	8	Інокентій Поповський	113
Йов Борецький	31	Христофор Чарнуцький	117
Мелетій Смотрицький	35	Теофан Прокопович	121
Касіян Сакович	39	Сильвестр Помовський (Пиновський)	125
Сильвестр Соболь	43	Йосиф Волчанський	127
Хома Євлевич	45	Іларіон Левицький	129
Тарасій Земка	49	Амвросій Дубневич	131
Ісайя Трофимович-Козловський	51	Сильвестр Думницький	135
Софроній Почаський	55	Сильвестр Кулябка	137
Леонтій Бронкевич	59	Сильвестр Ляскоронський (Ляцкоронський)	141
Ігнатій Оксенович-Старушич (Старушич)	61	Георгій Кониський	145
Йосиф Кононович-Горбацький (Горбацький)	65	Манасія Максимович	149
Інокентій Гізель	69	Давид Нащинський	151
Лазар Баранович	73	Самуїл Миславський	155
Йосиф Мещерський (Мещерин, Мещеринів)	79	Тарасій Вербицький	159
Йоаникій Галятовський	81	Никодим Панкратьєв	161
Мелетій Дзик	85	Касіян Лехницький (Ляхницький)	163
Варлаам Ясинський	87	Варлаам Миславський	167
Сильвестр Головчич	91	Ієронім Блонський	171
Теодосій Гугуревич	93	Теофілакт Слонецький (Слоницький)	173
Ієзекіїль Филімонович (Филипович)	95	Іриней Фальковський	177
Теофан Прокопович (І)	97	Йоакимф Логановський	181
Пахомій Підлузький (Подлузький)	99	Йоасаф Мохов	185
Йоасаф Кроковський	101	Посилання	187
Прокопій Калачинський (Колачинський)	107	Джерела	188
Гедеон Одорський	109		

1992 РОКУ
ПІСЛЯ 175-РІЧНОЇ
ПЕРЕРВИ
КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКУ
АКАДЕМІЮ
БУЛО ВІДРОДЖЕНО
НА ДАВНІХ
НАЦІОНАЛЬНИХ
ТРАДИЦІЯХ.
ВОДНОЧАС ВОНА СТАЛА
НАЙСУЧАСНІШИМ
ВИЩИМ
НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ
І СИМВОЛОМ
НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Наукова бібліотека
Університету
"Києво-Могилянська
академія"

Художнє оформлення
і макет

Б. О. Плюти

Добір ілюстрацій

З. І. Хижняк

Редактор

Ю. Г. Попсуєнко

Технічний редактор

Т. М. Новікова

Верстка

Н. В. Єрмак

Коректори

А. П. Тютюнник,

І. Г. Ярошенко

Науково-популярне видання

З. І. ХИЖНЯК

РЕКТОРИ

КИЄВО-

МОГИЛЯНСЬКОЇ

АКАДЕМІЇ.

1615—1817 рр.

Підписано до друку 23.08.2002. Формат 84×60/16. Гарнітура Lazurski. Папір офсетний №1. Друк офсетний.

Умов. друк. арк. 11,16. Обл.-вид. арк. 12. Наклад 1000 прим. Зам. 2-172.

Видавничий дім «КМАкадемія». Свідоцтво про реєстрацію №770 від 15.01.2002 р.

Друкарня НаУКМА. Адреса видавництва та друкарні: 04070, Київ, вул. Сковороди, 2. Тел./факс: (044) 416-60-92, 238-28-26.

Хижняк З. І.

X43 Ректори Києво-Могилянської академії. 1615–1817 рр. –
К.: Вид. дім «КМ Академія», 2002. – 192 с.

ISBN 966-518-164-5

В оригінальному ілюстрованому виданні, розрахованому на науковців, викладачів, студентів і всіх, хто цікавиться історією та духовною культурою нашої країни, зібрано автентичну інформацію про життєвий шлях та діяльність ректорів Києво-Могилянської академії за період 1615–1817 рр.

ББК 74.58(4УКР)г

